

Evaluering av Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013

Tone Cecilie Carlsten
Jørgen Sjaastad

Rapport 4/2014

NIFU

Evaluering av Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013

Tone Cecilie Carlsten
Jørgen Sjaastad

Rapport 4/2014

Rapport 4/2014

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
Adresse PB 5183 Majorstuen, NO-0302 Oslo. Besøksadresse: Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Oppdragsgiver Utdanningsdirektoratet
Adresse Postboks 9359 Grønland, 0135 Oslo

Trykk Link Grafisk

ISBN 978-82-7218-981-4
ISSN 1892-2597 (online)

www.nifu.no

Forord

NIFU har evaluert Program for skolebibliotekutvikling for Utdanningsdirektoratet. Evalueringen er gjennomført i tidsrommet juni 2013 til mars 2014. Den bygger på besøk og dybdeintervjuer ved Universitetet i Agder og ved deltagende skolebibliotek i programmet, på dokumenter og gjennomgang av tilgjengelig statistikk, samt en egen spørreundersøkelse blant rektorer og skolebibliotekarere som har deltatt i programmet.

Rapporten er utarbeidet av forskerne Tone Cecilie Carlsten og Jørgen Sjaastad, med sistnevnte som prosjektleder. NIFU-forsker Elisabeth Hovdhaugen har deltatt i deler av datainnsamlingen. Forskningsleder Vibeke Opheim og assisterende direktør Kyrre Lekve har vært interne kvalitetssikrere. Professor Joron Pihl ved Høgskolen i Oslo og Akershus og førsteamanuensis Egil Gabrielsen ved Universitetet i Stavanger har vært eksterne kvalitetssikrere.

NIFU takker alle som velvillig bidro i evalueringen, og håper analyser og anbefalinger kan være til nytte i de videre beslutninger for utviklingen av skolebibliotek i Norge.

Oslo, 1. mars 2014

Kyrre Lekve
Assisterende direktør

Vibeke Opheim
Forskningsleder

Innhold

Executive summary	7
Sammendrag	11
1 Introduksjon	15
1.1 Bakgrunn.....	15
1.2 Problemstillinger og rapportens disposisjon.....	18
1.3 Analytisk tilnærming	18
1.4 Hva vet vi om skolebibliotekutvikling fra tidligere forskning?	19
1.5 Metoder og datagrunnlag	20
1.6 Forbehold.....	22
2 Skolebibliotekutvikling som nasjonalt program	23
2.1 Programmets målsettinger	23
2.2 Måloppnåelse.....	24
2.3 Konklusjon	28
3 Utforming, iverksetting og gjennomføring av programmet ved UiA	29
3.1 Utforming	31
3.2 Iverksetting.....	31
3.3 Gjennomføring	33
3.4 Konklusjon	37
4 Deltakerskolers og kommuners arbeid med skolebibliotekutvikling	38
4.1 Deltakerskolenes tilfredshet og utbytte av arbeidet.....	38
4.2 De skolebibliotekansvarlige og deres arbeid.....	47
4.3 Konklusjon	50
5 Aktørenes vurdering av implementering, praksis og resultater	51
5.1 Område 1: Styrkede leseferdigheter	51
5.2 Område 2: Kompetanseutvikling.....	57
5.3 Område 3: Informasjonskompetanse.....	60
5.4 Konklusjon	61
6 Konklusjoner	62
6.1 Hovedkonklusjoner.....	62
6.2 Viktige funn	63
6.3 Gjenstående utfordringer.....	64
6.4 Anbefalinger.....	65
Referanser	66
Vedlegg 1: Spørreskjema til prosjektskoler	68
Vedlegg 2: Kommentarer til den statistiske analysen	72

Executive summary

NIFU has evaluated Program for school library development on behalf of the Directorate for Education and Training in the period of June 2013 - March 2014. The program has been designed, implemented and conducted by the University of Agder 2009-2013. Program for school library development has had a total budget of over 40 million Norwegian kroner. The main part of the budget has been spent on school-based projects at the 173 project schools that have been involved across the country.

Main conclusions

The main conclusion in the evaluation is that the program implementation conducted by the University of Agder has been successful. School leaders, teachers, school librarians and school owners at the municipal level report that the work performed by the University of Agder has been very valuable. When it comes to performance at the national level results are not as satisfactory.

Overall, the evaluation therefore has a divided conclusion:

- Implementation work in the Program for school library development at the University of Agder is regarded as successful by users, and is recommended to continue.
- National performance goals that the University of Agder is not alone responsible for has had an unclear strategy and has poor goal attainment. The Ministry of Education and Research is responsible for school libraries according to the Education Act, while the Ministry of Culture is responsible for the library sector. In the Norwegian context this division between education and culture impacts this field of strategic work: Strategies are weakly anchored at the municipal level because legislative changes have altered level of commitment by removing the law, and it is poorly implemented at the national level because school library work has not been seen as a priority beyond the Program for school library development that only encompasses 173 of 2 957 primary schools in Norway. The strategy is also unclear when it comes to the stated goal of developing models for scaling within and across school districts. The strategy has development of transferable models as an end-goal, while no one - neither school owner nor national level – has the responsibility to relate the models to existing infrastructures or for embedding models at the regional or national level outside the program itself.

Aims, performance goals and goal attainment 2009-2013

Program for school library development has since 2009 had five overarching aims: 1) School owners / schools participating in the program will develop the school library to help develop reading skills, reduce social and digital divides and promote the personal growth of the individual student; 2) The school library regards learning in all subjects and across subjects, and is a venue for the both literature and digital learning resources, 3) School library administrators and teachers will have increased knowledge about school library science courses and the use of school libraries in education, 4) School owners and schools will receive support to systematically integrate the school library in teaching reading skills and information literacy, and 5) the University in Agder will be a resource center for school library development.

Three performance goals were to be achieved by 2013: 1) 50 percent of school librarians in primary schools will be trained in school library competence; 2) There shall be an increase in the number of municipalities and schools that have actively implemented the school library in education and that have anchored the school library in its long-term planning to strengthen literacy, and 3) There shall be established models for systematic use of school libraries in education.

The relation between performance goals and goal attainment can be summarized as follows:

	Performance goal	Goal attainment
1	50 percent of school librarians in primary schools will be trained in school library competence.	No
2	There shall be an increase in the number of municipalities and schools that have actively implemented the school library in education and that have anchored the school library in its long-term planning to strengthen literacy.	No
3	There shall be established models for systematic use of school libraries in education.	<p>Partly</p> <hr/> <p>Yes – for project schools. They have established models that may be characterized as models although this term has not been used in the implementation of the program</p> <hr/> <p>No – beyond the participating schools. Seen in relation to performance goal 2 there are neither criteria nor plans for how these models are linked to scaling. It is not clear who is to be accountable for establishing models for systematic use of school libraries in education in Norway as such</p>

173 schools from 105 municipalities participated in the program over the four year period. 37 schools participated two years, so that the total number of completed projects has reached 210. A review of annual reports from the University of Agder show that most of the 40 million spent was directly allocated to school-based projects. The rest of the budget went to the development of pedagogical resources in form of two websites, and the development of bachelor programs in school library knowledge as well as two shorter in-service courses with credit. The University of Agder estimates that about 1,000 teachers, school librarians and principals have participated in professional education in school library development related to the program.

Important findings

This evaluation has generated significant amounts of data on school library development in Norway, which adds to the data in self-evaluations by the University of Agder, by the schools in the program-phases and in previous studies by Møre Research (Barstad 2007), by NIFU STEP (Vibe mfl 2009), and by NIFU (Vibe and Hovdhaugen 2013). Our findings show that much has been achieved during these four program years that have not been documented before, but that there are reasons for some concern especially for the work related to the performance goals.

Key findings show that informants consider implementation, practice and results mainly successful for the work University of Agder has done in the Program for school library development 2009-2013. The University of Agder has covered all goals and objectives through work on design, implementation and execution of measures in a compelling way. Follow-up work performed by the Directorate for Education and Training to ensure the necessary links between objectives and measures seem to have worked in an optimal way, given the frames from the Ministry of Education and Research.

In general, national performance goals that the University of Agder is *not* alone responsible for has been based on an unclear governance strategy and have led to poor goal attainment.

The Ministry of Education and Research is responsible for school libraries according to the Education Act, while the Ministry of Culture is responsible for the library sector. In the Norwegian context the political division between education and culture impacts this field of strategic work: Strategies are weakly anchored at the municipal level due to legislative changes that have altered the formal level of commitment by removing the law; and it is poorly implemented at the national level because school library work has not been seen as a priority beyond the Program for school library development that only encompasses 173 of 2 957 primary schools in Norway.

The strategy is also unclear when it comes to the stated performance goal of developing models for scaling within and across school districts. The strategy has development of transferable models as an end-goal, while no one – neither school owner nor national level – has had the responsibility to relate the models to existing infrastructures or for embedding models at the regional or national level outside the program itself. At the macro level there is no implementation strategy developed to align to the political strategy itself besides the limited program at the University of Agder, which has the financial frames of a research project more than a national arrangement.

While the goals and measures are unclear in this regard, the informants describe a very high degree of satisfaction with the work done at the University of Agder so far, and all informants recommend continuation in the government initiative.

Remaining challenges

The evaluation signals some remaining challenges. First of all, that it is a challenge to develop effective measures for state arrangements aiming to find causal relations between resources like a school library and students' learning output. In this evaluation it is evident that informants point to positive achievement data. Still, it is not possible to connect these findings to national aims due to the lack of a clear political priority and an implementation strategy for national scaling.

The lack of direct continuation of the measure of pedagogical resources opens for questioning the use of state funding. The Ministry of Education and Research should consider finding a permanent solution for the role of the University of Agder as a national center for school library development – especially as informants report so overwhelmingly that they have needed and valued the cooperation with the University of Agder as an external competence resource.

The performance goal of establishing models for systematic use of school libraries in education is only partly attained. While models are established at the local level, a political priority and an implementation strategy for national scaling is lacking. The performance goal of reaching the number

of 50 % of school librarians to be formally education within 2013 is not achieved. For instance, only 29-32 % of those responsible for a school library in primary schools report that they have formal training.

Recommendations

Based on informants' input and the analysis of data gathered in this evaluation we recommend the following:

1. that the University of Agder is given the responsibility to continue the national websites for information competence and school libraries
2. that the Ministry of Education and Research develop more measures to ensure that the Program for school library development reaches national aims already defined but not reached via the 2009-2013 program
3. that the Ministry of Education and Research considers if the Act relating to Primary and Secondary Education should specify that all schools have a school library where the school librarian has library specific competence and is to be available during school opening hours. It should also be discussed which demands are set for equipping a school library. A change in the act should also treat the issue of how school libraries and public libraries should cooperate in order to develop school libraries as a pedagogical arena according to national aims already defined but not reached via the 2009-2013 program
4. that national ambitions are clearer linked to prioritized measures: Increasing school library competence presumes education and training of school librarians. For this to happen, the state needs to set a target ratio and allocate for respective admissions to programs of study at the University of Agder over a longer period of time, e.g. over a ten-year period
5. that a new program period for school library build on successful results when attempting to upscale the development of school libraries beyond the 173 participant schools, and to a larger degree holds school owners accountable for dissemination of knowledge of successful models for school library development either alone or through existing regional networks

Sammendrag

NIFU har i perioden juni 2013 til mars 2014 evaluert Program for skolebibliotekutvikling for Utdanningsdirektoratet. Programmet har vært utformet, iverksatt og gjennomført av Universitetet i Agder (UiA) for Utdanningsdirektoratet i perioden 2009-2013. Program for skolebibliotekutvikling har hatt et samlet budsjett på i overkant av 40 millioner kroner. Mesteparten av pengene er gått direkte til praksisnære prosjekter ved 173 projektskoler over hele landet.

Hovedkonklusjoner

Hovedkonklusjonen fra evalueringen er at implementering av programmets delmål ved Universitetet i Agder har vært vellykket. Skoleledere, lærere, skolebibliotekarer og skoleeiere som har deltatt i programmet uttaler at Universitetet i Agders arbeid er meget godt. Når det gjelder resultater for nasjonale målsetninger for programmet er ikke resultatene like gode. Totalt sett er det derfor en todelt konklusjon:

- Implementeringsarbeidet i selve programmet for skolebibliotekutvikling ved Universitetet i Agder anses som vellykket og anbefales videreført av brukere av programmet.
- Det nasjonale arbeidet som Universitetet i Agder ikke alene står hovedansvarlig for har dårlig måloppnåelse. Det er Kunnskapsdepartementet som har ansvar for skolebibliotekene og om skoler har skolebibliotek, jf. Opplæringsloven. Det er Kulturdepartementet som har ansvar for biblioteksektoren. I den norske konteksten får det konsekvenser at kultur og kunnskap er atskilt: Strategier er svakt forankret på kommunenivå fordi lovendringer har svekket graden av forpliktelse, og fordi skolebibliotek ikke er prioritert på nasjonalt nivå utover Program for skolebibliotekutvikling som kun favner 173 av 2 957 grunnskoler i Norge. Strategien er også uklar når det gjelder målet om å utvikle modeller for spredning av skolebibliotekarbeid. Strategien stopper ved målet om å utvikle modeller, mens ingen – verken på skoleeiernivå eller nasjonalt nivå – har hatt ansvar for å relatere modellene til infrastrukturer for spredning for å nå regionale eller nasjonale mål utenfor programimplementeringen ved UiA.

Mål, resultatmål og måloppnåelse 2009-2013

Program for skolebibliotekutvikling har siden 2009 hatt fem overordnede mål; 1) Skoleeiere/skoler som deltar i programmet, skal utvikle skolebiblioteket slik at bidrar til å utvikle leseferdigheter, utjevne sosiale og digitale skiller og fremme personlig vekst hos den enkelte elev; 2) Skolebiblioteket skal være læringsarena i alle fag og på tvers av fag, og en arena for å formidle litteratur og digitale læringsressurser; 3) Skolebibliotekansvarlige og lærere skal få økt kompetanse om skolebibliotekfaglige emner og bruk av skolebibliotek i opplæringen; 4) Skoleeiere og skoler skal få støtte til systematisk arbeid med å integrere skolebiblioteket i opplæring i leseferdigheter og

informasjonskompetanse, og 5) Universitetet i Agder skal være et ressurscenter for kompetanse i skolebibliotek.

Tre resultatmål skulle nås innen 2013: 1) 50 prosent av skolebibliotekarene i grunnskolen skal ha utdanning innen skolebibliotek; 2) Det skal være en økning i antall kommuner og skoler som aktivt har tatt i bruk skolebiblioteket i opplæringen og som har forankret skolebiblioteket i sitt langsiktige planarbeid for å styrke leseferdighet, og 3) Det er etablert modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen.

Måloppnåelse for de tre resultatmål som skulle nås innen 2013 kan enkelt oppsummeres slik:

Resultatmål	Måloppnåelse
1 50 prosent av skolebibliotekarene i grunnskolen skal ha utdanning innen skolebibliotek.	Nei
2 Det skal være en økning i antall kommuner og skoler som aktivt har tatt i bruk skolebiblioteket i opplæringen og som har forankret skolebiblioteket i sitt langsiktige planarbeid for å styrke leseferdighet.	Nei
3 Det er etablert modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen.	Delvis <hr/> Ja - når det gjelder prosjektskoler. Der er det etablert prosjekter som kan karakteriseres som modeller uten at dette begrepet har vært vektlagt i implementeringen av programmet <hr/> Nei – når det gjelder relasjon til resultatmål 2. Det foreligger ingen kriterier eller planer for hvordan modellene kan brukes systematisk i opplæringen utenfor egen skole, eller hvem som skal ta ansvar for at dette resultatmålet nås på nasjonalt nivå

Når det gjelder de overordnede målene viser evalueringen at 173 skoler fra 105 kommuner deltok i programmet i løpet av fireårsperioden. 37 av skolene deltok i to år, slik at det tilsammen har blitt gjennomført 210 prosjekter. En gjennomgang av UiAs årsrapporteringer viser at mesteparten av de 40 millioner kronene som ble tildelt programmet er gått direkte til praksisnære kvalitetssikrede prosjekter i grunnskolen. Resten av midlene er benyttet til utvikling av to nettsted, og til videreutvikling av studier slik at UiA nå tilbyr bachelorprogram i skolebibliotekkunnskap og to kortere studiepoenggivende videreutdanningskurs. UiA anslår at om lag 1000 lærere, skolebibliotekarere og rektorer har deltatt i etterutdanningsprogrammet i Program for skolebibliotekutvikling.

Viktige funn

Denne evalueringen har samlet betydelig mengder data i tillegg til det kunnskapsgrunnlaget vi allerede har gjennom selvevaluering fra UiA, ved skolene i programfasene og gjennom tidligere studier av Møreforskning (Barstad 2007), NIFU STEP (Vibe mfl 2009) og NIFU (Vibe og Hovdhaugen 2013). Våre funn viser at mye er oppnådd i løpet av disse fire programårene som ikke har vært dokumentert tidligere, men at det også er grunnlag for noe bekymring, spesielt for arbeidet som gjenstår for å nå resultatmålene fra Kunnskapsdepartementets side.

Viktige funn viser at informantene vurderer implementering, praksis og resultater i hovedsak som vellykket når det gjelder arbeidet Universitetet i Agder har gjort for Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013. Universitetet i Agder har ved utforming, iverksetting og gjennomføring av tiltak dekket alle mål og delmål i oppdraget på en overbevisende måte.

Oppfølgingen fra Utdanningsdirektoratet for å sikre nødvendige sammenhenger mellom mål og tiltak ser ut til å ha fungert optimalt gitt rammene fra Kunnskapsdepartementet. Generelt sett er det imidlertid funn som viser nedgang snarere enn økning over tid i skolebibliotektilbudet i Norge slik det erfarer og vurderes på skolenivå og skoleeiernivå gjennom Spørsmål til skole-Norge 2009 og 2013 sett i forhold til Møreforsknings studie i 2007.

Deltakerskoler og kommuner rapporterer om endringer i arbeid med skolebibliotek som en direkte konsekvens av programdeltagelse. Informantene beskriver høy grad av tilfredshet ved arbeidet, og samtlige anbefaler kontinuitet i den statlige satsingen.

Gjenstående utfordringer

Det er noen utfordringer som signaliseres i evalueringen. For det første handler det om å finne målbare størrelser for effekter av statlige satsinger som handler om forhold mellom skolebibliotek og læringsutbytte. I denne evalueringen er det klart at informanter mener de kan vise til positive resultater. Likevel er det ikke mulig å koble disse tilbakemeldingene til forskningsfunn på nasjonalt nivå i mangel av en klar politisk prioritering på nasjonalt nivå. Blant annet kan det stilles spørsmål ved bruk av statlige midler når ansvaret for det formelle kunnskapsgrunnlaget som er samlet på UiAs nettsider ikke automatisk er tenkt videreført. Det bør sonderes om ikke det kunne være mulig å finne en mer permanent løsning slik at Universitetet i Agder kan videreutvikles som et nasjonalt senter for skolebibliotekutvikling. Skolebasert utvikling uten profesjonell støtte fra et eksternt kompetansesenter som UiA ville både vært vanskelig å planlegge og gjennomføre ifølge informantene.

Resultatmålet om at det skulle ha blitt etablert modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen er bare delvis nådd. Mangel på politisk prioritering og en tilhørende implementeringsstrategi for å oppskalere til nasjonalt nivå er bakgrunnen for dette. Resultatmålet om at 50 prosent av skolebibliotekarene i grunnskolen skal ha utdanning innen skolebibliotek i 2013 er heller ikke nådd. Det er kun 29-32 prosent av de som er biblioteksansvarlige ved en grunnskole som oppgir at har en eller annen form for bibliotekfaglig utdanning.

Anbefalinger

Basert på informantenes innspill, og analyser av egne data og andres forskning på dette feltet anbefaler vi følgende:

1. at Universitetet i Agder viderefører de nasjonale internettportalene for informasjonskompetanse og skolebibliotek de allerede har bygget opp
2. at Kunnskapsdepartementet satser på flere virkemidler for å sikre videre satsing på skolebibliotek i retning av de nasjonalt definerte resultatmålene som ikke ble nådd i perioden 2009-2013
3. at Kunnskapsdepartementet vurderer om opplæringsloven bør være tydeligere på at skoler skal ha skolebibliotek der skolebibliotekar har bibliotekfaglig kompetanse og bemanning i skolens åpningstid. Likeledes at det defineres hvilke krav det nasjonalt settes til utrusting av et skolebibliotek, samt en tydeligere presisering av at skolebibliotek og folkebibliotek skal samarbeide om utbygging av skolebibliotek og integrering av skolebibliotek i det pedagogiske arbeidet for å nå de nasjonale resultatmålene som ikke ble nådd i perioden 2009-2013

4. at man setter nasjonale ambisjoner i tydeligere sammenheng med prioritering av virkemidlene: En heving av den skolebibliotekfaglige kompetansen forutsetter utdanning av skolebibliotekarer. Det fordrer at staten setter måltall for dette og bevilger studieplasser til dette over en lengre periode, for eksempel 10 år
5. at en ny programperiode for skolebibliotekutvikling bygger på vellykkede resultater i arbeidet med å oppskalere programmet fra de 173 prosjektskolene til nasjonalt nivå. I større grad bør skoleeiere holdes ansvarlig for spredning av kunnskap om ulike modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen enten alene eller i samarbeid med eksisterende regionale nettverk

1 Introduksjon

I heile barndommen min las eg nesten ingenting [...] På skulebiblioteket fanst ein del bøker. Eg begynte å låne og å lese bøker. Ikkje så mange, men nokre, og nokon syntest eg var forferdeleg dårlege, dei prata og ville og var ikkje tilfelle, medan andre var heilt og fullstendig tilfelle og gjorde verda både sannare og større og så mangt anna.

(Jon Fosse, fra programmet RAMBUKU, Det Norske Teatret 2006)

Tema for rapporten er utvikling av skolebibliotek i Norge. Rapporten presenterer resultatene fra en evaluering av måloppnåelse for Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013. Programmet har vært implementert ved Universitetet i Agder på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. 173 prosjektskoler har vært involvert. Disse skolene har vært fordelt på 105 kommuner og samtlige norske fylker.

Det har vært bevilget 40 millioner kroner for å nå nasjonale mål over fireårsperioden. Mesteparten av pengene er gått direkte til prosjekt på skoler spredd over hele landet. Resterende midler er brukt til utvikling av to nettportaler for skolebibliotek og informasjonskompetanse, til kurs, landskonferanser og publikasjoner, samt til videreutvikling av studietilbud prosjektledelse og administrasjon (Universitetet i Agder 2013b).

1.1 Bakgrunn

Sentralt i de politiske ambisjonene med å utvikle skolebibliotek i Norge er ønske om å se en sammenheng mellom skolebibliotek som ressurs og elevers læringsutbytte som resultat. Læringsutbytte både i form av lesestimulering slik Fosse peker på i sitatet over og i form av målbare leseferdigheter er viktige aspekter også i nasjonal og internasjonal forskning om skolebibliotek (se for eksempel Pihl 2012, Ingvaldsen 2013, Lance, Hamilton-Pennell & Rodney 2005, OECD 2009).

Skolebibliotek er en lovpålagt institusjon

Hva ligger så i begrepet skolebibliotek i norsk sammenheng? I Opplæringsloven § 9-2 andre ledd står det at "Elevane skal ha tilgang til skolebibliotek" (LOV-1998-07-17-61). I forskriftene § 21-1 heter det at

Skolen skal ha skolebibliotek med mindre tilgangen til skolebibliotek er sikra gjennom samarbeid med andre bibliotek. Bibliotek som ikkje ligg i skolen sine lokale, skal vere tilgjengeleg for elevane i skoletida, slik at biblioteket kan brukast aktivt i opplæringa på skolen. Biblioteket skal vere særskilt tilrettelagt for skolen (FOR-2006-06-23-724).

Her ser vi at skolebibliotek er en lovpålagt institusjon som ligger i og mellom skole og skoleeier. Loven sier imidlertid ikke mer om skoler skal ha skolebibliotek eller spesifiserer krav til bemanning, åpningstider eller utforming knyttet til kompetansemål i læreplanen.

Etter endringen i norsk lov om folkebibliotek 26. april 2013 ble kravet om organisert samarbeid mellom folkebiblioteket og skolebibliotekene i kommunen fjernet (Kulturdepartementet 2013). Begrunnelsen var blant annet at Kulturdepartementet mente det var hensiktsmessig at kommunen sørget for samarbeid mellom folkebibliotek og skolebibliotek. Det skulle være opp til kommunen å optimalisere bruken av kommunens ressurser ved å etablere et godt samarbeid mellom folke- og skolebiblioteket. Flere andre krav til organisering og oppgaver ble også fjernet med målsetting om å styrke folkebibliotekene og gi bedre fleksibilitet for kommunal og fylkeskommunal sektor. I denne evalueringen har vi hatt med oss et blick for konsekvenser av at kunnskap og kultur som tidligere begge lå innen samme forvaltningsfelt nå er havnet i to ulike departement.

Læreplanene er skolebibliotekenes styringsinstrument

Til tross for at opplæringsloven og lov om folkebibliotek ikke direkte knytter skolebibliotek til pedagogisk virksomhet og elevers læringsutbytte understreker Kunnskapsløftet at et velfungerende skolebibliotek er vesentlig for at skolen skal lykkes i å nå målene i den nasjonale læreplanen. Dette innebærer et vidtfaende skolebiblioteksbegrep som inkluderer nye utfordringer knyttet til digital kompetanse, kildekritikk, informasjonssøk, et utvidet tekstbegrep og lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag. Skolebiblioteket er altså ikke en statisk institusjon, men en institusjon i endringstakt med læreplaner og samfunnsutvikling forøvrig.

Skolebibliotek i endring: Fra boksamling til distribuert læringsarena

Som Louise Limberg har beskrevet i sin rapport *Skolebibliotekets pedagogiske rolle*, har innholdet i begrepet *skolebibliotek* vekslet til ulike tider (Limberg 2002, s. 12). Fra å ha stått som et symbol på en boksamling i almueskolens "børnebibliotek" på slutten av 1800-tallet (Jensen og Ferangen 1858), har det utviklet seg til en læringsarena på egne vilkår. Dette omfatter bokrommet, mediene, informasjonssystemet, virksomhetens innhold og personalet (Hoel 2010). Med en utvidet organisering av skolebibliotekordningen har også begrepet blitt utvidet (for eksempel Pihl 2012, Ingvaldsen 2013).

I de senere år har man, i tråd med endringer i læreplaner fra innholdsdefinert til kompetansebasert undervisning, tatt med elevperspektivet i begrepsforståelsen. Leseopplevelser og informasjonsarbeid på en felles kulturarena, som like gjerne kan være distribuert mellom ulike klasserom og mellom skole og kommunalt og nasjonalt folkebibliotek, står med ett nærmere sentrum av det vi anser som skolebibliotek i dag. Dette synet henger også sammen med et syn på leseopplæring som i stor grad bygger på sosiokulturell læringsteori (for eksempel Carlsten 1998, Gee 1999). I dette perspektivet er læring ikke en individuell aktivitet men en situert og relasjonell aktivitet som skjer i en kontekst og et lærende felleskap. Læring i skolebibliotek i et sosiokulturelt perspektiv preger hele innretningen av Program for skolebibliotekutvikling slik det er utformet og iverksatt ved Universitetet i Agder og slik det ligger i premisene gitt både gjennom norsk policy og norsk forskning på skolebibliotek. Det er begrunnelsen for at samme perspektiv på læring også brukes som tilnærming til feltet i denne evalueringen.

Felles for en del av dagens definisjoner av hva et skolebibliotek er, er at man vektlegger skolens valg om hvordan man ønsker å organisere tilbudet og plassere seg som pedagogisk kontekst rundt leseferdigheter og læring i alle fag og på tvers av fag (f.eks. Pihl 2011, Pihl 2012). Det betyr at skolebiblioteket i praksis går fra å være et område for ildsjeler til å bli plassert som et systematisert pedagogisk ansvar på nasjonalt nivå (Utdanningsforbundet 2009, Ingvaldsen 2013).

De siste ti årene har vi sett en økning i studier av skolebibliotek som undersøker læringsutbytte, organisasjonsformer og infrastruktur i et sosiokulturelt læringsperspektiv. Nord-Amerikanske studier viser til signifikant målbar læringsutbytte for elever gjennom strategisk og systematisk satsing på

skolebibliotek (for eksempel fra Mancall 1985, NCES 2005, 2009, Francis mfl 2010). Tyske studier fremhever behovet for å sette skolebibliotek inn i en statlig struktur med vedvarende monitorering. Det blir understreket at skolebibliotek er en egen organisasjonsform, og ikke en underliggende bindestreks-form av folkebibliotek eller virtuelle bibliotek (for eksempel Schlamp 2013, Holderried & Lücke 2012). Svenske og norske studier påpeker også at skolebiblioteket er en egen organisasjonskontekst for læring. Som nevnt over er dette et perspektiv som baserer seg på nyere sosiokulturell læringsteori. Slike studier understreker også at lesepraksiser og lesekompetanse er sosial praksiser som styrkes gjennom bruk av skolebibliotek som kontekst og felles læringsarena på tvers av fag og skoletrinn (for eksempel Ingvaldsen 2013, Pihl 2012, Limberg 2002).

Internasjonale komparative leseundersøkelser og norske bekymringer

Satsingen på et Program for skolebibliotekutvikling må sees i sammenheng med de svake resultatene i ulike internasjonale og nasjonale kartlegginger av leseferdighet blant norske skoleelever. Norge hadde oppnådd resultater godt over det internasjonale gjennomsnittet både blant 9- og 14-åringene i Reading Literacy study i 1991 (Elley 1992), og det vakte derfor betydelig oppmerksomhet da resultatene fra den første PISA-studien ble offentliggjort i 2001 (Lie mfl 2001). Norske 15-åringer skåret under det internasjonale gjennomsnittet på leseprøvene og betydelig svakere enn i land vi vanligvis sammenlikner oss med. Minst like bekymringsfull var den store spredningen i de norske leseresultatene. Året etter kom tilsvarende skuffende resultater fra den første PIRLS-undersøkelsen av 9-åringers leseferdigheter (Solheim og Tønnessen 2003).

Bekymringen på skolepolitisk hold ble forsterket da Senter for leseforskning la fram resultatene fra en ny standardisering av den nasjonale kartleggingsprøven i lesing som var utarbeidet i 1994. Begrunnelsen for den nye standardiseringen var å tilpasse seg Reform97; 9-åringene gikk fram til 1997 i 2. klasse, mens de etter reformen var 3. klassinger. Det vakte oppsikt at elevene med ett år lengre skolegang i 2000 skåret dårligere sammenliknet med 9-åringene i 1994. Klart flere skåret under bekymringsgrensen og færre oppnådde alt rett.

Utvikling av skolebibliotek som statlig tiltak i Norge

Gjennom strategiplanen *Gi rom for lesing! Stimulering av leselyst og leseferdighet 2003–2007* ble det satt i gang tiltak for å styrke rollen til skolebibliotekene og samarbeidet mellom skole- og folkebibliotek. Målgrupper var ikke bare skoleeiere, rektorer, lærere og skolebibliotekarer i grunnsopplæringen, men også lærerutdanningsinstitusjoner og fylkes- og folkebibliotek, forlag, forfattere, bokhandlere og andre aktuelle aktører (Universitetet i Agder 2013b). Samtidig ble det identifisert organisatoriske områder det var behov for å utvikle videre, som samarbeid mellom lærere og bibliotek, kompetanseutvikling og systematisk planarbeid. I St.meld. nr. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving fra Kulturdepartementet*, og i St.meld. nr. 31 (2007-2008) *Kvalitet i skolen* og St.meld. nr. 23 (2007-2008) *Språk bygger broer* fra Kunnskapsdepartementet ble det lagt opp til en omfattende satsing på å forbedre elevenes leseferdigheter. Dette understreket skolebibliotekets pedagogiske rolle.

Satsing på skolebibliotek og lesing er også nedfelt i strategiplanen *Skapende læring: Strategi for kunst og kultur i opplæringen 2007– 2010* fra Kunnskapsdepartementet. Denne strategiplanen hadde som mål å utvikle kunst- og kulturfaglig, estetisk og skapende kompetanse hos elever. I denne strategien knyttet dermed skolebibliotek til en forståelse av læringsutbytte som ikke er like direkte relatert til de internasjonale komparative leseundersøkelsene. Policyutviklingen rundt utvikling av skolebibliotek har dermed hatt intensjoner som har vært spisset for å svare på de nasjonale bekymringer rundt funn fra leseundersøkelser og som har gitt en viss bredde i forståelsen av lesing som sosikulturell aktivitet.

SkolebibliotekLøftet 2007–2008 og Utdanningsdirektoratets nasjonale kompetansenettverk for skolebibliotek og læremiddelkunnskap var også sentrale i opptakten til forprosjektet for Program for skolebibliotekutvikling i 2008-2009. Erfaringene herfra la grunnlaget for den endelige programutformingen ved Universitetet i Agder i perioden 2009-2013 som her skal evalueres.

1.2 Problemstillinger og rapportens disposisjon

Denne rapporten dokumenterer og diskuterer måloppnåelse, organisering og egenvurdering av Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013 i tråd med oppdragets rammer fra Utdanningsdirektoratet. Endringer i sektoren dokumenteres både i grunnopplæringen og i videregående skole, til tross for at Program for skolebibliotekutvikling kun gjennomføres i grunnskolen. I tillegg presenteres det en avgrenset casestudie blant deltakerkommuner og skoler i programmet. Målet er at evalueringen skal gi grunnlag for Utdanningsdirektoratets vurdering av videre utvikling av skolebibliotekfeltet gjennom følgende:

1. Måloppnåelsen i programmet skal evalueres og endringer i sektoren skal kartlegges og drøftes. Erfarings- og kunnskapsdeling skal beskrives.
2. Det skal beskrives hvordan har Universitetet i Agder har utformet, iverksatt og gjennomført programmet.
3. Det skal beskrives hvordan deltakerskoler og kommuner har arbeidet med skolebibliotekutvikling.
4. Det skal beskrives hvordan aktørene vurderer implementering, praksis og resultater.

Rapportens disposisjon følger de fire problemstillingene. Det er kun problemstilling 1 som har et evalueringsaspekt ved seg. Del to av den første problemstillingen, samt de tre andre er rent deskriptive. Vi har likevel valgt å avslutte hvert kapittel med vurderende konklusjoner.

1.3 Analytisk tilnærming

For å velge en analytisk tilnærming som både tar hensyn til politiske føringer og en forskningsbasert kunnskapsstatus om skolebibliotek har vi valgt en responsiv programevaluering.

I motsetning til en tradisjonell top-down evaluering har en responsiv programevaluering fordelen av at den åpner for å undersøke og forstå sammenhenger mellom intensjoner og aktiviteter i et nettverksperspektiv (Vedung 2003; 2010). Den er sensitiv på den måten at den er åpen for konteksten rundt stemmene til de ulike partene som inngår i evalueringen. Den forsøker å ta hensyn til at de ulike aktørene kan ha ulike verdiperspektiv når de beskriver erfaringer og vurderinger av både intensjoner, aktiviteter og resultater av deltagelse i Program for skolebibliotekutvikling (for eksempel Stake 1975).

Fordelen med et responsivt design er at nettverksperspektivet er lett å knytte det til den dominerende vektleggingen av sosiokulturell læringsteori vi har omtalt i punkt 1.1. En responsiv evaluering forstår derfor implementering av et Program for skolebibliotekutvikling som et sett aktiviteter som har som mål å utvikle skolebibliotek som en distribuert læringsarena der lesing ses som en sosial praksis mer enn en ren kognitiv aktivitet.

Evalueringen innhenter kunnskap om intensjoner og aktiviteter innen tre hovedområder:¹

- **Makronivå:** Kunnskap om sammenhenger mellom nasjonale politiske intensjoner, virkemidler og resultater sett i forhold til aktivitetene som er utformet og iverksatt ved Universitetet i Agder
- **Mesonivå:** Kunnskap om hvordan skoleeiere og skoler har arbeidet med å spre modeller for skolebibliotek til andre skoler enn de som deltok i programmet som prosjektskoler, og hvordan de har styrt arbeidet i den lokale konteksten

¹ Selv om nivåinndelingen kan sies å representere vitenskapsteoretiske utfordringer når det gjelder å kombinere programevalueringer med sosiokulturelle premisser er det forskere som påpeker potensialet ved å forsøke å studere hva det er som binder læring til kontekster som skolebibliotek i formelle organisasjoner (for eksempel Ogawa 2008, Roth 2012).

- **Mikronivå:** Kunnskap om sammenhenger mellom skolelederens, læreres og skolebibliotekarers intensjoner for å delta i programmet og hvordan aktivitetene som er gjennomført har vært egnet for å nå både egne og overordnede mål

1.4 Hva vet vi om skolebibliotekutvikling fra tidligere forskning?

I det følgende gir vi en kort oppsummering av sentrale funn i tidligere forskning på skolebibliotek knyttet til de tre nivåene over.

Kunnskapsstatus på makronivå

Den internasjonale litteraturen peker spesielt på ett sentralt funn som ser ut til å være gjennomgående for prosjekter om skolebibliotek som har klart å skape sammenhenger mellom nasjonale politiske intensjoner, virkemidler og resultater: Utviklingen av skolebibliotek som fysisk ressurs i skoler må ha en vedvarende statlig oppfølging (Achtermann 2008, Kirmse 2013, Lance, Hamilton-Pennell & Rodney 2005, Schlamp 2013, Gamoran, Secada & Marrett 2000, NCES 2005, NCES 2009, OECD 2009).

Studiene det refereres til over peker på at skolebibliotek er en organisasjonsform som i større grad enn klasserommet kan være utfordret av dikotomien mellom læring og opplevelse. Det er rimelig å se dette funnet i sammenheng med at skolebibliotek kan erfares som en selvstendig tilleggsarena for læring. Det kan bety at læring som skjer i klasserommet anses som den form for læring som gir høyest effekt. Det kan også bety at forskningsbaserte funn om læring som sosiokulturell aktivitet ikke preger skolens visjoner og virksomhet (jf. Tallaksen, Sætre & Sundt 2006, Pihl 2012). Møreforsknings rapportering fra skolebibliotekundersøkelsen i Norge 2007 viste til et behov for støtte til skoler for å utvikle skolebibliotekene (Barstad mfl 2007). I naboland som Sverige har det kommet rapporter med samme konklusjon (Svensk biblioteksforening 2007, Skolverket 2007, Ingmarson 2010, Jensinger 2013).

Utdanningspolitiske prioriteringer på statlig nivå ses derfor som en nødvendig forutsetning for å realisere et løft på dette området. Det som ikke prioriteres på statlig nivå blir heller ikke prioritert på lavere nivå i utdanningssystemet.

Kunnskapsstatus på mesonivå

Forskning og evalueringer av skolebibliotek peker tydelig på verdien av at lokale prosjekter må ha klar forankring i skoleledelse og på skoleleiernivå (for eksempel Achtermann 2008, Francis mfl 2010). Arbeid med å spre kunnskap om hvordan ulike organisasjonsmodeller fungerer i den lokale konteksten, og arbeid med å administrere skolene skjer på dette nivået.

En rekke undersøkelser i USA har understreket et behov for aktivt mellomledernivå for å koordinere arbeid mellom statlige intensjoner og lokale praksiser (jf. Francis mfl 2010). Mer spesifikt vet vi fra denne forskningen at skoleeier og skoleleders forståelse av statlige intensjoner og deres støtte til tilsvarende skolebibliotekpraksis er viktig for å sikre gode resultater. Følgende ser ut til å være viktige områder å jobbe med på dette nivået i skoler som kan vise til økt læringsutbytte relatert til skolebibliotek: Fleksible åpningstider, undervisningssamarbeid mellom skolebibliotekar og lærere, gode mulighet for kompetanseutvikling, at skoleleder sørger for at skolebibliotekaren deltar i ulike råd og komiteer ved skolen for å inngå i infrastrukturen, at skoleleder har regelmessige møter med skolebibliotekar, samt at forholdet til skolebibliotek er en fast del av medarbeidersamtaler med lærere (ibid).

På linje med prioritering på nasjonalt nivå ser det derfor ut til at arbeid med skolebibliotek også på dette nivået trenger klar prioritering. En prioritering ser ut til å være nødvendig for å realisere potensiale til skolebibliotek som en distribuert læringsarena, fordi dette – til tross for studier som påpeker merverdi for både skolen som organisasjon og for elevers læring – fortsatt kan være en krevende organisasjonsform i skolen.

Kunnskapsstatus på mikronivå

Det er ett funn som gjentas i den internasjonale forskningslitteraturen på skolebibliotek når læringsutbytte på elevnivå står i sentrum: Skolebibliotekaren må være del av en tydelig og helhetlig pedagogisk satsing (jf. Tallaksen, Sætre & Sundt 2006, Achterman 2008, Francis mfl 2010, Pihl 2012). Han eller hun bør ha en kombinasjon av bibliotekfaglig og pedagogisk kompetanse og ha høy stillingsbrøk. I tillegg bør vedkommende være del av en klar prioritering der læring ses som et kompetanseprosjekt på tvers av fag og aktører. Dette er funn som står i sammenheng med funn på nivåene over og som understreker verdien av å evaluere program for skolebibliotek responsivt. Slike funn tyder på at skolebibliotek utvikles gjennom å bygge skolebasert kapasitet mer enn å rapportere på statlige krav.

Norske undersøkelser peker på stor variasjon i skolebibliotekarers utdanning og skolebibliotekets prioritering i skolens planarbeid. Vi vet at det har vært store forskjeller og stor mangel på bibliotekfaglig kunnskap og kompetanse spesielt i grunnskolen (Barstad mfl 2007, Vibe mfl 2009). Kartleggingen fra Møreforskning 2007 viste mangel på kompetanse både hos lærere og skolebibliotekarer. I videregående opplæring var bemanning og ressurser gjennomgående bedre enn i grunnskolen (Barstad 2007). Oppsummert kan vi si at kunnskapsstatus viser at skolebibliotekordningen i Norge har hatt store ressursutfordringer for å stille som kvalifisert læringsarena etter nasjonale forventninger forut for oppstart av Program for skolebibliotekutvikling i 2009 (ibid).

Dette er utfordringer vi møter i internasjonal forskningslitteratur. Norge skiller seg imidlertid ut ved å iverksette Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013 som ledd i en politisk prioritering med tilhørende bevilgninger, støttestruktur og krav til resultater.

1.5 Metoder og datagrunnlag

En vekselvirkning mellom kvalitative og kvantitative metoder har vært nødvendig for å gjennomføre evalueringen i tråd med mål og analytisk ramme. Dette har gitt oss muligheter til å studere temaene fra ulike perspektiver og være sensitive til de ulike aktørers kontekster. Dette har gitt en rikere og mer sammensatt beskrivelse av problemstillinger. De kvantitative funn har også lagt grunnlaget for et representativt utvalg av case-skoler der ulike modeller for skolebibliotek skulle beskrives. Nedenfor redegjør vi for datagrunnlaget og de ulike metodene som ligger til grunn for evalueringen.

Spørsmål til skole-Norge 2009 og 2013

NIFU gjennomfører *Spørsmål til skole-Norge* for Utdanningsdirektoratet. Dette er spørreundersøkelser som gjennomføres hvert halvår og går ut til en tredel av skoleledere og skoleeiere i Norge. Våren 2009 og våren 2013 omfattet undersøkelsen spørsmål knyttet til skolebibliotekene (Vibe mfl 2009). Begge år ga de en generell beskrivelse av tilstanden i sektoren. Dette betyr at vi har representativt datamateriale både for året hvor Program for skolebibliotekutvikling startet opp og for året hvor det ble avsluttet. Dette materialet er derfor godt egnet for å dokumentere endringer i sektoren i kapittel 2.

Dokumentanalyser

For å få innsikt i den formelle prosessen med oppstart og gjennomføring av Program for skolebibliotekutvikling er et relevant utvalg dokumenter analysert i tillegg til gjennomgang av forskningslitteratur og overordnede policydokumenter. Resultater fra dokumentanalysene er presentert i kapittel 1-4. Dokumentanalysene omfatter følgende kilder:

- Oppdragsbrevet fra Kunnskapsdepartementet til Utdanningsdirektoratet
- Utdanningsdirektoratets retningslinjer for Program for skolebibliotekutvikling
- Avtale om iverksetting av Program for skolebibliotekutvikling mellom Utdanningsdirektoratet og Universitetet i Agder

- Årlige statusoppdateringer fra Universitetet i Agder til Utdanningsdirektoratet (2009, 2010, 2011 og 2012) med rapportering vedrørende organisering av programmet, mål og innhold, kunnskapsdeling og informasjon, regnskap og budsjett og kommentarer, samt sluttrapporten 2013.

NIFU benyttet informasjon som ligger på internettsiden <http://www.skolebibliotek.uia.no/>. Dette inkluderer blant annet tre publikasjoner som presenterer skolebibliotekprosjektene utviklet ved ressurskolene (jf. Universitetet i Agder 2011; 2012; 2013a).

Fokusgruppeintervju med prosjektledelsen ved UiA

Formålet med et intervju med nøkkelpersoner i den prosjektgruppen som hadde ansvar for Program for skolebibliotekutvikling var å få en beskrivelse av deres egne erfaringer og vurderinger. Her dreide seg spesielt om deres vurdering av sammenhengen mellom de nasjonale intensjoner og deres egne erfaringer med aktiviteter utført i programperioden. Intervjuet ga derfor et godt grunnlag for å svare på problemstillingene bak kapitlene 3-5.

Samtalen med prosjektledelsen tok form av et semi-strukturert fokusgruppeintervju. Intervjuguiden var utviklet som et resultat av indikatorutvikling fra oppdragets rammer, fra oversikten over kunnskapsstatus på feltet, og av analyser fra spørningene nevnt over. To viktige hensyn ble ivaretatt gjennom en semi-strukturert intervjuguide: For det første ville vi sikre at alle vesentlige momenter i skolebiblioteksatsningen ble diskutert, slik at vi kunne få besvart våre forskningsspørsmål. Samtidig ville vi gi informantene frihet til å dele sine oppfatninger og erfaringer i egen kontekst i vårt responsive design, noe som forutsatte at de kunne trekke inn forhold som ikke var inkludert i en strengt strukturert intervjuguide. Fra UiA deltok prosjektleder, leder av styringsgruppen, tidligere leder av styringsgruppen og et medlem av styringsgruppen i fokusgruppesamtalen. Det ble gjort lydopptak av intervjuet og notater ble tatt fortløpende. I likhet med de andre datasettene ble materialet analysert i fellesskap av NIFUs deltagende forskere.

Spørreundersøkelse blant rektorer og skolebibliotekarere

Spørreskjemastudier gir en verdifull kvantitativ inngang til å identifisere utbredelsen av vurderinger, opplevelser og erfaringer. Denne metoden ble derfor benyttet for å sikre bredde i datagrunnlaget bak analyser i kapittel 4 og 5. Kvantitative funn dannet dessuten utgangspunkt for både intervjuguide og utvalg av case.

Spørreskjemaundersøkelsen var rettet mot alle 173 deltakerskolene i prosjektperioden. Ved hver skole ble to personer invitert til å besvare denne. Etersom prosjektdeltakelse skulle forankres hos skoleleder, ble skolens rektorer invitert. Videre skulle skolebibliotekar, eventuelt en lærer med ansvar for skolebibliotekararbeidet, også besvare spørreskjemaet. Undersøkelsen ble gjennomført elektronisk ved bruk av programmet Opinio.

En pilotstudie ble gjennomført ved 20 av skolene. I etterkant av denne ble fem av informantene oppringt for å få tilbakemeldinger på hvordan spørreskjemaet fungerte. Disse samtalene og resultatene fra pilotstudien fungerte som viktige kvalitetskontroller. Spørsmål for det endelige spørreskjemaet i vedlegg 1 til denne rapporten var i likhet med det kvalitative instrumentet nevnt over et resultat av indikatorutvikling fra oppdragets rammer, fra oversikten over kunnskapsstatus på feltet, og fra analyser av piloten. Se vedlegg 2 for mer detaljert informasjon om respondenter, responsrater og statistisk beskrivelser av datagrunnlaget.

Fem skolars og fem skoleeieres arbeid med skolebibliotekutvikling

Skoler og skoleeiere som fikk tildelt midler fra Program for skolebibliotekutvikling skiller seg ganske mye fra hverandre i forhold til de kriterier som ble prioritert av UiA i søknads- og tildelingsfasene (Universitetet i Agder 2013b). På bakgrunn av analyser fra det tidligere nevnte datamaterialet ble fem

case-skoler valgt ut for å illustrere likheter og forskjeller i tilnærminger til satsingsområde og organisering.

Utvalget av case ble knyttet til det UiA kalte *ressursskoler*. Dette var skoler som gjennom andreårsprosjekt i Program for skolebibliotekutvikling fikk støtte til videreutvikling av sine prosjekter, og som derfor hadde utviklet en tydelig profil for sin skolebibliotekmodell: "Ressursskolene har spesialisert seg på hver sine områder og fungerer som modeller på pedagogisk bruk av bibliotek. Alle prosjektene handler – på ulike måter – om biblioteket som ressurs i leseopplæring og undervisning." (Universitetet i Agder 2013b). Utvalg og kontakt med skolene ble gjort i oktober 2013, mens casestudiene ble gjennomført i november og desember 2013. NIFU fikk besøkt fire av skolene, mens ekstreme værforhold denne høsten førte til at det femte besøket ble erstattet av en videokonferanse.

Skoleeierperspektivet ble også inkludert i casestudiene. Telefonintervjuer ble gjennomført tidlig i januar 2014 med den eller de fra kommunens side som var involvert i samarbeidet med de fem caseskolene.

Målet med å innhente data på dette nivået var å få brukerperspektivet på det nasjonale programmet for skolebibliotekutvikling. Et tilleggsmål var dessuten å få grundigere innsikt i hva skoler og skoleeiere la i begrepet "modeller for skolebibliotek" samt deres egne erfaringer og vurderinger av spredningspotensiale for disse.

Vi organiserte dette metodiske arbeidet etter en mal for komparative case studier (Yin 2013). Målet med denne metodiske tilnærmingen var å skaffe datagrunnlag for problemstillinger 3 og 4 (tilsvarende kapitler 4 og 5 i denne rapporten). Vårt design kvalifiserer ikke fullstendig som et komparativ case-design slik Yin presenterer det (ibid). Grunnen til dette er at de resultatmål for Program for skolebibliotekutvikling som skulle evalueres kun ligger på nasjonalt nivå (jf. punkt 1.2). Vi mener at case-studien hvor vi forsøkte å finne ut om programmålene kunne identifiseres innen hver kontekst var et nyttig tillegg til de andre metodene og det eksisterende datagrunnlaget. Det ga oss også anledning til å se og oppleve både lærere, skoleledere, skolebibliotekarer og elever i konkrete skolebibliotek rundt i landet, noe som var viktig for å ivareta de responsive sider ved det forskningsbaserte evalueringsdesignet vi hadde valgt.

1.6 Forbehold

Vi har allerede nevnt at det kan være vitenskapsteoretiske utfordringer knyttet til å studere sosiokulturell læring og organisasjonsutvikling (mikrososiologisk) i et evalueringsdesign som svarer på et statlig oppdrag (makrososiologisk). Dette har også vært en utfordring at de ulike målene for programmet har hatt varierende status og fordi de er relatert til uklar ansvars plassering (se kapittel 2). I tillegg vil vi understreke at analyser av de kvalitative data bygger på ett besøk ved kun fem av 173 prosjektskoler. Slik sett danner de et grunnlag for en beskrivelse av programtilfredshet. Målsettingen ved casene var som tidligere nevnt kun å gi en beskrivelse av ulike forhold, ikke en programevaluering av læringseffekten av arbeid gjort ved skolene og i kommunene over tid (jf. punkt 1.2).

Med disse forbehold mener vi likevel at evalueringen har hatt en gyldig sammenheng mellom policygrunnlag, rammer for programmet som skulle evalueres, valg av analytisk ramme, metoder og datagrunnlag. Kontakten underveis med Utdanningsdirektoratet, prosjektgruppen ved UiA, brukere av programmet og med de to eksterne referansepersonene våre har bidratt til at vi via det responsive evalueringsdesignet har fått modifisert ujevnheter i opplegget og forbedret svakheter.

2 Skolebibliotekutvikling som nasjonalt program

... jeg vet at det har vært et skolebibliotekprogram på Universitetet i Agder som vi har vært veldig positive til. Jeg har vært opptatt av skolebibliotekene og besøkt flere av skolebibliotekene også her i Telemark. Jeg tør ikke si hva som kommer ut av den evalueringa, så vi får se i 2014. Men jeg er i hvert fall veldig positiv til skolebibliotekenes rolle, det er jeg.

(Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen, Telemarksendinga 19.11.2013)

Dette kapitlet tar for seg problemstilling 1 fra side 14: *Måloppnåelsen i programmet skal evalueres og endringer i sektoren skal kartlegges og drøftes. Erfarings- og kunnskapsdeling skal beskrives.*

En hovedkilde til endringer i sektoren finner vi i Utdanningsdirektoratets halvårlege *Spørreundersøkelser til skole-Norge* som gjennomføres av NIFU. I 2009 og 2013, samme år som oppstart og avslutning av Program for skolebibliotekutvikling, var spørsmål knyttet til skolenes arbeid med skolebiblioteket inkludert i spørringene.

Før vi presenterer måloppnåelse i programmet og kartlegging av endringer i sektoren vil vi imidlertid presentere og forklare målene nærmere.

2.1 Programmets målsettinger

Program for skolebibliotekutvikling er definert som nasjonalt oppdrag gjennom fem mål og tre resultatmål (Utdanningsdirektoratet 2009c):

Fem overordnede mål

1. Skoleeiere/skoler som deltar i programmet, skal utvikle skolebiblioteket slik at det bidrar til å utvikle leseferdigheter, utjevne sosiale og digitale skiller og fremme personlig vekst hos den enkelte elev.
2. Skolebiblioteket skal være læringsarena i alle fag og på tvers av fag, og en arena for å formidle litteratur og digitale læringsressurser.
3. Skolebibliotekansvarlige og lærere skal få økt kompetanse om skolebibliotekfaglige emner og bruk av skolebibliotek i opplæringen.

4. Skoleeiere og skoler skal få støtte til systematisk arbeid med å integrere skolebiblioteket i opplæring i leseferdigheter og informasjonskompetanse.
5. Universitetet i Agder skal være et ressurscenter for kompetanse i skolebibliotek.

Resultatmål som skulle nås innen 2013

1. 50 prosent av skolebibliotekarene i grunnskolen skal ha utdanning innen skolebibliotek.
2. Det skal være en økning i antall kommuner og skoler som aktivt har tatt i bruk skolebiblioteket i opplæringen og som har forankret skolebiblioteket i sitt langsiktige planarbeid for å styrke leseferdighet.
3. Det er etablert modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen.

I tillegg til de tre områdene nevnt over, besto programmet av ytterligere to resultatområder;

4. En gjennomgang av gjeldende regelverk og statistikk for å vurdere kvalitet, relevans og tilgjengelighet av skolebibliotekene – gjennomført av Utdanningsdirektoratet.
5. En kartlegging for å dokumentere måloppnåelsen i programmet og endringer i sektoren – lyst ut som eksternt oppdrag

Det er en svakhet for evalueringen at man i dette programmet opererer med ulike typer mål som overlapper. Selv om vi har hatt med oss blick for både de fem overordnede mål, de tre resultatmål og de to resultatområdene er det de tre resultatmålene vi her har mandat til å evaluere (jf. resultatområde 5).

Det er likeledes en utfordring at det ikke har foreligget en klar implementeringsstrategi med tydelig ansvars plassering for alle målene. Det har ført til at det har vært uklart hvilke mål det er naturlig at skoleleder og skoleeier svarer for, og hvilke mål man kunne anta at UiA, Utdanningsdirektoratet og Kunnskapsdepartementet står ansvarlig for. Underveis i evalueringsperioden ble disse forholdene tydeligere. Til tross for at Universitetet i Agder tok på seg å iverksette og gjennomføre programmet ved å signere for resultatmålene i sin kontrakt med Utdanningsdirektoratet, betød ikke dette at de alene stod ansvarlig for at programmets resultatmål skulle nås. Gjennom vektleggingen av det responsive designet ble dette forholdet klart etter en vurdering av utsagn i egne kontekster, og NIFU ba derfor Utdanningsdirektoratet om en avklaring. Følgende svar ble levert i et notat til NIFU høsten 2013:

Resultatmålene er nasjonale målsettinger og sier noe om ønsket effekt etter fire år med program for skolebibliotek. Programmet skulle ikke erstatte eller svekke skoleeieres ansvar for skolebibliotekene. UiA er ansvarlig for mål for gjennomføring av programmet, men ikke (alene) ansvarlig for de nasjonale målene (Utdanningsdirektoratet 2013).

Vi har derfor valgt å la denne spesifiseringen fra Utdanningsdirektoratet være styrende i analyser av måloppnåelse i programmet både i implementeringsarbeidet ved UiA og for sektoren som helhet.

2.2 Måloppnåelse

I neste avsnitt presenterer vi vurdering av de tre resultatmålene fra en tredel av skoleledere og skoleeiere i Norge skoleledere og skoleeiere våren 2013. Gjennom funn fra *Spørsmål til skole-Norge* 2009 (Vibe mfl 2009) og 2013 (Vibe og Hovdhaugen 2013) viser vi hvordan erfaringene har utviklet seg i grunnskolen og videregående opplæring gjennom de fire årene for Program for skolebibliotekutvikling. Vi ser dessuten erfaringene i lys av tidligere resultater fra Møreforskning (Barstad mfl 2007). Det er de tre store oversiktene vi har om nasjonalt arbeid med skolebibliotek i Norge før oppstart og nær avslutning av programmet, og derfor det grunnlagsmaterialet vi har å forholde oss til for å kunne evaluere måloppnåelse og endringer i sektoren.

Resultatmål 1: 50 prosent av skolebibliotekarene i grunnskolen skal ha utdanning innen skolebibliotek.

I tabell 2.1 i *Spørsmål til skole-Norge 2013* spørres det: *Hva slags utdanning har skolebibliotekaren/den biblioteksansvarlige?* (jf. tabell under). Det er store variasjoner i svarene som gis mellom grunnskole og videregående trinn. Mens over halvparten av skolebibliotekarer på videregående trinn har 3-årig høyskoleutdanning eller tilsvarende fagutdanning i bibliotekfag, er tallene på grunnskolenivå så lave som 9 % i 2009. Tallet har økt noe i 2013, men ikke mer enn til 11 %. Omtrent halvparten (48 %) av biblioteksansvarlige i grunnskolen oppgir at de er lærere uten bibliotekfaglig tilleggsutdanning, og hoveddelen har ikke slik utdanning (se tabell 8.4 under). Som Vibe og Hovdhaugen (2013) understreker, bekrefter dette funnet resultater fra studien til Møreforskning i 2007 (Barstad mfl 2007).

Konklusjon: *Resultatmålet om at 50 prosent av skolebibliotekarene i grunnskolen skal ha utdanning innen skolebibliotek i 2013 er ikke nådd. Det er kun 29-32 prosent av de som er biblioteksansvarlige ved en grunnskole som oppgir at de har en eller annen form for bibliotekfaglig utdanning.*

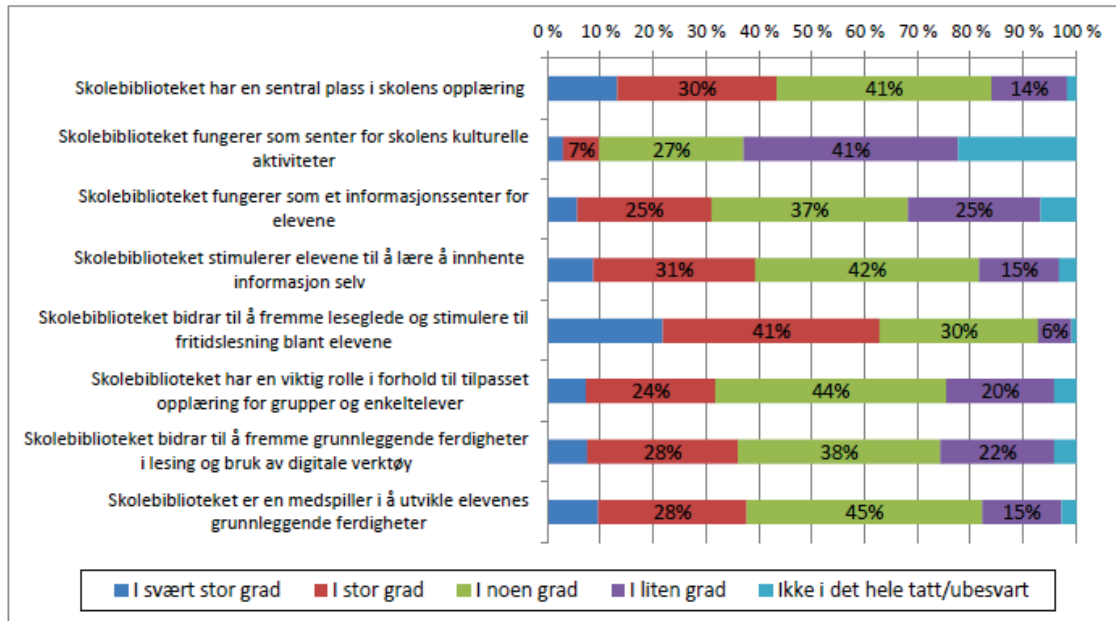
Tabell 2.1: Resultater fra Spørsmål til skole-Norge 2009 og 2013. Kilde: Vibe og Hovdhaugen (2013).

Tabell 8.4 Hva slags utdanning har skolebibliotekaren/den biblioteksansvarlige? Etter skolenivå. Sammenligning av 2009 og 2013.

	Grunnskole		Videregående	
	2009	2013	2009	2013
Fagutdannet bibliotekar (3-årig høyskoleutdanning eller tilsvarende)	9 %	11 %	50 %	55 %
Fagutdannet bibliotekar og lærer	3 %	2 %	6 %	4 %
Fagutdannet bibliotekar med pedagogisk tilleggsutdanning	0 %	1 %	3 %	2 %
Lærer med videreutdanning i bibliotek- og informasjonsfag	5 %	3 %	4 %	4 %
Lærer med videreutdanning i skolebibliotekkunnskap	15 %	12 %	3 %	7 %
Lærer uten bibliotekfaglig tilleggsutdanning	48 %	56 %	14 %	13 %
Ikke faglært lærer/bibliotekar	20 %	16 %	20 %	14 %
Sum	100 %	100 %	100 %	100 %
Antall (N=)	421	533	98	91

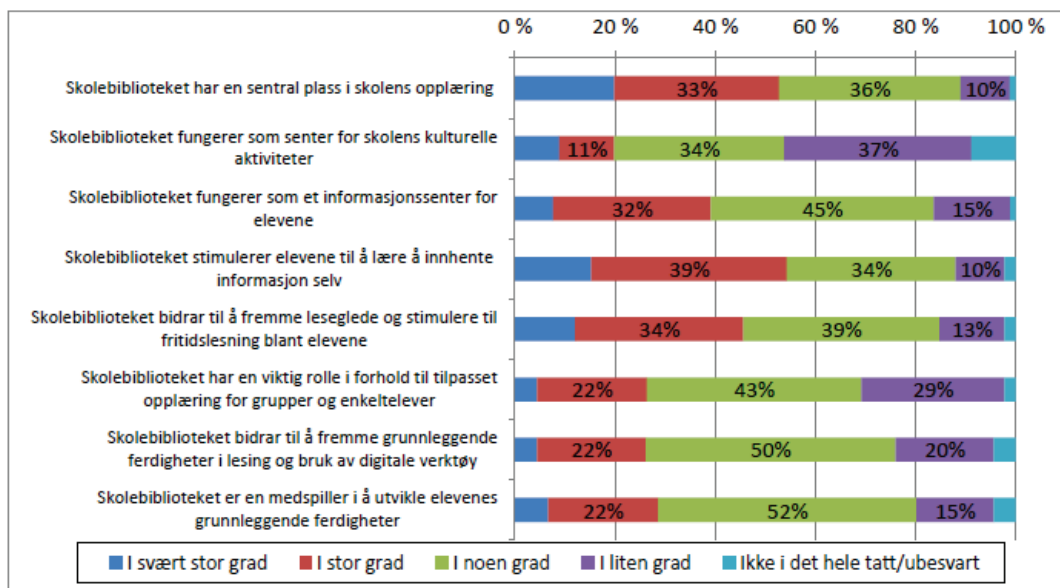
Resultatmål 2: Det skal være en økning i antall kommuner og skoler som aktivt har tatt i bruk skolebiblioteket i opplæringen og som har forankret skolebiblioteket i sitt langsiktige planarbeid for å styrke leseferdighet.

En forutsetning for å evaluere måloppnåelsen av dette resultatmålet, er kunnskap om antall skoler som i det hele tatt har et skolebibliotek. I 2009 oppga skoler og skoleeiere at 83 % prosent av grunnskolene har et eget skolebibliotek, mens det i 2013 var en liten nedgang til 79 %. Forskjellen er signifikant (Vibe og Hovdhaugen 2013). Samme tendens ser vi innen videregående opplæring, der tallet sank fra 92 % i 2009 til 83 % i 2013 (tabell 2.1). En mulig forklaring på den nedadgående tendensen er at utvalgene ikke er helt like: "De tre rullerende utvalgene som skolene er inndelt i ved gjennomføringen av spørringene er representative med hensyn på størrelse og landsdel, men i forhold til enkeltstående problemstillinger som om skolen har bibliotek eller ikke kan det likevel være tilfeldige variasjoner" (Vibe og Hovdhaugen 2013). Flere årsaker til variasjoner diskuteres i 2013-rapporten til Vibe og Hovdhaugen. Her trekker de linjer tilbake til 2007-studien fra Møreforskning (Barstad mfl 2007) og hevder at mønsteret er noenlunde stabilt.

Figur 8.3 I hvilken grad mener du at følgende påstander passer for skolebibliotekfunksjonen ved din skole. Grunnskoler. (N=528-530)

Figur 2.1: Resultater fra grunnskoler i Spørsmål til skole-Norge 2013. Kilde: Vibe og Hovdhaugen (2013).

Figur 8.4 I hvilken grad mener du at følgende påstander passer for skolebibliotekfunksjonen ved din skole. Videregående skoler. (N=528-530)

Figur 2.2: Resultater fra videregående skoler i Spørsmål til skole-Norge 2013. Kilde: Vibe og Hovdhaugen (2013).

Figur 2.1 og figur 2.2 viser at skoler og skoleeiere i grunnopplæringsfeltet mener at skolebibliotek er aktivt tatt i bruk i opplæringsammenheng. Likevel ser vi at svarene i samme tabeller bekrefter for eksempel PISA-funn, som viste at skolebibliotek i større grad blir satt i sammenheng med leseglede og fritidslesning enn med direkte pedagogiske oppgaver (OECD 2009).

Videre viser funn fra *Spørsmål til skole-Norge* som handler eksplisitt om Program for skolebibliotekutvikling at skolebiblioteket i stor grad er integrert i skolens planarbeid. Vi kan likevel ikke si for sikkert at det handler om "langiktig planarbeid for å styrke leseferdighet" slik resultatmålet lyder. Sammenligninger av 2009 og 2013 viser at det er 70-80 prosent som svarer positivt på dette spørsmålet. På videregående trinn er det ingen signifikante variasjoner i svarmønstre ifølge analysene til Vibe og Hovdhaugen. Samme analyse viser en mindre nedgang for grunnskolen. Med linjer tilbake til Møreforsknings rapport i 2007 forklares avviket i 2009 som en mulig tilfeldig observasjon (op. cit. Tabell 8.3).

Skoleeiernivået er kanskje det som skiller seg klart ut med tanke på dette resultatmålet på gruntrinnet. I rapporten fra Vibe og Hovdhaugen vises det til at så mange som tre av fire kommuner ikke har en plan for skolebibliotekene, mens 71 prosent av fylkeskommuner har egne planer for videregående skoler (jf. tabell 8.16 i Vibe og Hovdhaugen 2013). Når vi vet at Utdanningsdirektoratet understreker at programmet ikke skulle "erstatte eller svekke skoleeieres ansvar for skolebibliotekene" er det åpenbart at denne delen av resultatmålene ikke er nådd.

Konklusjon: Funnene gir ikke grunnlag for å si at resultatmål 2 er nådd for ambisjonen om at det skal være en økning i antall kommuner og skoler som aktivt har tatt i bruk skolebiblioteket i opplæringen og som har forankret skolebiblioteket i sitt langsiktige planarbeid for å styrke leseferdighet. Resultatmål for skoleeier på kommunalt nivå viser en stor utfordring, mens det gis et positivt signal om måloppnåelse på fylkeskommunalt nivå².

Resultatmål 3: Det er etablert modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen.

Det er noe uklart hva som ligger i uttrykket *etablert modeller* i denne sammenheng. Det vi kan lese av den statistiske analysen utført av Vibe og Hovdhaugen (2013) er imidlertid at 38 prosent av grunnskolene og 47 prosent av videregående skoler har prosjekt eller annet utviklingsarbeid der skolebiblioteket brukes systematisk i opplæringen. Andre spørsmål som er stilt i *Spørsmål til skole-Norge 2013* og som kan tolkes som elementer av etablerte modeller handler om samarbeid i nettverk, med folke- og fylkesbibliotek og med skoleeier.

Tabell 2.2: Resultater fra Spørsmål til skole-Norge 2013. Kilde: Vibe og Hovdhaugen (2013).

Tabell 8.14 Samarbeid med skoleeier om skolebibliotekets rolle er styrket i perioden. Etter skolenivå.

	Grunnskole	Videregående	Alle
Ja	15 %	30 %	18 %
Nei	72 %	56 %	69 %
Vet ikke	13 %	14 %	13 %
Sum	100 %	100 %	100 %
Antall (N=)	525	90	615

I likhet med konklusjon 2 over ser vi fra tabell 2.2 at det fortsatt er et stykke å gå dersom man ønsker å styrke samarbeid mellom skoler og skoleeier for å etablere modeller og bruke dem systematisk i opplæringen. Mens 30 prosent av videregående skoler har styrket samarbeidet med skoleeier i perioden, er tallet for grunnskolen nede i 15 prosent.

Det er også noe uklart hva som ligger i uttrykket *systematisk bruk [...] i opplæringen*. Sett i forhold til ambisjonene om at Program for skolebibliotekutvikling skal være et nasjonalt virkemiddel fra Utdanningsdirektoratet er det naturlig å anta at dette uttrykket betyr mer enn systematisk bruk i opplæringen kun ved deltagerkolene. Ved direkte forespørsel svarte også Utdanningsdirektoratet

² Fylkeskommunalt nivå og videregående trinn er ikke deltagende i programmet, men ønskes likevel belyst i denne delen av evalueringen av Utdanningsdirektoratet.

som nevnt i punkt 2.1 at resultatmålene er ”nasjonale målsettinger og sier noe om ønsket effekt etter fire år med program for skolebibliotek” (Utdanningsdirektoratet 2013). Det ble da også påpekt at programmet ikke skulle erstatte eller svekke skoleeieres ansvar for skolebibliotekene. Satt i et så tydelig lys er resultatene i Tabell 2.2 svake.

Andre spørsmål som er stilt i *Spørsmål til skole-Norge 2013* som handler om rammer for erfarings- og kunnskapsdeling dreier seg om samarbeid i nettverk, med folke- og fylkesbibliotek og med skoleeier. Slike arenaer bidrar naturligvis også til formell og uformell erfaringsspredning, men dette er ikke dekket i denne evalueringen eller i spesifiseringen fra Utdanningsdirektoratet.

Konklusjon: Resultatmålet om at det er etablert modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen er bare delvis nådd. Mens modeller synes etablert på skolenivå, er en større infrastruktur for å dekke nasjonal spredning svakt utviklet. Det synes uklart hvem som skal ha ansvaret for at skoleeier skal få et tydeligere ansvarsforhold i denne sammenheng.

2.3 Konklusjon

Når det gjelder endringer i sektoren er resultater fra skoler og skoleeiere som har vært tilknyttet programmet positive, mens måloppnåelse på nasjonalt nivå er svakt. Resultater presentert i dette kapittelet viser at skolebibliotekutvikling som nasjonalt program i norsk grunnopplæring i perioden 2009-2013 ikke er realisert i henhold til de vedtatte ambisjoner. Funnene på nasjonalt nivå kan derfor oppsummeres på følgende vis:

Tabell 2.3 Resultatmål og måloppnåelse i Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013

	Resultatmål	Måloppnåelse
1	50 prosent av skolebibliotekarene i grunnskolen skal ha utdanning innen skolebibliotek.	Nei
2	Det skal være en økning i antall kommuner og skoler som aktivt har tatt i bruk skolebiblioteket i opplæringen og som har forankret skolebiblioteket i sitt langsiktige planarbeid for å styrke leseferdighet.	Nei
3	Det er etablert modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen.	<p>Delvis</p> <hr/> <p>Ja - når det gjelder prosjektskoler. Der er det etablert prosjekter som kan karakteriseres som modeller uten at dette begrepet har vært vektlagt i implementeringen av programmet</p> <hr/> <p>Nei – når det gjelder relasjon til resultatmål 2. Det foreligger ingen kriterier eller planer for hvordan modellene kan brukes systematisk i opplæringen utenfor egen skole, eller hvem som skal ta ansvar for at dette resultatmålet nås på nasjonalt nivå</p>

3 Utforming, iverksetting og gjennomføring av programmet ved UiA

Ein kan snakke om to «søyler» som innhaldet i Program for skulebibliotekutvikling er bygd rundt. Den eine søylen er skulebiblioteket som ressurs i elevane si leseopplæring og lese-stimulering, og den andre er opplæring i informasjonskompetanse

(Universitetet i Agder 2013b)

Dette kapitlet tar for seg problemstilling nummer to fra side 18: *Det skal beskrives hvordan Universitetet i Agder har utformet, iverksatt og gjennomført programmet. Dette gjelder etter- og videreutdanning, opplæring i informasjonskompetanse – Nettbasert idésamling – og UiA som ressurscenter.*

Kapitlet bygger i stor grad på fokusgruppeintervjuet med prosjektgruppen ved Universitetet i Agder sommeren 2013. I intervjuet brukte vi en semistrukturert intervjuguide som var bygget etter sosiokulturelle læringsperspektiver for å belyse konteksten rundt UiAs stemmer. Vi forsøkte å sikre innhenting av data om kvalitetskriterier for prosjektene. Disse data kunne fortelle oss om UiA opplevde at skolene selv hadde intensjoner og beskrivelse av aktiviteter som fulgte de nasjonale målsetninger om å vektlegge de pedagogiske og profesjonsrettede sider ved skolebibliotek. I tillegg til å spørre om vurdering av søknadene var vi også interessert i å få data som kunne informere oss om prosjektgruppa ved UiA hadde likt syn på vurdering av søknadene – sett i forhold til overordnede nasjonale mål og virkemidler i programmet.

Andre data som ligger til grunn for kapitlet er hentet fra kontrakter, årsrapporteringer og sluttrapport for Program for skolebibliotekutvikling (Universitetet i Agder 2013b). Målet med dette kapitlet er å gi en kort gjennomgang av hvordan aktiviteter ved UiA henger sammen med nasjonale politiske intensjoner, virkemidler og med resultater.

Søkte ikke

Når det gjelder UiAs aktiviteter sett i forhold til politiske intensjoner må vi først tilbake til 2007. Da fikk Utdanningsdirektoratet i oppdrag sammen med ABM-utvikling og andre interessenter å lage en utredning om og et forslag til et Program for skolebibliotekutvikling. Forslaget ble oversendt Kunnskapsdepartementet desember samme år, og ble deretter varslet i St. Prp. 1 (2008-2009). Programmet skulle iverksettes for en periode på fire år med oppstart 1.1.2009.

Universitetet i Agder søkte ikke på oppdraget, men fikk beskjed av Kunnskapsdepartementet at de var tildelt 10 millioner pr år i en fireårsperiode. På det tidspunktet hadde UiA allerede et deltidsstudium og et fagmiljø på dette feltet. Med en ansatt med doktorgradskompetanse på området var prosjektgruppen også deltagende i nasjonale og internasjonale nettverk, blant annet med Universitetet i Bergen og med aktører i Finland. Valget av Agder hadde nok også sammenheng med at Agder var det første norske fagmiljøet som interesserte seg faglig for utvikling av skolebibliotek fra 1980-tallet. Formålet var å bidra til at grunnskoler utvikler skolebiblioteket som arena for å fremme leseferdighet og læring i alle fag og på tvers av fag. Dette perspektivet henger sammen med tidligere forskning og med resultater innen leseforskning basert på sosiokulturelle læringsteori.

Fem mål

Programmet ble delt i fem områder med tilsvarende antall overordnede mål slik vi beskrev under punkt 2.1. Vi repeterer de fem målene her: 1) Skoleeiere/skoler som deltar i programmet, skal utvikle skolebiblioteket slik at det bidrar til å utvikle leseferdigheter, utjevne sosiale og digitale skiller og fremme personlig vekst hos den enkelte elev; 2) Skolebiblioteket skal være læringsarena i alle fag og på tvers av fag, og en arena for å formidle litteratur og digitale læringsressurser; 3) Lærere og ansvarlige for skolebibliotek skal få økt kompetanse om skolebibliotekfaglige emner og bruk av skolebibliotek i opplæringen; 4) Skoleeiere og skoler skal få støtte til systematisk arbeid med å integrere skolebiblioteket i opplæring i leseferdigheter og informasjonskompetanse; og 5) Universitetet i Agder skal være et ressurscenter for kompetanse i skolebibliotek.

Tre strategiske målområder

Ved underskrivning av kontrakt fikk Universitetet i Agder som oppdragstager ansvar for å implementere tre strategiske målområder og sørge for å bidra til at de tre resultatmålene ble nådd innen utgangen av 2013:

1) Styrkede leseferdigheter: UiA skulle administrere utviklingsprosjekter gjennom å kunngjøre og tildele midler etter søknad til praksisnære skolebibliotekutviklingsprosjekter i grunnskolen med skoleeier som prosjektleder. Hensikten var å utvikle skolebibliotek med utgangspunkt i den pedagogiske rollen dette har i leseopplæringen relatert til læreplanene. Det skulle legges vekt på å få fram modeller som hadde overføringsverdi til andre skoleeiere og skoler.

2) Kompetanseutvikling: UiA skulle bidra til å styrke opplæringstilbudet i skolebibliotekkunnskap ved å utforme et kompetanseutviklingsprogram for skolebibliotekarere og lærere innenfor etter- og videreutdanning i skolebibliotekkunnskap. Det skulle videre utvikles et særskilt program for skoleeiere og skoler som deltar i prosjektene.

3) Opplæring i informasjonskompetanse: UiA skulle utvikle en nettbasert idésamling for systematisk opplæring i informasjonskompetanse med systematisk progresjon fra 1. trinn i grunnskolen til og med videregående opplæring. Det skulle gis eksempler fra flere fag. Oppdraget innebar et selvstendig ansvar for å utvikle en digital løsning på nettressursen.

I tillegg stod det i kontrakten mellom Utdanningsdirektoratet og Universitetet i Agder at UiA skulle ha ansvar for møtevirksomhet, rapportering til prosjekteier, samarbeid med og eventuelt økonomisk bidrag til underleverandører, deltakelse i programevaluering samt bidrag til erfaringsspredning som ressurscenter. Programmet fikk en ramme på 40 millioner kroner, fordelt på 10 millioner kroner per år.

To søyler i implementeringen

I prosessen med å utforme programaktiviteter som svarte til de tre målområdene la UiA spesiell vekt på det de har omtalt som to søyler i arbeidet: Den ene søylen var skolebiblioteket som ressurs i elevenes leseopplæring og lesestimulering, og den andre søylen opplæring i informasjonskompetanse. Som vi skal se i de neste punktene ble ansvarsområdet om

kompetanseutvikling mest offer for at ressursene som var tildelt var noe knappe i forhold til programmets ambisjoner.

3.1 Utforming

Den første delen av utformingen av Program for skolebibliotekutvikling var basert på skolebibliotekkunnskap og på et pilotprosjekt som ble gjennomført i 2008-2009.

Pilotprosjektet

I et prosjektoppdrag for Utdanningsdirektoratet skulle UiA utvikle en nettbasert idesamling om bruk av skolebibliotek i grunnopplæringen. De skulle deretter drifte og videreutvikle nettstedet med skolebibliotekarer, lærere, studenter og ansatte i lærer- og bibliotekarutdanning som målgruppe. Slik Universitetet i Agder vurderer det selv er nettstedet www.skolebibliotek.uia.no den mest synlige delen av videreføringen. Pilotprosjektet handlet også om å etablere grunnlaget for å utvikle et etterutdanningstilbud for lærere og skolebibliotekarer; samt å gjennomføre dette etterutdanningstilbudet i samarbeid med kommuner og fylkeskommuner. Det ble uttrykt at det vært et poeng raskt å få forankret programmet i den normale universitetsstrukturen på samme måte som gjøres ved nasjonale sentre i deres vertsinstitusjoner.

Kunnskapsløftet som styringsinstrument

Den eksplisitte faktor som lå til grunn for tiltakene, slik Universitetet i Agder leste det, var Kunnskapsløftet (Universitetet i Agder 2013b). De oppfattet at de også skulle se tiltakene i sammenheng med de fem grunnleggende ferdigheter med særlig vekt på lesing og digital kompetanse. Eller som det ble uttrykt til NIFU: "Skolebibliotek må man tenke instrumentelt. Det er det som er modellen. Det er et hjelpemiddel som skal ut i resten av skolen og i alle fag."

Modeller for felles læring

Når det gjaldt modeller slik det er nevnt i resultatmål 3 ble det reist tvil om det er faktisk mulig å overføre modeller mellom skoler i og med at skolebiblioteket skal tilpasses lokal skoleutvikling. Det ble også understreket at resultatmålene ikke hadde vært diskutert i styringsgruppa eller med UDIR, men at det tross alt er en kjerne som ligger fast uansett hvor man kommer: "Skolebibliotek er en måte å jobbe på, ikke en samling bøker. Du kan ha en modell på en måte å jobbe på et visst felt, som kan overføres, man kan få noen tips, men alle må tilpasse lokalt."

Her ser vi at utformingen ved UiA ligger tett til forståelsen av skolebibliotek som en distribuert læringsarena, slik vi nevnte i kapittel 1. Det betyr at det i implementeringen ble sett som en ressurs for læring som alle ved skolen og i skolesektoren har et felles ansvar for å bruke og videreutvikle. Programmet ble dermed beskrevet på en måte som levnet liten tvil om at denne implementeringen fulgte både nasjonale retningslinjer og sosiokulturell forskning både innen leseopplæringsfeltet og skolebibliotekfeltet.

3.2 Iverksetting

Styring og ledelse

Da kontrakten ble underskrevet av Utdanningsdirektoratet og Universitetet i Agder i mars 2009, var prosjektet organisert med en kontaktperson i Utdanningsdirektoratet og en referansegruppe/prosjektteam ved UiA. Noen måneder etter ble prosjektteamet erstattet av en styringsgruppe bestående av personale fra UiA og fra eksterne institusjoner. I de første ukene og månedene skjedde det en del endringer i gruppesammensetninger ved UiA og likeledes i Utdanningsdirektoratet. Ved første styremøtet ble mandatet for styringsgruppa definert som følger:

Styringsgruppa skal gi føringer for videre arbeid, og gi tilbakemeldinger på arbeid som er gjort. Et mål må være å oppnå enighet, dvs at styringsgruppa må bruke tid på å diskutere seg fram til enighet heller enn å bruke avstemning som middel. Styringsgruppa vil få en kontrollfunksjon i den forstand at den skal følge godt med i arbeidet som gjøres, og justere kursen hvis det er nødvendig (Universitetet i Agder 2013b).

Organisering

I kontrakten mellom Utdanningsdirektoratet og UiA ble det satt opp en plan over formelle møteplasser og formelle rapporteringstidspunkt. Prosjektledelsen og Utdanningsdirektoratet møttes minst en gang per semester. Ved disse møtene ble det rapportert muntlig om framdrift og planer videre. Selv om møtene hadde en formell karakter ble det ikke skrevet referat, ifølge Universitetet i Agders sluttrapport (ibid). Årsrapport med regnskap og budsjett ble innsendt 31.1. årlig etter kontrakten.

Ressursbruk

Som nevnt har det vært bevilget 40 millioner kroner for å nå nasjonale mål over fireårsperioden. Mesteparten av pengene har UiA tildelt prosjekter på skoler spredd over hele landet. Resterende midler er brukt til utvikling av to nettportaler for skolebibliotek og informasjonskompetanse, til kurs, landskonferanser og publikasjoner, samt til videreutvikling av studietilbud prosjektledelse og administrasjon. Beløpet som har vært benyttet i dette programmet har ikke vært stort i forhold til ambisjonen om å nå de tre resultatmålene på nasjonalt nivå.

Som UiA påpeker er det å tilby utdanning til 50 % av skolebibliotekansvarlige i grunnopplæringen antagelig ikke et realistisk mål å nå i løpet av en fireårsperiode: "Det 50 %-målet, jeg lurer på om det var litt *tenk på et tall* eller om de tenkte at det var 40 mill som var nok?" Dette har ikke vært diskutert mellom styringsgruppa og Utdanningsdirektoratet, og UiA mener målet om kompetanseheving på 50 % må være et mer langsiktig mål.

Når det gjaldt arbeid med å velge ut og følge opp prosjektskoler har dette vært veldig ressurskrevende. Det som har krevd mest er arbeidet for å nå kvalitetsmål som samsvarer med krav om at det skal etableres modeller med overføringsverdi. Det var alltid to ansatte som behandlet hver søknad. Dette alene tok 200 timer fordi søknadene var så forskjellige og måtte behandles helt separat. Det ble fort tydelig at med 10 millioner som rammer trengte UiA to fulle stillinger for å håndtere alle målene. Kunnskapsdepartementet stilte spørsmål om det var nødvendig med to årsverk for å administrere, men dette mener UiA har vist seg helt nødvendig.

Oppfølging

Prosjektledelsen ved UiA rapporterer at de er svært fornøyde med kontakten med Utdanningsdirektoratet og Kunnskapsdepartementet. De har opplevd å møte kontaktpersoner med god kjennskap til fagfeltet og med engasjement og interesse for programmet gjennom hele perioden. Kontaktpersonene i Utdanningsdirektoratet var tilstede på alle konferanser i Programmet ved UiA, og bidro også selv om innlegg på flere av kursene.

UiA som ressurscenter for utvikling av skolebibliotek

Universitetet i Agder har i stor grad fungert som et ressurscenter for skolebibliotekutvikling i Norge i programperioden. De ansatte har følt et særlig ansvar for å bistå med oppklaringer og støtte når det har kommet både individuelle henvendelser og henvendelser fra skoler. Faglig leder har deltatt i referansegrupper på fylkesnivå, deltatt på ulike kurs og samlinger både nasjonalt og internasjonalt og skrevet artikler om skolebibliotekfaglige tematikk (for eksempel Ingvaldsen 2012; 2013). Prosjektkoordinator har deltatt på fylkeskommunale seminar og lagt fram informasjon om Program for

skulebibliotekutvikling. UiA har også deltatt i en rekke nettverksmøter og hatt konkret samarbeid med Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger og Høgskolen i Oslo og Akershus som resulterte i et bokprosjekt (Hoel 2010).

3.3 Gjennomføring

Universitetet i Agder har som nevnt hatt ansvar for å gjennomføre tre programområder: 1) Styrkede leseferdigheter 2) Kompetanseutvikling og 3) Opplæring i informasjonskompetanse. I dette avsnittet beskriver vi hvordan UiA har koblet virkemidler og intensjoner innen disse områdene for å nå resultatmålene.

Område 1: Styrkede leseferdigheter

Til grunn for arbeidet med skulebibliotek ligger antagelsen at dette er en arena som har potensiale til å styrke leseferdighetene. Når det gjelder å evaluere effekten i form av forbedret læringsresultat hos elevene er ikke dette noe UiA har hatt som oppdrag. Mål av læringseffekt var heller ikke en del av kravet til prosjektskolene, selv om noen har henvist til resultater på nasjonale prøver. I beskrivelsen av dette området ser vi derfor på helheten i gjennomføringen. Spesielt har vi vært opptatt av hvordan prosjekter som skulle styrke leseferdigheter ble trukket inn.

I forbindelse med område 1 ble det sendt ut epost til alle norske grunnskoler og til skoleeiere om utlysning av midler. Der ble det vist til nettstedet www.skulebibliotek.uia.no for videre informasjon om søknadsprosedyre og fastsatte kriterier for tildeling av midler. På nettsiden lå også søknadsskjema med veiledning og informasjon om tidsfrister. Ved første runde i 2009 ble midlene lyst ut i mars med søknadsfrist 8. mai. Skolene fikk tilbakemelding om resultat i juni. De neste tre årene ble midlene lyst ut 10. januar med søknadsfrist 15. mars. Skolene fikk tilbakemelding i mai.

Fra de første to årene til de neste endret vurderingsutvalget seg fra to til fire medlemmer. I 2011 hadde utvalget seks medlemmer fra hele Norge. Medlemmene i vurderingsutvalget leste 50–60 søknader hver, fordelt slik at alle søknadene ble lest av minst to utvalgsmedlemmer. Søknadene ble vurderte etter følgende kriterier:

1. Kvalitet på søknad/ Generell prosjektkvalitet
2. Geografisk spredning
3. Ulik skolestørrelse og skoletype (1-10, 1-7, 8-10)

I tillegg ble det gjort en totalvurdering med vekt på gjennomføringsevne. Underpunkter her var kvalitet på søknaden; klar målsetning for prosjektet knyttet til Kunnskapsløftet; konkret og realistisk fremdriftsplan; spesifisert beskrivelse av hvordan skulebiblioteket skulle inngå i skolens pedagogiske arbeid; tydelig organiseringen av prosjektet; og tilstrekkelig spesifisert budsjett. I tillegg måtte søknaden vise hvordan og hvorfor prosjektet var relevant for andre skoler og andre skoleeiere. Grunnen til dette siste punktet var direkte knyttet til det nasjonale målet om å utvikle modeller for bruk av skulebibliotek. Skoler og skoleeiere ble gjort oppmerksomme på at de som fikk innvilget prosjektsøknader måtte være innstilt på å dele sine erfaringer med andre skoler.

Kriteriene for skoler som søkte om videreføring i prosjektet var identiske med kriterier i første søknadsrunde. Forskjellen var at vurderingen av søknader om andre gangs tildeling ble vurdert i lys av om skolen egnet seg som ressurskole for pedagogisk bruk av skulebibliotek.

Tabell 3.1 Søknader og innvilgede søknader i Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013 (Kilde: UiA 2013)

Søknader og innvilga søknader fordelt på år

	2009–2010	2010–2011	2011–2012	2012–2013
Førsteårsprosjekt: tal på søknader/tal på innvilga søknader	150/34	125/40	99/51*	80/49**
Ressursskule- prosjekt: tal på søknader/tal på innvilga søknader		18/8	24/10	28/19
Tal på søknader/tal på innvilga søknader	150/34	143/48	123/61	108/68

* 51 skular fekk innvilga søknad, men to av desse søkte utsetting til året etter.

** 49 skular fekk innvilga søknad, men sidan to skular hadde fått utsetting frå året før, var det 51 skular som gjennomførte førsteårsprosjekt 2012–2013.

I løpet av perioden var det fem samarbeidsprosjekt, altså prosjekt der fleire skular samarbeidde.

Erfarings- og kunnskapsdeling skjedde på flere måter. Læringsplattformen Fronter ble brukt for administrativ kommunikasjon og faglig erfaringsdeling. Den ble også brukt i etterutdanningsammenheng. En annen form for erfaringsdeling kom de to siste prosjektårene da UiA benyttet noen av deltagerne som eksterne veiledere for nye skoler.

UiA har spurt deltagerkolene om skoleeiers rolle i prosjektene i sluttrapportering fra enkeltprosjekter. Et vanlig svar har vært at skolene har informert og delt erfaringer med skoleeier og andre skoler i kommunen og at dette har vært nyttig og utviklende for kommunene, ifølge UiAs egen sluttrapport (Universitetet i Agder 2013b). Mer enn i enkelte andre satsinger har skoleleder måtte ta aktivt del i fremdriften i dette programmet. I tråd med det vi vet fra kunnskapsfeltet om skolebibliotek bekrefter dette kravet skoleleders avgjørende rolle for prosjektgjennomføring.

Selv om vi så i kapittel 2 at spredning av modeller ikke har skjedd i stor utstrekning, så har Program for skolebibliotekutvikling bidratt til erfaring og kunnskapsdeling på annet vis. Erfaringskonferansene er et godt eksempel. Flere medieoppslag er gjennomført. Tre publikasjoner om ressurskoleprosjekter som er blitt sendt gratis til alle interesserte. Det er blitt delt ut mellom 500 og 1000 eksemplarer av hver publikasjon, og en pdf-versjon kan lastes ned på nettstedet www.skolebibliotek.uia.no. Disse heftene er gode eksempler på definering av modeller og det ligger et potensiale for spredning av modellene gjennom spredning av selve publikasjonen.

Når det gjelder resultater knyttet til målet om styrkede leseferdigheter har UiA bedt skoler rapportere på dette i sluttrapporten. Ifølge UiA melder skolene at deltagelse i Programmet har ført til større interesse for lesing og arbeid med tekster. Noen skoler mener å se en klar framgang på lesetester, mens andre påpeker at det ikke hadde pretester de kan sammenligne resultater med for denne type analyser. Det har heller ikke vært noen klar følgeforskning med måling av utbytte i form av styrkede leseferdigheter i dette programmet.

Område 2: *Kompetanseutvikling*

I og med at det første resultatmålet i programmet setter en økning i kompetansefeltet på 50 % har det vært viktig for oss å finne ut hvor systematisk UiA og myndighetene har arbeidet for å nå dette målet gjennom bruk av utdanning ved UiA som virkemiddel. Her virker det fornuftig å skille mellom formell studieprogram ved UiA og den uformelle kompetansehevingen som har skjedd gjennom prosjektene.

Studieprogrammene

Ifølge oppdragsbrevet fra Utdanningsdirektoratet skulle etterutdanningstilbudet gjennomføres som et pilotprosjekt med et mindre utvalg grunnskoler og videregående skoler (Utdanningsdirektoratet 2009a). Piloten skulle danne grunnlaget for en større satsing på de områdene i skolen der det var behov for utvikling. Disse områdene ble definert som samarbeid mellom skolebibliotekar/folkebibliotekar og lærere, kompetanseutvikling for lærere og skolebibliotekarer i bruk av skolebibliotek i opplæringen, samt systematisk planarbeid for bruk av skolebiblioteket.

UiA hadde som oppgave å utvikle studietilbudene sine i bibliotekkunnskap. Dette innebar å modulbasere tilbudet, og å opprette et Bachelorprogram med sikte på å utvikle et masterstudium i skolebibliotekkunnskap. Da UiA startet opp Program for skolebibliotekutvikling hadde de tre grunnstudier à 30 studiepoeng. Disse kursene var: Skolebibliotekkunnskap 1, Skolebibliotekkunnskap 2: Barne- og ungdomslitteratur og Skolebibliotekkunnskap - Informasjonskompetanse.

UiA skriver selv i sin sluttrapport at Skolebibliotekkunnskap 1 og 2 var godt innarbeidete studietilbud med god søkning. Skolebibliotekkunnskap 3 var et relativt nytt betalingsstudium. UiA besluttet at Skolebibliotekkunnskap 1 og 2 skulle inngå som første året i et bachelorprogram i skolebibliotekkunnskap. Skolebibliotekkunnskap 3 ville de omarbeide til å bli et nytt påbyggingsstudium med endret innhold og med det nye navnet Skolebibliotekkunnskap 3, informasjonskompetanse og leseutvikling. Totalt tilbød UiA 90 studiepoeng fordypning i skolebibliotekkunnskap, noe som ville dekke fordypningsdelen i et Ba-program.

UiA har også utviklet kortere studiepoenggivende kurs i løpet av programperioden. Informasjon om disse finnes på deres egne hjemmesider.

UiA opplever at det er høy etterspørsel etter studiene i skolebibliotekkunnskap. Med moduler og nettbaserte løsninger har de nesten full geografisk spredning. UiA har større forespørsel enn de har kapasitet til å ta opp nye studenter, noe som oppleves som lite gunstig gitt at resultatmålet om 50 % dekning ikke er nådd. Vi fikk et inntrykk av at det var jobbet lite bevisst mot 50 %-målet. UiA begynte å utdanne i skolebibliotekkunnskap i 1985, men har ikke sett på tallene som en av de viktigste sidene ved programimplementeringen. Dette resultatmålet har heller ikke vært prioritert i samtaler med Utdanningsdirektoratet.

Uformell kompetanseheving gjennom prosjektdeltakelse

UiA skulle utarbeide et etter- og videreutdanningsprogram for deltagerskoler. UiA påpeker at de 40 millionene ikke bare skulle brukes til å utvide formelle studieprogram. De skulle bidra til å stimulere personene på skolene til å ønske mer utdanning. Her mener UiA selv at de ikke har nådd målet.

For å sørge for at arbeidet med skolebibliotek fikk en tydelig pedagogisk vinkling som skulle ha potensiale for både modellutvikling og kompetanseutvikling satte UiA som krav at prosjekter var forankret hos rektor for å sikre kvaliteten: "Det er sånn at rektor må eie prosjektet. Det betyr strukturen i prosjektet og organiseringa på skolen – det er vel det vi kan kalle en modell. Hele prosjektgruppa og rektor bør være med på disse etter- og videreutdanningskursene. Rektorene har vært tvunget med, og de fleste har likt det."

En forutsetning for deltagelse i programmet var at hele prosjektgruppen måtte forplikte seg på å delta på to kurs i løpet av prosjektåret. Det ene kurset i september og det andre i februar. UiA tilbød kurs på

Gardermoen, i Bergen og i Tromsø. Totalt ble det arrangert 24 etterutdanningskurs i løpet av fire år for førsteårsskoler med 50-120 deltagere. Variasjon i deltagertall forklares med at det var ulike antall skoler som deltok i de ulike regionene. UiA rapporterer at totalt ca. 1000 rektorer, skolebibliotekarer og lærere har deltatt på kurs (Universitetet i Agder 2013b).

Kursene har hatt ulikt innhold og form. For førsteårsskoler inneholdt de en blanding av foredrag om pedagogisk bruk av skolebibliotek, leseopplæring og informasjonskompetanse og gruppearbeid. Ressursskoler fikk etter hvert slippe til med innlegg om egen skolebibliotekmodell. Det finnes flere detaljer om innhold og metodikk for disse kursene på UiAs nettsider og i sluttrapporten fra UiA (2013). Det UiA fremhever i både dokumenter og intervju er hvor god tilbakemelding de har fått fra skoler på gruppearbeidet. Dette gjaldt særlig fra de som var utdannet skolebibliotekarer, og som muligens hadde drevet skolebibliotek som ildsjel og som her traff et mye større nettverk.

UiA forteller at de har lagt ned mye arbeid i erfaringskonferansene og kursene. De uttaler imidlertid at de første kursene var vanskelige å gjennomføre fordi gruppen nettopp hadde skiftet prosjektleder. Erfaringsutveksling gjennom gruppearbeidet hvor flere skoler er inne i samme gruppe har vært en gjennomgående aktivitet. Skolene ble delt etter skoletype og ikke etter type prosjekt. Å dele etter type prosjekt ble for vanskelig ettersom prosjektene var såpass ulike. Deltakerne fikk enkle oppgaver, som de la ut på Fronter etterpå. I andreåret og videre har de brukt ressursskoler i denne formen for kompetanseheving. De har også benyttet evalueringsskjemaer.

Ressursskolene fikk naturlig nok et noe annerledes opplegg enn prosjektskolene. Ressursskolene hadde prosjektmøte om høsten for hele prosjektgruppen, og en samling for rektor og skolebibliotekar om våren. Disse samlingene var lagt opp som arena for erfaringsdeling. Skolene stod for det meste av programmet selv. Det var to samlinger i 2010–2011, to i 2011–2012 og tre i 2012–2013. Det siste året var det så mange ressursskoler at UiA måtte dele skolene i to grupper allerede første dagen. Ressursskolene deltok også på erfaringskonferansene i juni. De presenterte prosjektene sine og hadde utstilling om prosjektene i tillegg.

UiA skriver at de har fått positive tilbakemeldinger fra skolene på organisering av kursene. Rektorene sier at det har vært nyttig å delta på kurs, ikke minst fordi prosjektgruppene har fått økt forståelse for hvor viktig prosjektet er for skolen som helhet når rektor deltar aktivt.

Utover 50 %-målet har vi ingen fastlagte mål for hvordan dette området skal evalueres. Målene om utdanning har i det hele tatt blitt oppfattet som noe urealistiske sett i forhold til de begrensede virkemidlene som har blitt benyttet, og den tidsrammen som har vært satt til rådighet.

Område 3: *Opplæring i informasjonskompetanse*

Hovedtiltaket i Område 3 i Program for skolebibliotekutvikling var å utvikle en nettbasert idésamling for systematisk opplæring i informasjonskompetanse. Samlingen skulle knyttes til kompetansemålene i læreplanen for ulike fag på alle trinn i grunnopplæringen. Idesamlingen var ikke klar til publisering før januar 2013, og det er derfor vanskelig å vurdere effekten av den. Den ble imidlertid referert til på kurs og samlinger for prosjektskoler vinteren og våren samme år. Dette tiltaket skulle opprinnelig stått ferdig i 2011, men framdriftsplanen ble endret samråd med Utdanningsdirektoratet for å få bedre tid til innspill fra fagmiljøene om relevante behov og for å forbedre muligheter for bruk av ny teknologi i prosjektene. Nettstedet fikk underveis en ny nettside: www.informasjonskompetanse.no Mediesenteret ved Høgskolen i Bergen fikk oppdraget med å utvikle den nye nettressursen. UiA rapporterer at nettstedet nå oppleves nyttig i skolesektoren, men at de har overlatt ansvaret for nettstedet til Utdanningsdirektoratet fra 1.1.2014 ettersom det ikke lå noen kontinuitet inne i for hva som skulle skje etter programperioden.³

³ Utdanningsdirektoratet orienterer i korrespondanse februar 2014 om at det på prosjektnummer 62000 i Tildelingsbrev til Udir for 2014 er tildelt 0,66 mill. kr til drift av nettstedene skolebibliotek.uia.no og informasjonskompetanse.no.

Når det gjelder nettstedet www.skolebibliotek.uia.no var de basert på skolebiblioteksidene på Skolenettet. Disse hadde Utdanningsdirektoratet hatt ansvaret for tidligere, men ble et av tiltakene i pilotprosjektet 2008-2009. Nettstedet var en viktig informasjonskanal mellom UiA og skoler og skoleeiere da Program for skolebibliotekutvikling begynte. Det ble derfor naturlig for UiA å videreføre denne i forbindelse med gjennomføring av programmet. På denne siden ble det lagt ut all relevant informasjon om etterutdanning, søknadsprosedyrer, informasjon om prosjekter – og til og med en kartfunksjon med geografisk oversikt over alle prosjektskolene som har deltatt i programmet. Dette nettstedet er finansiert av midler fra Program for skolebibliotekutvikling fram til 31.12.2013. UiA har overlatt ansvaret for også dette nettstedet til Utdanningsdirektoratet fra 1.1.2014 av samme grunn som nevnt over for det andre nettstedet.

UiA forteller at dette med informasjonskompetanse har pekt seg ut som viktig i mange prosjektene.

3.4 Konklusjon

Det kapitlet hadde som mål å beskrives hvordan Universitetet i Agder har utformet, iverksatt og gjennomført programmet. Etter en gjennomgang av nasjonale mål, valgte virkemidler og de dokumenterte implementeringsprosessene slår vi fast at Universitetet i Agder har ved utforming, iverksetting og gjennomføring av tiltak dekket alle mål og delmål i oppdraget på en overbevisende måte. Sammenhengen mellom nasjonale intensjoner og bruk av virkemidler viser at forholdene er lagt til rette for at skolebibliotek som distribuert læringsarena skal bli kunne bli ivaretatt på skolenivå; både gjennom kriterier for prosjekter og gjennom arbeidet med oppfølging fra UiA som ressurscenter.

Oppfølgingen fra Utdanningsdirektoratet for å sikre nødvendige sammenhenger mellom mål og tiltak ser ut til å ha fungert optimalt. Det er imidlertid overraskende at resultatmålene ikke har stått helt sentralt i kontakten mellom styringsgruppen og myndighetene i fireårsperioden, og at man ikke har hatt en systematisk tilnærming til måloppnåelse for disse. Et eksempel på at dette ikke har vært gjort er at det ble behov for avklaring om ansvarsforhold underveis i denne evalueringen (se punkt 2.1).

Styringsgruppen ved UiA rapporterer at de sitter igjen med et godt inntrykk av gjennomføring av Program for skolebibliotekutvikling. Det har tydeligvis dekket et behov. De forteller at skoler savner føringer for skolebibliotek, ikke minst klare føringer for ressursbruk og stillingsprosent. De forteller at dette har vært et område for ildsjeler og at det alltid skjæres i skolebibliotekbudsjettet først, dersom skoler havner i utfordringer. Slik skolebibliotek har vært drevet fram til disse nyere signalene har det vært en arena for ildsjeler med ansvar for ca. 400 elever på en skole. Skolebibliotekarere jobber mye gratis, ifølge UiA, og melder at skolene vil ha faste rammer for dette arbeidet. Dette inntrykket bekrefter tidligere norske evalueringer og internasjonal forskning på feltet.

Inntrykket UiA sitter med etter selvevaluering og evaluering fra skolene er at deltagelse i prosjektet har ført til en positiv utvikling hos prosjekt- og ressurskolene i tråd med målene for programmet. I likhet med forskningsfunn fra internasjonalt nivå peker UiA på tre viktige suksessfaktorer for at skolebibliotek kan være en ressurs som kan føre til styrkede leseferdigheter, kompetanseheving av personale og opplæring i informasjonskompetanse: 1) at rektor stiller som prosjektleder, at 2) skolebiblioteket får forlenget åpningstid og et tydelig pedagogisk og læringsteoretisk mandat og 3) at hele prosjektgruppen har deltatt på obligatoriske etterutdanningskurs der de blir kjent med pedagogiske ressurser slik som de to nettportalene UiA har utviklet i programperioden.

Ifølge signaler fra politisk nivå er det uklart hva som vil skje videre med UiA som ressurscenter for skolebibliotekutvikling, og med all den kompetansen som er bygget opp de siste fire årene.

4 Deltakerskolers og kommuners arbeid med skolebibliotekutvikling

Modellen i vårt prosjekt...
det har handlet om å gjøre skolebiblioteket til
en naturlig del
av læringssystemet.
(Skolebibliotekar ved case-skole, høsten 2013)

Dette kapitlet tar for seg problemstilling nummer tre fra side punkt 1.2: *Det skal beskrives hvordan deltakerskoler og kommuner har arbeidet med skolebibliotekutvikling.* Slik vi beskrev den analytiske fremgangsmåten i avsnitt 1.3 handler dette om å finne ut hvordan skoleeiere og skoler har arbeidet med å spre modeller for skolebibliotek til andre skoler enn de som deltok i programmet som prosjektskoler, og hvordan de har styrt arbeidet i den lokale konteksten. Det handler også om finne ut om det har vært klare sammenhenger mellom skolelederens, læreres og skolebibliotekarers intensjoner for å delta i programmet, og hvordan aktivitetene som er gjennomført har vært egnet for å nå både skolebaserte og nasjonale mål. Skolelederens og skolers erfaringer og vurderinger med å jobbe med nasjonale mål slik de er blitt konkretisert gjennom UiAs arbeid finner vi igjen i kapittel 5.

4.1 Deltakerskolenes tilfredshet og utbytte av arbeidet

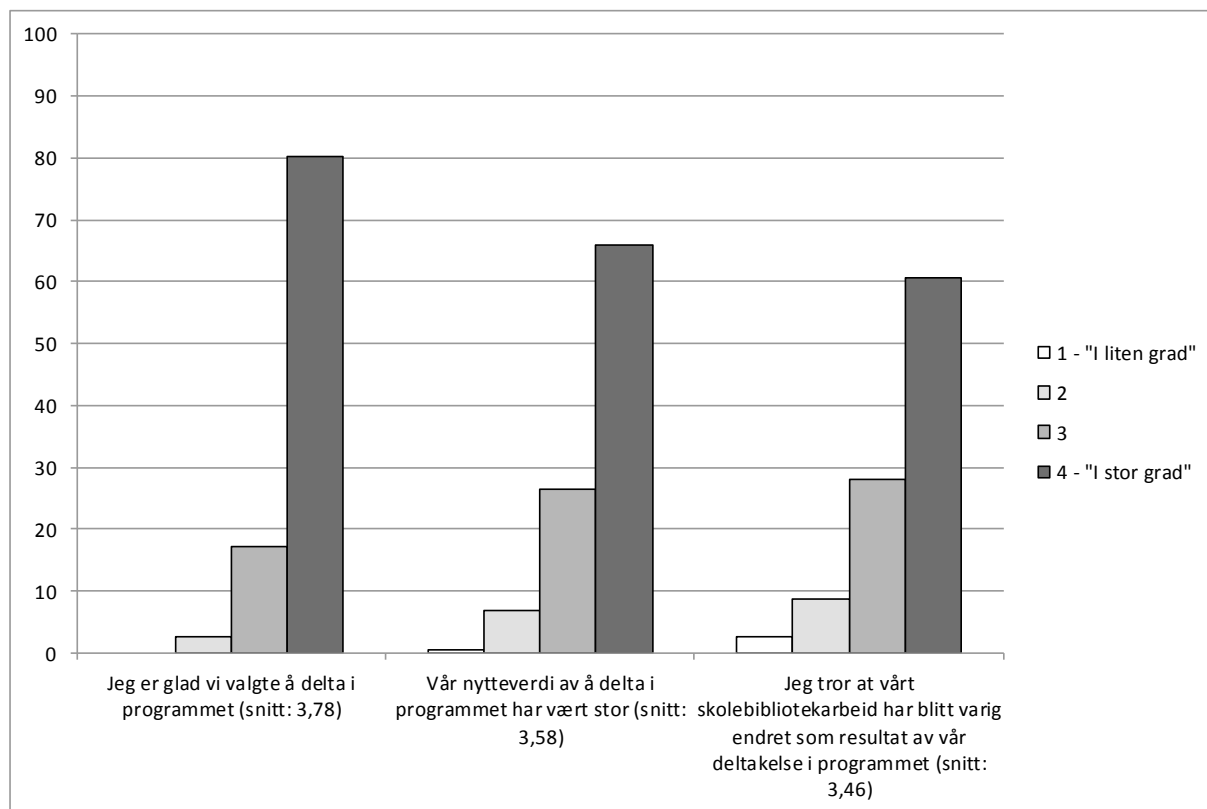
Hvordan deltakerskoler og kommuner har arbeidet konkret med implementering og strategisk arbeid har indirekte blitt beskrevet i kapittel 3. Vi kan lese hvordan søknadsarbeidet deres har vært, og hvilke rammer de har hatt for skolebibliotekets pedagogiske rolle og krav om systematisk planarbeid osv.

Etter å ha besøkt 5 skoler og snakket med de fem respektive skoleeiere basert på et strategisk utvalg etter spørreskjemaundersøkelsen er vårt inntrykk at skolene har jobbet tilfredsstillende sett i forhold til bruk av tildelte midler.

Der vi finner den største variasjonen er i skoleeieres arbeid med skolebibliotekutvikling. Dette bekrefter de funnene som ble gjort i *Spørsmål til skole-Norge* våren 2013 (Vibe og Hovdhaugen 2013, kapittel 2 i denne rapporten)

Etter denne overordnede vurderingen skal vi gå dypere inn i materialet. Vi starter med å beskrive aktørenes opplevelse av selve arbeidet. Hvordan opplevdes det å jobbe med skolebibliotekutvikling innenfor et statlig program?

Gjennom spørreskjemaundersøkelsen uttrykte respondentene svært stor tilfredshet med programdeltagelsen. Tre utsagn skulle vurderes på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). I figur 4.1 ser vi at respondentene i stor grad var glade for at de deltok i programmet. De anså nytteverdien av deltakelsen som stor, og hevdet at programdeltagelsen hadde ført til varige endringer i skolebibliotekarbeidet. Dette er svært gode resultater når det gjelder tilfredshet med programmet som statlig tiltak.

Figur 4.1: Vurdering av tre utsagn blant deltakere i skolebibliotekprogrammet. Prosentvis fordeling langs en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). Gjennomsnittverdier i parentes.

Vi fant samme tendenser ved skolebesøk og i samtaler. Det kvalitative materialet viser at case-skolene har jobbet med skolebibliotek forut for programmet. De har imidlertid brukt langt tid på å synliggjøre dette arbeidet, og hatt utfordringer knyttet til å overbevise skoleeier om at skolebibliotek er verdt pengene. I en kommune hørte vi at arbeidet med skolebibliotek og satsing på lesing har hevet snittet. Dette ble et viktig argument for skolen, fordi kommunen la lavt på nasjonale prøver. Denne skolen klarte dermed å sette kommunen i bedre lys gjennom satsingen på lesing og bruk av skolebibliotek på tvers av fag.

Grunnlaget for at skoler faktisk kan være med å svare på disse spørsmålene er naturlig nok knyttet til om de hadde hørt om programmet og fått anledning til å melde seg på. Vi stilte derfor spørsmål som kunne gi oss en formening om hvor kjent programmet kunne tenkes å være i sektoren. Flere uttalte da at det hadde vært noe tilfeldig at de fikk med seg utlysningen fra UiA. Som en skolebibliotekar sa: "Det var egentlig litt flaks." Når de først var innenfor var imidlertid utbyttet stort:

Vi hadde så mye å hente fra UiA i prosjektperioden... Jeg hadde nok med å bygge opp biblioteket fra scratch. Så det var viktig at de tvang oss til å skrive en plan, og til å få oss til å bestemme oss for å satse på en eller to eller tre av ballene vi hadde i luften. På grunn av dette programmet gikk utviklinga ved vår skole dobbelt så fort. Det er mye jobb å skrive rapporter, og vi visste ikke hva vi skulle. Jeg vil anbefale videreføring. Ellers sklir det bare ut. Men det er fordi de damene i Agder ga så fantastiske tilbakemeldinger. De er utrolig dyktige.

Hvilke skoler oppnådde varig endring?

Varig endring i skolebibliotekarbeidet var avgjørende om målene som ble satt ved oppstart av programmet skulle nås. Ved hjelp av korrelasjonsanalyser vil vi her identifisere karakteristikk ved arbeidet hos de som rapporterte at de hadde opplevd varig endring. Dette er vist i tabell 4.1. Der ser vi korrelasjonen mellom spørsmålet om varig endring og ulike spørsmål angående kjennetegn ved skolebibliotekarbeidet:

Tabell 4.1: Korrelasjoner mellom spørsmål om kjennetegn med arbeidet og spørsmålet «Jeg tror at vårt skolebibliotekarbeid har blitt varig endret som resultat av vår deltakelse i programmet».

Kjennetegn ved arbeidet	Korrelasjon med «varig endring»
Vi har hatt klare resultatmål for arbeidet	0,42
Arbeidet vårt har vært bygget opp rundt en tydelig og enhetlig idé	0,40
Arbeidet vårt har fulgt en konkret fremdriftsplan	0,30
Skolebiblioteket er forankret i skolens langsiktige planarbeid for å styrke elevenes leseferdighet	0,29
Det har vært stor enighet om målsettingene for arbeidet på vår skole	0,28
Vår skole har hatt en klar organisering av arbeidet	0,28
Skolebiblioteket er tatt aktivt i bruk i skolens pedagogiske arbeid	0,21

To kjennetegn peker seg ut i tabell 4.1:

- Vi har hatt klare resultatmål for arbeidet
- Arbeidet vårt har vært bygget opp rundt en tydelig og enhetlig idé

Det ser altså ut til at de skolene som satte seg *klare resultatmål* og som bygde opp arbeidet rundt en *tydelig og enhetlig idé*, også er de som i størst grad oppnådde varige effekter av programdeltagelsen. I det kvalitative materialet var det tydelig at skoler trenger støtte og oppfølging når det gjelder begge disse kjennetegnene. Det samsvarer også med tidligere studier. Skoleledere var tydelige på at styringsbiten på skoleeiernivå er viktig hvis du ønsker forandring: "Vi er med i et nettverk nå her i kommunen. Det er tre andre skoler med skolebibliotek-ressurser pluss en skole til. Vi fem hadde et behov for å søke hjelp og støtte til arbeidet med skolebibliotek." Disse skolene mente de arbeidet for varig endring og høy måloppnåelse sett i forhold til kommunale mål for grunnopplæringen.

På hvilke måter ble skolebibliotekene endret?

Figur 4.1 illustrerer altså at respondentene anser programdeltagelsen som nyttig og at denne har ført til varige endringer på enkelte områder. I spørreskjemaet ble det stilt spørsmål om *på hvilke måter* skolebiblioteket er endret. Dette lød: «I hvilken grad har deres deltakelse i programmet ført til endringer i skolebiblioteket...» og ble fulgt opp av åtte utsagn som ble vurdert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad».

Tabell 4.2. Gjennomsnittskår på spørsmål vedrørende programdeltagelsens betydning for endring av skolebiblioteket. Responser er gitt på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4).

«I hvilken grad har deres deltakelse i programmet ført til endringer i skolebiblioteket...»	Gjennomsnitt
... som arena for å fremme elevenes leselyst?	3,59
... som arena for å utvikle elevenes leseferdigheter?	3,25
... som arena for å formidle litteratur og digitale læringsressurser?	3,16
... som arena for læring i alle fag og på tvers av fag?	3,05
... som arena for å utjevne sosiale skiller mellom elevene?	2,76
... som arena for å utvikle informasjonskompetanse (nettrett, kildekritikk, etc.)?	2,68
... som arena for spre ideer mellom lokale bibliotek?	2,37
... som arena for å utjevne digitale skiller mellom elevene?	2,35

I tabell 4.2 er uttalelsene rangert etter i hvor stor grad respondentene hevdet dette hadde endret seg på grunn av deltakelse i programmet. Tallene viser uttalelsenes gjennomsnittskår. Flest respondenter fremhevet at programdeltagelsen hadde utviklet skolebiblioteket som arena for å fremme elevenes leselyst. På skolebibliotek-besøk fikk vi flere historier som understreker dette funnet. Vi hørte for eksempel om en gutt som kom til skolen i 3. klasse med innstillingen "hater å lese". I dag ser skolebibliotekaren at det gløder i øynene hans når han kommer på biblioteket. Som skolebibliotekaren understreket: "Vi har lykket med at dette er et sted hvor ingen mislykkes. Her skal du mestre." Skoler har også tilrettelegging for de som mestrer læring ekstra godt. For eksempel finnes ordninger der elever er bibliotek-ambassadører. Disse elevene er oftest jenter har vi blitt fortalt. De "elsker å lese, og er dyktige til å anbefale gode og relevante bøker til sine medelever."

Videre i undersøkelsen vår fant vi at skolebibliotek anses som å ha stor betydningen for utvikling av elevenes leseferdigheter og som arena formidling av litteratur. Disse resultatene tyder på at arbeidet med å utvikle bibliotekene som arena for å styrke leseferdigheter (område 1) kan ha lyktes i prosjektskoler.

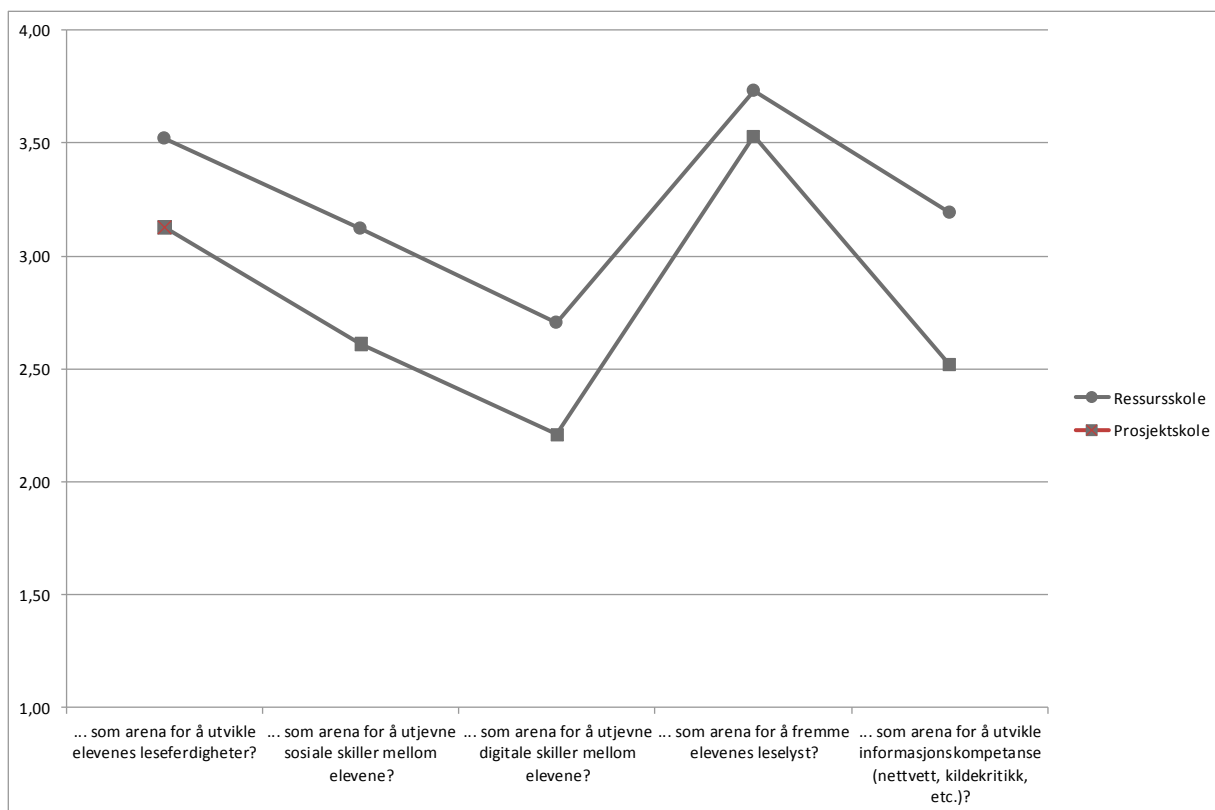
Det strategiske målområde tre omhandlet opplæring i informasjonskompetanse. På dette punktet var tilbakemeldingene mer på det jevne i det kvantitative materialet. Utviklingen av skolebiblioteket som arena for å utvikle informasjonskompetanse ble av respondentene vurdert til et gjennomsnitt på 2,68 på en skala med 2,50 som midtpunkt. Videre er mye av informasjonskompetansen knyttet til digital kompetanse, og utviklingen av skolebiblioteket som arena for å utjevne digitale skiller er det som blir lavest rangert i denne samlingen spørsmål. Ved flere av skolene vi besøkte var informasjonskompetanse ikke fremhevet som en viktig del av satsingen, og noen var skeptiske til å se dette som en del av skolebibliotekarbeidet: "De nettgrensene? Jeg var litt kritisk til det fokuset. Jeg syntes det var rart å legge det til skolebibliotek. Hos oss ser jeg på det mer som en grunnleggende ferdighet som skal øves i alle fag, noe lærerne må være på høyden på." Til grunn for slike utsagn kan det ligge mange årsaker. En av dem kan være at skolens bibliotek fortsatt drives tradisjonelt og ikke har oppnådd status som distribuert læringsarena.

Kjennetegn ved deltakerskoler med en positiv programvurdering

Spørreskjemaet (vedlegg 1) inneholdt samlinger av spørsmål vedrørende deltakernes oppfatning av resultatet av programdeltagelsen. To av disse er presentert i henholdsvis figur 4.1 og tabell 4.2. Videre ble det stilt spørsmål som omhandler hvordan skolene har jobbet med sitt utviklingsprosjekt, eksemplifisert ved spørsmålene i tabell 4.1. Noen av disse dreier seg om strategiske og planmessige forhold mens andre dreier seg om bruk av økonomiske midler. I det påfølgende skal vi benytte responser på slike spørsmål til å identifisere kjennetegn ved skolebibliotekarbeid som ser ut til å lykkes godt.

Ressursskolene

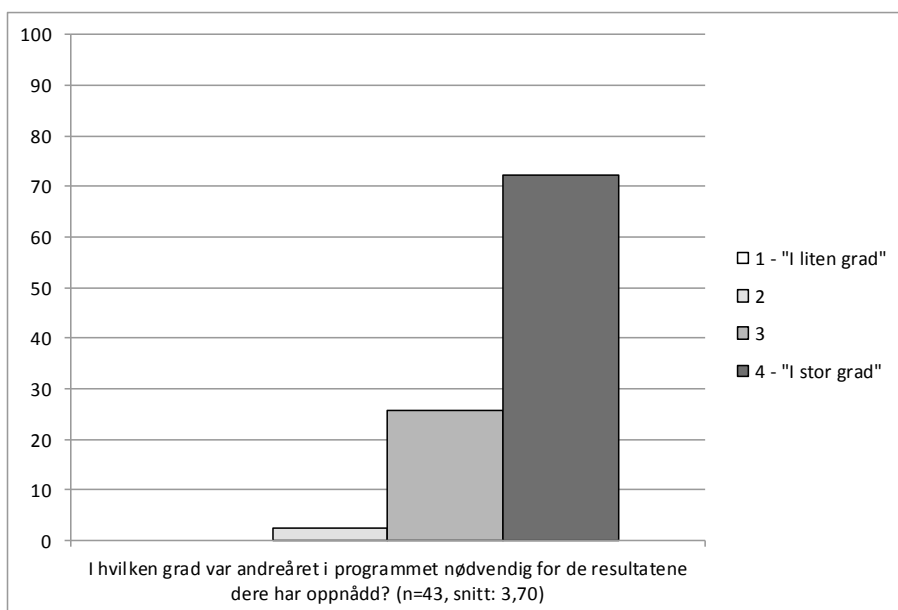
I Program for skolebibliotekutvikling fikk 37 ressursskoler delta over to år, i motsetning til prosjektskolene, som kun fikk økonomisk støtte for ett år. Ressursskolene hadde et spesielt ansvar for å utvikle og spisse bestemte måter å arbeide med skolebibliotek på. Derfor var det også grunn til å forvente at disse skolene ville rapportere om større endringer enn det prosjektskolene gjorde. Figur 4.2 viser at dette var tilfelle. I figuren er gjennomsnittskårene til respondenter fra ressursskolene sammenlignet med gjennomsnittskårene til respondenter fra prosjektskolene. Av plasshensyn er bare fem av de åtte spørsmålene fra tabell 4.2 inkludert i figuren, men resultatene var tilsvarende for de tre resterende spørsmålene.

Figur 4.2: To grupperes gjennomsnittverdier på utvalgte utsagn om programdeltagelsens betydning for utvikling av skolebiblioteket som arena for ulike målsetninger, vurdert på en skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4).

Figur 4.2 viser at ressursskolene gjennomgående rapporterte om større endring i skolebiblioteket grunnet programdeltagelsen. Størst var forskjellen på uttalelsen om skolebiblioteket er endret som arena for å utvikle informasjonskompetanse. Denne forskjellen er moderat stor og signifikant (0.01-nivå).

Forskjellen mellom ressursskolene og prosjektskolene er ikke overraskende. Likevel illustrerer det et poeng som er svært vesentlig: For at praksis skal endres, ser det ut til å være avgjørende med innsats over tid. Figur 4.2 gir indirekte belegg for denne uttalelsen. Videre ga respondentene også direkte belegg for å påstå dette. Rektorer og skolebibliotekarere fra ressursskolene fikk oppfølgingsspørsmålet «I hvilken grad var andreåret i programmet nødvendig for de resultatene dere har oppnådd?». Denne uttalelsen skulle vurderes på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). Figur 4.3 viser at ressursskolenes respondenter var overbevist over at programdeltagelse over to år var nødvendig for å oppnå de resultatene de gjorde.

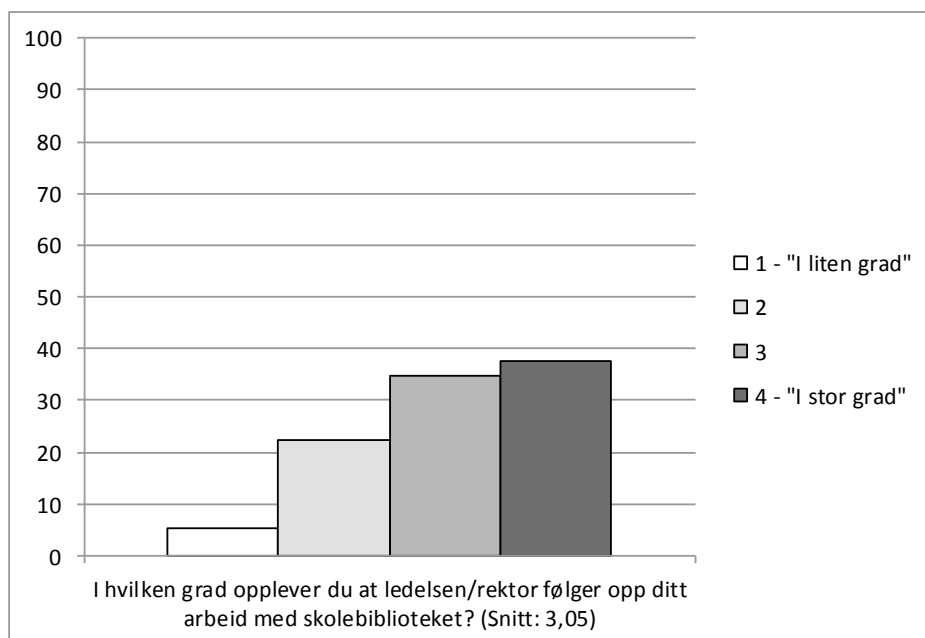

Figur 4.3: Antall prosent som vurderte et utsagn på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). De to midterste kategoriene (kodet 2 og 3) var ikke merket. Gjennomsnittverdi i parentes.

Dette funnet fra spørreundersøkelsen ble i stor grad bekreftet i samtaler og ved skolebesøk.

Behov for å følge opp skolebibliotekarens arbeid

Det var 98 personer i undersøkelsen med ansvar for skolens bibliotekarbeid; 55 skolebibliotekarer og 43 lærere med skolebibliotekansvar. Disse fikk spørsmålet «I hvilken grad opplever du at ledelsen/rektor følger opp ditt arbeid med skolebiblioteket?», og dette skulle besvares på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4).

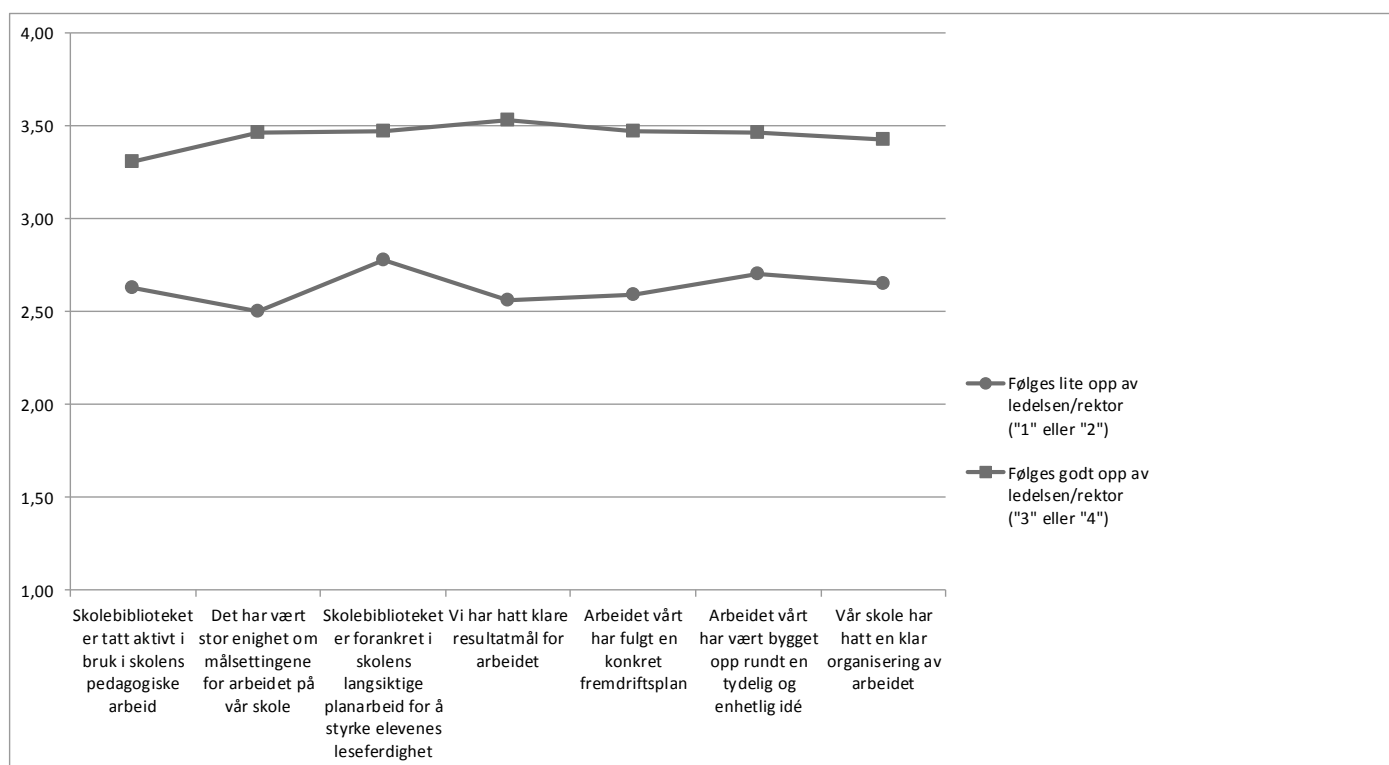
Figur 4.4: Vurdering av et utsagn blant deltakere i skolebibliotekprogrammet. Prosentvis fordeling langs en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). Gjennomsnittverdier i parentes.

Figur 4.4 viser at personene med ansvar for skolebibliotekene i varierende grad opplevde at arbeidet deres ble fulgt opp av rektor eller andre i ledelsen. Totalt 28 % (det vil si 27 av de 98 respondentene)

brukte skalaens nedre halvdel da de skulle beskrive hvorvidt deres arbeid ble fulgt opp. Har dette noe å si for hvordan skolen arbeider med skolebiblioteket? Igjen benytter vi spørsmålene knyttet til karakteristikkene av arbeidet med skolebibliotek:

- Skolebiblioteket er tatt aktivt i bruk i skolens pedagogiske arbeid
- Det har vært stor enighet om målsettingene for arbeidet på vår skole
- Skolebiblioteket er forankret i skolens langsiktige planarbeid for å styrke elevenes leseferdighet
- Vi har hatt klare resultatmål for arbeidet
- Arbeidet vårt har fulgt en konkret fremdriftsplan
- Arbeidet vårt har vært bygget opp rundt en tydelig og enhetlig idé
- Vår skole har hatt en klar organisering av arbeidet

Disse uttalelsene ble vurdert på en skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). Hvis vi grupperer de som svarte at de følges godt opp av ledelsen/reaktor (svar i øverste halvdel av skalaen) og de som følges lite opp av ledelsen/reaktor (svar i nederste halvdel av skalaen), kan vi sammenligne gjennomsnittskårene på disse spørsmålene:

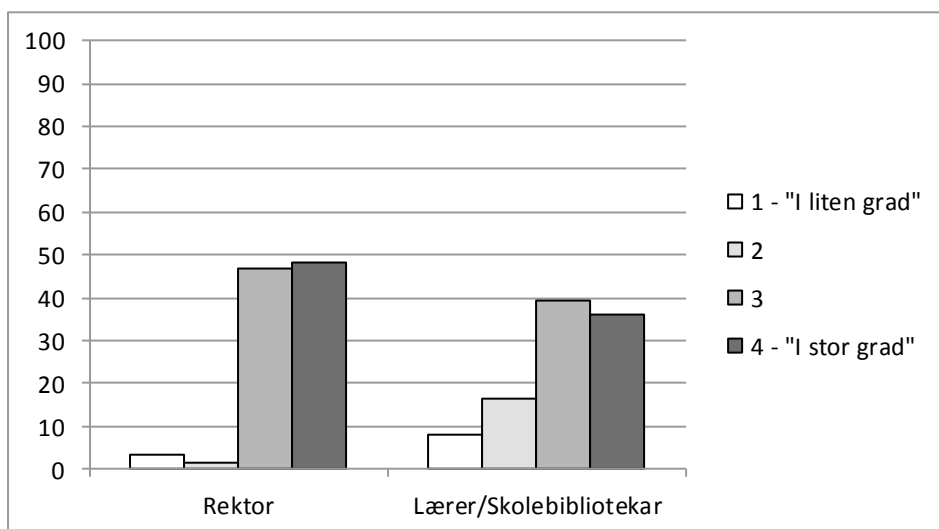

Figur 4.5: Gjennomsnittverdier på utsagn om arbeidet med skolebiblioteket, vurdert på en skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4), gruppert etter svar på spørsmål om de opplever at de er fulgt godt opp av ledelsen/reaktor.

Figur 4.5 illustrerer store forskjeller mellom de to gruppene. De som responderte at deres arbeid følges godt opp av ledelsen/reaktor, hevdet også i vesentlig større grad at skolebiblioteket var en aktiv del av skolens pedagogiske arbeid og i arbeidet for å styrke elevenes leseferdighet. De hevdet i større grad at arbeidet hadde en tydelig idé, klar organisering, konkret fremdriftsplan og klare resultatmål som personalet var enige om. Forskjellen i gjennomsnittskår på disse spørsmålene har alle Cohens *d*-verdier fra 0.81 til 1.48 (se vedlegg 2), noe som betyr at dette er å anse som store forskjeller. Slik sett kan det at skolebibliotekansvarlig opplever at rektor eller andre i ledelsen følger opp arbeidet, anses for å være en svært god enkeltstående indikator på at skolebibliotekarbeidet er målrettet og godt forankret.

Vedrørende temaet om oppfølging av skolebibliotekarers arbeid, er det verdt å nevne følgende: I spørreundersøkelsen så det generelt ut til å være godt samsvar mellom rektorenes og de skolebibliotekansvarliges responser. Ved 62 skoler besvarte både skoleleder og skolebibliotekansvarlig spørreskjemaet. En-til-en sammenligninger innad på hver av disse skolene resulterte sjelden i store avvik. Det gjennomgående trekket var at rektorene tenderte til å være et lite hakk mer positive, både med tanke på gleden over å ha deltatt, hvor sterkt ulike kjennetegn karakteriserte arbeidet, vurdering av det generelle spredningspotensiale og den varige endring deltakelsen førte til – men forskjellene var oftest verken store eller statistisk signifikante.

Ett eksempel på det motsatte, angår vurderingen av hvorvidt programdeltagelsen endret skolebiblioteket som arena for å utvikle elevenes leseferdigheter. På dette spørsmålet var det ved 34 av de 62 skolene slik at rektor vurderte dette høyere enn skolebibliotekansvarlig. Det motsatte var tilfelle ved kun 7 av skolene. Figur 4.6 avspeiler hvordan de to gruppene svarte forskjellig.

Figur 4.6: Antall prosent som vurderte hvorvidt skolebiblioteket var endret som arena for å utvikle elevenes leseferdigheter gjennom programdeltagelsen. Responsene ble gitt på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). Gjennomsnittverdi i parentes.

I figur 4.6 kommer det frem at en større andel lærere og skolebibliotekarer var usikre på dette spesifikke utbyttet enn rektorene ved de samme skolene. Forskjellene her er å anse som moderate, og eksemplifiserer hvordan rektorene tenderer til å være noe mer positive enn de som står tettere opp i skolebibliotekararbeidet. Likevel er helhetsinntrykket at det var samstemthet innad på skolene som deltok i Program for skolebibliotekutvikling.

De kvalitative data vi har viser samme mønster. Ved en skole var det skolebibliotekar som fikk med leder ved å legge lapp i hylla til rektor: "Er dette noe for oss? Da må ledergruppa være med".

«Effektiv» bruk av økonomiske midler

I gjennomsnitt fikk programkolene tildelt omtrent 112 000 kroner, og ressurskolene ytterligere 118 000 kroner (se tabell 5.1). Disse midlene ble benyttet på ulike måter. I det påfølgende skal vi lete etter sammenhenger mellom *hva* skolene benyttet økonomiske midler til og *på hvilke måter* skolebiblioteket endret seg. Vi gjør dette ved å identifisere forskjeller mellom de som *har* brukt midler på noe (av programmidler eller egne midler) og de som *ikke har* brukt midler på det samme. Disse to gruppene svar på spørsmål om *på hvilke måter* skolebiblioteket er endret, sammenlignes. De ulike alternativene for bruk av midler som ble oppgitt i spørreundersøkelsen, var:

- Økt stillingsprosent for arbeid med skolebibliotek
- Enkeltstående aktiviteter og begivenheter

- Opprettelse av permanente pedagogiske tilbud
- Oppgradert skolebibliotekets fysiske rom, møbler og inventar
- Fornyelse av bokbeholdningen
- Innkjøp av datautstyr, software, nettbrett, etc.

I tabell 4.3 er Cohens *d* for disse spørsmålene oppgitt. Alle forskjeller som er «moderate» eller «store» markert med grått. Dette vil si at det er her vi finner størst forskjeller mellom de som *har* og de som *ikke har* brukt midler på noe. I det påfølgende avsnittet følger et eksempel som forklarer hvordan man kan tolke tabellen.

Om vi eksempelvis sammenligner de som *har* brukt midler på økt stillingsprosent (programmidler eller egne midler) med de som *ikke har* gjort dette, finner vi at de to gruppene skiller seg mest fra hverandre ved at skolebiblioteket hos førstnevnte gruppe er endret som arena for utvikling av elevenes leseferdigheter og som arena for læring i alle fag og på tvers av fag (tabell 4.3, to grå felt i kolonne 2: Cohens *d*= 0,66 og 0,58). Analysen kan også gå i motsatt retning: «Om man ønsker å utvikle skolebiblioteket som arena for å utvikle elevene leseferdighet, hva bør man da bruke økonomiske midler på?» Av de seks nevnte alternativene for bruk av midler, er det her det de tre førstnevnte elementene som ser ut til å være viktigst: økt stillingsprosent til arbeid med skolebibliotek, gjennomføring av enkeltstående begivenheter og opprettelse av permanente pedagogiske tilbud (tabell 4.3, grå felt i rad 2).

Tabell 4.3: Cohens *d* for forskjellen mellom de som *har* og *ikke har* truffet ulike tiltak (rad 1) med tanke på ulike måter skolebiblioteket har endret karakter (kolonne 1). «Cohens *d*» er beskrevet i vedlegg 2.

Biblioteket styrket som arena for å...	Økt stillingsprosent	Enkeltstående begivenheter	Permanente tilbud	Nye møbler og inventar	Økt bokbeholdning	IKT-utstyr
...utvikle elevenes leseferdighet	0,66	0,52	0,70	0,27	0,33	0,23
...utjevne sosiale skiller	0,43	0,29	0,52	0,37	0,26	0,51
...utjevne digitale skiller	0,23	0,03	0,84	0,04	0,21	0,69
...fremme elevenes leselyst	0,38	0,89	0,41	0,30	-0,07	0,21
...oppnå læring i alle fag og på tvers av fag	0,58	0,26	0,64	0,09	-0,02	0,32
...utvikle informasjonskompetanse	0,15	-0,08	0,75	-0,05	-0,10	0,43
...formidle litteratur og dig. ressurser	0,47	0,63	0,78	0,16	0,04	0,48
...spre ideer mellom bibliotek	0,30	0,25	0,28	0,24	0,64	0,39

Ved å studere tabell 4.3 kan vi få svar på et viktig spørsmål: Hvilken bruk av midler ser ut til å styrke biblioteket på flest ulike måter? Svaret ser ut til å være *opprettelsen av permanente pedagogiske*

tilbud. De som oppgir å ha brukt økonomiske midler på dette, svarer i større grad enn de som ikke har gjort dette at skolebiblioteket er endret som arena for...

- ...utviklingen av leseferdigheter ($d=0.70$)
- ...utjevning av sosiale skiller ($d=0.52$)
- ...utjevning av digitale skiller ($d=0.84$)
- ...å oppnå læring i alle fag og på tvers av fag ($d=0.64$)
- ...å utvikle elevenes informasjonskompetanse ($d=0.75$)
- ...å formidle litteratur og digitale læringsressurser ($d=0.78$)

De som har brukt midler til innkjøp av møbler/inventar eller fornying av bokbeholdningen, ser ikke ut til å skille seg nevneverdig fra de som ikke har gjort dette langs disse dimensjonene.

Noen av informantene våre hadde kritiske bemerkninger til andre skolers modeller på dette punktet. De var kritiske til at enkelte kolleger så ut til å bruke statlige midler til "bare å rydde i hylla", mens det egentlige formålet handlet om det pedagogiske arbeidet ved å skape sammenhenger mellom fysiske ressurser og elevers læringsutbytte. Vi har imidlertid ikke noe grunnlag for å generalisere dette inntrykket. Vi kan heller ikke koble vurderingen til de nevnte prosjekter ettersom evaluering av det fagspesifikke innholdet i prosjektene ikke har ligget innenfor vårt mandat.

4.2 De skolebibliotekansvarlige og deres arbeid

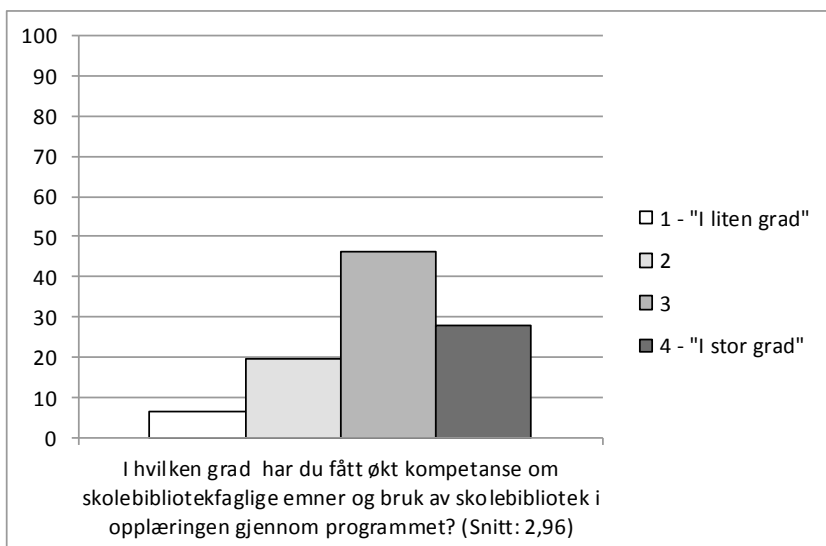
Et av de uttalte målene med Program for skolebibliotekutvikling, var å heve den formelle kompetansen til landets skolebibliotekarer. I kapittel 2 så vi at dette ikke var oppnådd på nasjonalt nivå slik det ble målt gjennom *Spørsmål til skole-Norge* for perioden 2009-2013 (Vibe mfl 2009; Vibe & Hovdhaugen 2013). Her skal vi presentere status for skolene som deltok i programmet, med utgangspunkt i hvordan de 98 skolebibliotekansvarlige responderte på spørsmål vedrørende deres kompetanse, stillingsprosent og arbeidsoppgaver.

De skolebibliotekaransvarliges kompetanse

Totalt 98 skolebibliotekarer og lærere med skolebibliotekansvar besvarte spørreundersøkelsen. Blant disse oppga omtrent halvparten, 52 personer, at de har utdanning innen skolebibliotekkunnskap. Blant de 43 lærerne med skolebibliotekansvar var det kun 10 som hadde slik utdanning, mens det tilsvarende tallet for de 55 skolebibliotekarene var 42.

I et påfølgende åpent spørsmål utdypet respondentene hva denne utdanningen besto i. Flertallet av disse hadde enten 30 studiepoeng (12 personer), 60 studiepoeng (10 personer), bachelorgrad (15 personer) eller var utdannet bibliotekarer (8 personer). Studiepoengene var stort sett tatt ved Universitetet i Agder.

Skolebibliotekfaglig kompetanse kan også omfatte uformell kompetanse. I Program for skolebibliotekutvikling var prosjektskolene forpliktet til å delta på ulike samlinger med skolebibliotekfaglige temaområder. I figur 4.7 ser vi hvordan respondentene svarte på spørsmål om hvorvidt programdeltagelsen medførte økt kompetanse innen skolebibliotekfaglige emner og bruk av skolebibliotek i opplæringen.

Figur 4.7: Antall prosent som vurderte et utsagn på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). Gjennomsnittverdi i parentes.

Vi ser i figur 4.7 at flere av de skolebibliotekansvarlige, 28 %, i stor grad hadde fått økt sin kompetanse gjennom å delta i Program for skolebibliotekutvikling. Ytterligere 46 % krysset av i den nest øverste svarkategorien. De resterende 26 % rapporterte at de ikke hadde fått økt sin kompetanse nevneverdig. Totalt sett illustrerer figur 4.7 resultatsiden av alt det arbeid som har vært lagt ned fra UiAs side for å tilfredsstille mål om kompetanseutvikling i feltet (jf. s 28).

Stillingsprosent i skolebibliotekarbeidet

På spørsmål om de skolebibliotekansvarliges stillingsprosent knyttet til skolebiblioteket, svarte 7 av 10 at de hadde under 50 % (se tabell 4.4). Ikke overraskende var det mange flere skolebibliotekarer enn lærere med slikt ansvar blant personene med mer enn 50 % stilling i dette arbeidet. Totalt 6 personer hadde full stilling i skolebibliotekarbeidet.

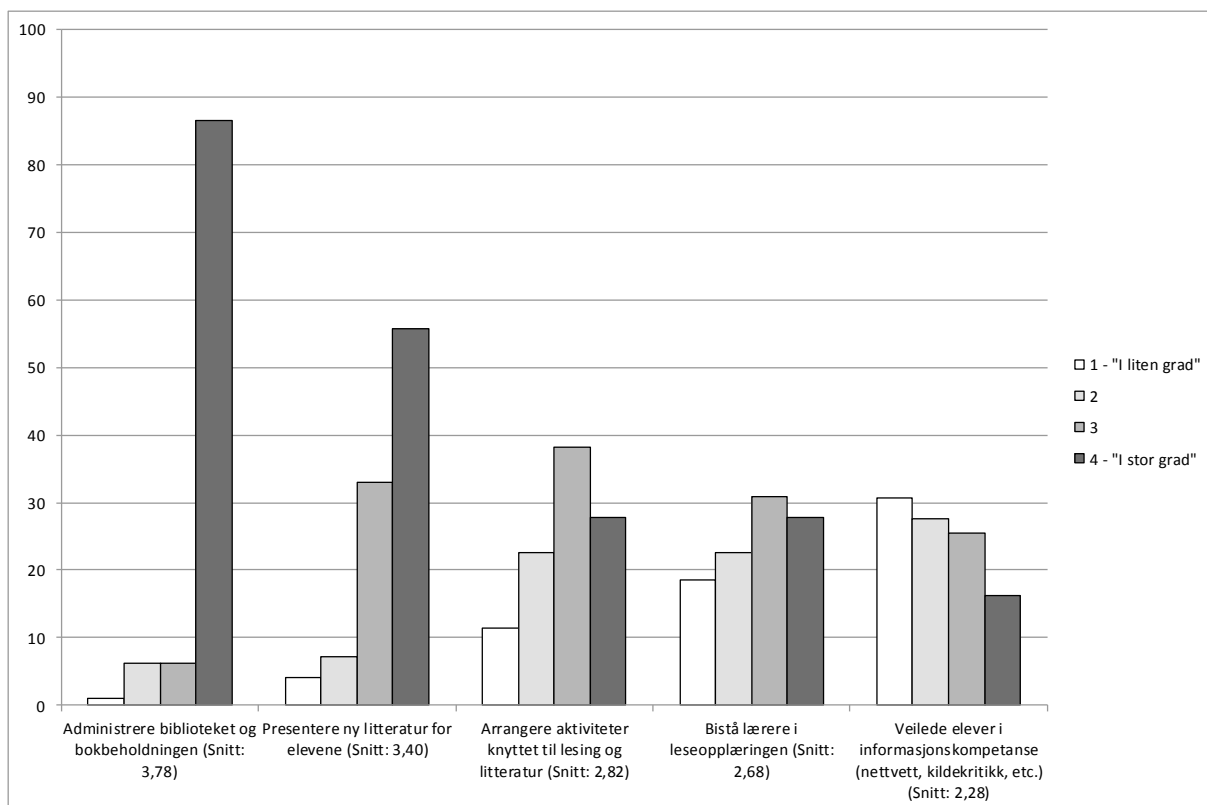
Tabell 4.4: Oversikt over respondentenes stillingsprosent knyttet til skolebiblioteket.

	Under 50 %	50 % - 95 %	96 % - 100 %
Lærer med ansvar for skolebiblioteket	37	4	1
Skolebibliotekarer	32	18	5
SUM	69	22	6

Ved skolebesøk og i samtaler med skoleeier kom det fram at det var flere uklarheter rundt hvorvidt det er mulig å sette av eller omprioritere midler dersom man ønsker. En skoleeier og respektive skoleleder påpekte at dette hadde satt av delingstimer, og at det ikke var noe problem for kommuner og skoler å få til høyere stillingsprosent om man ønsket det uten ytterligere tilskudd. Andre skoleeiere og skoleledere pekte på store ulikheter i kommune- og skoleøkonomi, og mente staten måtte prioritere midler til å følge ambisjonene i programmet som helhet. Dette med tilgjengelighet, åpningstider og antall timer avsatt til skolebibliotekar ble hyppig nevnt som en utfordring i arbeidet for å drive gode skolebibliotek.

Tradisjonell eller distribuert læring i skolebiblioteket?

I spørreskjemaet skulle de skolebibliotekansvarlige vurdere i hvilken grad ulike arbeidsoppgaver var en del av deres arbeid. De aller fleste sa at administrering av biblioteket og bokbeholdningen «i stor grad» var en del av deres arbeid, mens færre tok del i det pedagogiske arbeidet vedrørende leseopplæring eller informasjonskompetanse (se figur 4.8).

Figur 4.8: Antall prosent som vurderte fem utsagn vedrørende omfanget av ulike arbeidsoppgaver på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). Gjennomsnittverdier i parentes.

Ved første øyekast ser figur 4.8 ut til å skissere en skolebibliotekpraksis som fremstår svært tradisjonell, og ikke i tråd med de nasjonale føringene vi har omtalt som "distribuert læringsarena" og lesing som sosial praksis. Selv om disse personene hadde deltatt i Program for skolebibliotekutvikling, beskrev de sin arbeidshverdag som dominert av administrasjon av biblioteket, arbeid med bokbeholdningen og presentasjon av litteratur for elevene.

Likevel bør man her bemerke at dette *ikke* betyr at programdeltagelsen ikke bidro til å endre de skolebibliotekansvarliges praksis. For det første ligger det mye kompetanse i det å holde bokbeholdningen attraktiv og tilgjengelig. I dette inngår blant annet pedagogisk tilrettelegging og nivåtilpassing, noe deltagelse i Program for skolebibliotek kan ha vært med og styrket. Videre viser figur 4.8 at nesten 6 av 10 skolebibliotekansvarlige benyttet de to øverste kategoriene på spørsmål om de bistod lærere i leseopplæringen, og 4 av 10 var med og veiledet elever i informasjonskompetanse. Så lenge vi verken har tilgang til data om situasjonen før programdeltagelsen eller situasjonen for de som ikke deltok i programmet, kan vi ikke si sikkert om disse tallene har endret seg som resultat av Program for skolebibliotekutvikling.

Det vi kan si noe om er situasjonen for de skolene vi besøkte og de skoleledere, lærere og skolebibliotekansvarlige vi har snakket med. Samtlige kan bekrefte at de jobber mer strategisk faglig og pedagogisk etter å ha deltatt i Program for skolebibliotekutvikling. Enkelte skolebibliotekarere har som nevnt med seg elevassistenter og bidrar aktivt både i den faglige og sosialpedagogiske hverdagen. Ved noen skoler er skolebibliotek fast post på elevenes arbeidsplan når nye emner skal innføres i ulike fag. Informantene uttrykte større bekymring for hvordan man skulle overbevise faglærere i andre fag enn språkfag om å bruke skolebibliotek på den pedagogiske måten Kunnskapsløftet forutsetter. Det var likevel tegn på god synergieffekt mellom språkfagene. En skolebibliotekar uttrykte følgende: "Nå har lesearbeidet på biblioteket blant annet smittet over til engelsk!"

4.3 Konklusjon

I dette kapitlet har vi presentert resultater som belyser deltakerskolers og kommuners arbeid med skolebibliotek. Resultatene er i hovedsak svært positive. Respondentene i spørreundersøkelsen rapporterer at de er glade for at de deltok og at programdeltagelsen har ført til varig endring i arbeidet, i størst grad med tanke på leselyst og i minst grad med tanke på informasjonskompetanse. Her er det noe større variasjon i det kvalitative materialet. Verdien av å delta over to år ble fremhevet. Det at skoleleder følger opp skolebibliotekarens arbeid ser ut til å være en viktig indikator for hvor målrettet og forankret arbeidet med skolebiblioteket er. Mange respondenter melder at de har fått økt sin kompetanse gjennom programmet.

Det viktigste ved at det har kommet et nasjonalt program som tok skolebibliotekutvikling på alvor på nasjonalt nivå skrev en skolebibliotekar med pedagogisk bakgrunn på denne måten: "Vi har gjennom disse fire årene begynt å bevege oss fra å være en grasrotbevegelse til et nasjonalt satsingsområde." Informantene er imidlertid klare på at skolebibliotek krever videre ressurser og politisk vilje om det skal kalles en statlig prioritering. Det er ikke lett å motivere de som ikke er ildsjeler i utgangspunktet.

Samtlige vi snakket med i case-skolene og på skoleeiernivå anbefaler dette programmet ved UiA videreført. Enkelte mener de også kunne trenge nok et år med veiledning fra UiA som ressurscenter. Når det gjelder målet om kunnskapsspredning og å lære av gode modeller for skolebibliotek, så viser de kvalitative data at det er skoleeiernivået som er den mest kritiske variabelen her.

Det finnes mange gode eksempler i praksis ved de ulike case-skolene vi besøkte. Om denne holdningen til pedagogisk bruk av skolebiblioteket var til stede i forkant av søknadsarbeidet for programdeltagelse er noe uvisst, men informantene påpeker selv at det å være bibliotekar har vært en ensom stilling stort sett besatt av ildsjeler. Et tegn på måloppnåelse finner vi i sitatet vi innledet dette kapitlet med, der en skolebibliotekar forteller at modellen i deres prosjekt har handlet om å gjøre skolebiblioteket til en naturlig del av læringssystemet." Dette er utsagn som viser at det er gode sammenhenger mellom skolebasert utvikling, nasjonale intensjoner, forskning på feltet og vilje til endring.

Eller som en annen skolebibliotekar påpekte da hun beskrev sin rolle i skolebiblioteket som en distribuert læringsarena: "På denne skolen er vi bevisste på at jeg er *bibliotekpedagog*. Jeg er *ikke* en skolebibliotekar."

5 Aktørenes vurdering av implementering, praksis og resultater

Skolebiblioteket har blitt hjertet i skolen vår.

(Skoleleder ved case-skole, høsten 2013)

Dette kapitlet tar for seg problemstilling fire fra punkt 1.2: *Det skal beskrives hvordan aktørene vurderer implementering, praksis og resultater.*

Kapittel 3 beskrev utforming, iverksetting og gjennomføring av tiltak sett i relasjon til mål for Program for skolebibliotekutvikling slik det foregikk ved Universitetet i Agder. I dette kapitlet setter vi disse funn i sammenheng med erfaringer og vurderinger fra brukere av tilbudet. Innspill fra skoleledere, lærere og skolebibliotekarere kommer her fra spørreskjema, intervjuer og inntrykk fra besøkene ved case-skolene.

Fremfor å skille mellom implementering, praksis og resultater presenterer vi data via de tre målområdene. På denne måten blir det enklere å sammenligne analysene her med analysene i kapitlene 3 og 4.

5.1 Område 1: Styrkede leseferdigheter

Universitetet i Agder skal administrere utviklingsprosjekter gjennom å kunngjøre og tildele midler etter søknad til praksisnære skolebibliotekutviklingsprosjekter i grunnskolen med skoleeier som prosjektleder. Hensikten er å utvikle skolebibliotek med utgangspunkt i den pedagogiske rollen dette har i leseopplæringen. Det skal legges vekt på å få fram modeller som har overføringsverdi til andre skoleeiere og skoler. (Oppdrag gitt Universitetet i Agder, se kapittel 1 og 3)

Mål: Tildeling av økonomiske midler til utviklingsprosjekter

For å bidra til styrkede leseferdigheter, var Universitetet i Agders oppdrag å tildele midler til utviklingsprosjekter. Skoleeier skulle stå som prosjektleder. Prosjekter som hadde overføringsverdi til andre skoler og skoleeiere skulle vektlegges. Skolebibliotekets pedagogiske rolle i leseopplæringen var hovedperspektiv i programmet.

Universitetet i Agder utviklet et sett med kriterier som skulle oppfylles for å få bli prosjektskole i Program for skolebibliotekutvikling. Disse dreide seg om generell prosjektkvalitet, geografisk spredning og variasjon i skolestørrelse. Ved vurdering av prosjektkvalitet ble det, som nevnt i kapittel 3, lagt vekt på klare mål for hvordan skolebiblioteket skulle inngå i skolens pedagogiske arbeid, realistiske og konkrete fremdriftsplaner og tydelig organisering og budsjettering.

Noen små endringer i kriteriegrunnlaget ble gjort gjennom prosjektperioden. I 2010 ble det føyd til at skoler som får støtte også må være innstilt på å dele erfaringer med andre skoler. I 2011 kom det et tillegg om at prosjektet må være knyttet til Kunnskapsløftet, mens det i 2012 ble ført til et punkt for prosjektskoler som søker om å bli ressurskoler (Universitetet i Agder 2013b).

Gjennom fireårsperioden ble økonomisk støtte gitt til 176 prosjektskoler, slik det er beskrevet i kapittel 3. Totalt ble det her tildelt omtrent 20 millioner kroner, og hver skole fikk i gjennomsnitt omtrent 112 000 kroner til gjennomføringen. 37 av disse skolene fikk status som ressurskoler med økonomisk støtte i et oppfølgingsår. Her ble det delt ut omtrent 4,4 millioner kroner, noe som tilsvarer et tillegg på 118 000 kroner per skole.

Tabell 5.1. Årlige tildelinger til prosjekt- og ressurskoler gjennom Program for skolebibliotekutvikling. Tallene er hentet fra <http://skolebibliotek.uia.no/program-for-skolebibliotekutvikling>.

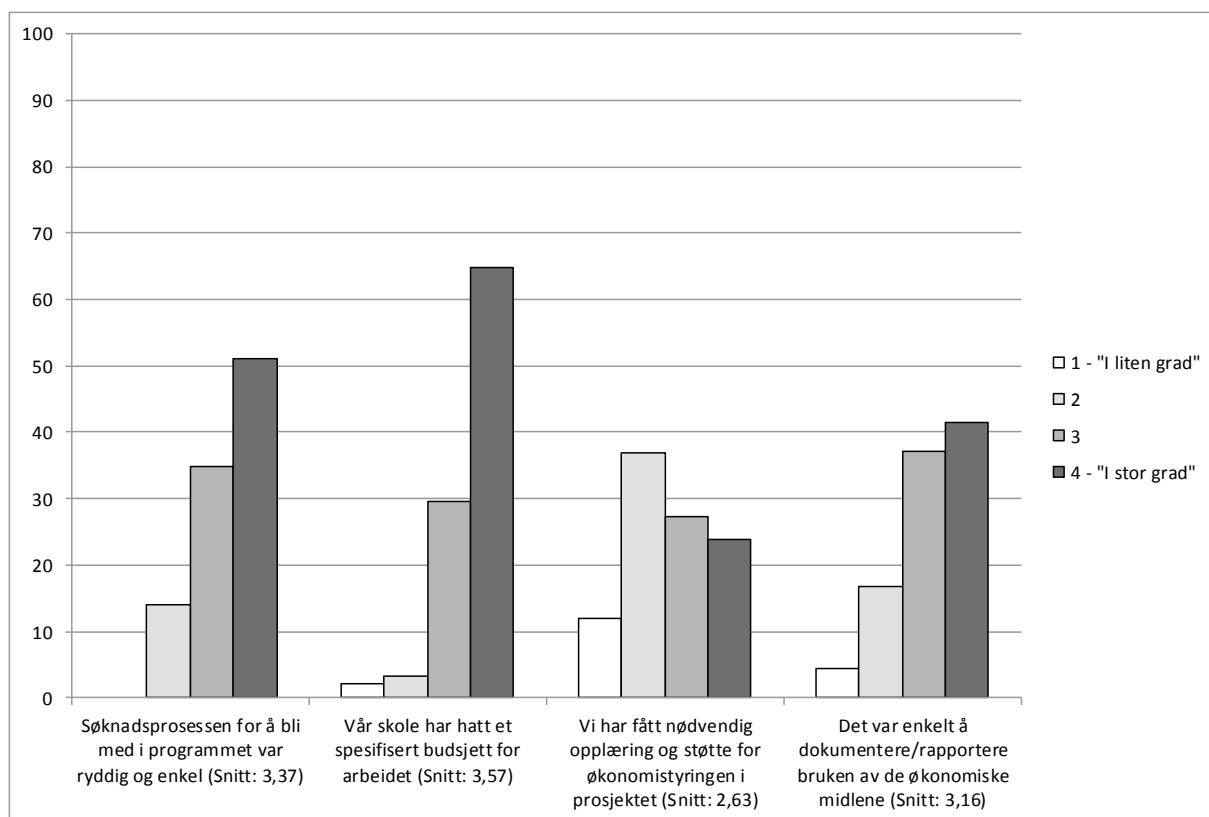
	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	SUM
Prosjektskoler	34	40	51	51	176
Fylker	14	17	17	15	
Beløp	4 933 200,-	4 531 500,-	5 373 000,-	4 918 000,-	19 755 700,-
Ressurskoler		8	10	19	37
Fylker		8	7	13	
Beløp		1 007 500,-	1 085 000,-	2 278 000,-	4 370 500,-
Samlet tildeling	4 933 200,-	5 539 000,-	6 458 000,-	7 196 000,-	24 126 200,-
Snitt per prosj.sk	145 094,-	113 288,-	105 353,-	96 431,-	112 248,-
Snitt per ress.sk		125 937,-	108 500,-	119 895,-	118 122,-

*Alle landets 19 fylker, samt Svalbard, er representert blant fylkene med prosjektskoler.

I spørreskjemaet fikk rektorene spørsmål vedrørende ervervelse, styring og rapportering av de økonomiske midlene tildelt gjennom programmet. Graden av enighet med fire utsagn skulle vurderes på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad». I figur 5.1 kommer det frem at rektorene stort sett var fornøyd med de økonomiske og administrative sidene av å delta i Program for skolebibliotekutvikling.

Figur 5.1 viser at de fleste rektorene vurderte søknadsprosessen som ryddig og enkel. Rapporteringen av bruk av de økonomiske midlene ga samme inntrykk. På spørsmålet om skolen hadde et spesifisert budsjett for arbeidet (som nok hadde fungert best som et ja/nei-spørsmål), bekreftet skolelederne at dette var tilfelle. Kun 5 av de 91 rektorene som besvarte spørsmålet, responderte i skalaens nedre halvdel.

Der respondentene var minst positive, var i spørsmålet som handlet om de hadde fått nødvendig opplæring og støtte for økonomistyringen i prosjektet. Her benyttet halvparten av rektorene skalaens nedre halvdel. Spørsmålet er om hvorvidt disse *ønsket* opplæring og støtte – eller om det er et ansvar for UiA som leder av et faglig program å drive opplæring i administrative sider ved skolehverdagen – er et tema som ikke ble dekket av spørreskjemaet.

Figur 5.1: Antall prosent som vurderte fire utsagn på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). Gjennomsnittverdier i parentes.

Virkemidler: Kvalitetssikring av prosjektenes tematikk og pedagogiske kvalitet

Prosjektene skulle bidra til å utvikle skolebiblioteket som pedagogisk arena for leseopplæring. Svært mange ulike tiltak kan bidra til dette. For å gi en kortfattet presentasjon av spennet i tematikk, gir vi her en kort presentasjon av *ressursskolenes* prosjekter. Ressursskolene var prosjektskoler som fikk midler to år på rad. Disse skolene ble gitt et særlig ansvar om å spesialisere seg på sitt område innen pedagogisk bruk av skolebibliotek. I søknadene om videreføringsmidler måtte man derfor være presis i beskrivelsen av prosjektets første gjennomføringsår og vise konkret hvordan man tenkte å ta dette videre. Ressursskolene forpliktet seg til et særlig ansvar for erfaringsdeling, blant annet gjennom presentasjoner på årskonferansene og med tekster til de årlige rapportene fra ressursskolene.

Gjennomgangstemaer for mange av de 37 modellene utviklet av ressursskolene var:

- Informasjonskompetanse, nettvett og digitale medier
- Gutter og lesing
- Leselyst
- Lese- og læringsstrategier
- Kompetanseheving for lærere og skolebibliotekarer
- Elever som ressurser, ambassadører og tekstformidlere
- Skolebiblioteket inn i vurderingsarbeidet
- Leseopplæring for flerspråklige elever

Nærmere beskrivelser av alle ressursskolenes prosjekter er å finne i de tre rapportene *Tekstmangfold og tilpasset opplæring i skolebiblioteket* (Universitetet i Agder 2011), *Lærelyst og leseglede i skolebiblioteket* (Universitetet i Agder 2012) og *Undre og spørje, skape og dele... Skulebiblioteket i undervisninga* (Universitetet i Agder 2013a) som alle ligger på programmets internettside <http://www.skolebibliotek.uia.no/>.

Ikke alle søknadene nådde idealmålene slik de var satt av UiA. Det har blitt rapportert om stor variasjon i kvalitet på søknadene i intervjuer og i den komparative case-studien. Noen informanter mente søknadsbasert organisering var den beste måten å sikre at det blir nok motivasjon i kollegiet til å gjøre en skikkelig jobb. Andre mente at enkelte prosjekter har fått midler uten å fortjene det på grunn av svak faglig forankring. Selv om kriteriene for utvalg av prosjekter ser ut til å være veloverveid og stringent benyttet, kan denne erfaringen komme av at en del skoler ikke hadde spesiell erfaring i å skrive denne type søknader. Det ble også rapportert at noen "bare søkte" på dette programmet som ett av flere satsingsområder det var mulig å få midler fra.

Basert på de forbehold vi har tatt i denne rapporten når det gjelder både status og kvalitet på de kvalitative data, sitter vi likevel med noen inntrykk om den pedagogiske kvaliteten på prosjektene i praksis. Ved en av skolene fikk både materiell og dokumentgrunnlag for å se hvordan arbeidet ved skolen hadde ført til at guttene hadde tatt jentene igjen i leseferdighet. Skoleleder og skolebibliotekar la fram overbevisende grunnlag for å komme med denne påstanden. De fortalte også om hvordan denne endringen i skolens resultater hadde ført til at de hadde tatt større pedagogiske sjanser som de tidligere hadde diskutert og ønsket. Blant annet brukte de midler til forfatterbesøk, hadde møter på skolen for å spre kompetanse. De leide inn eksterne som kunne holde kurs, og de kunne sende noen av lærerne på lesekonferanse. Det var lettere å satse når grunnlaget og resultatene lå der. Det hadde de ikke fått til uten støtten fra UiA, ifølge dem selv.

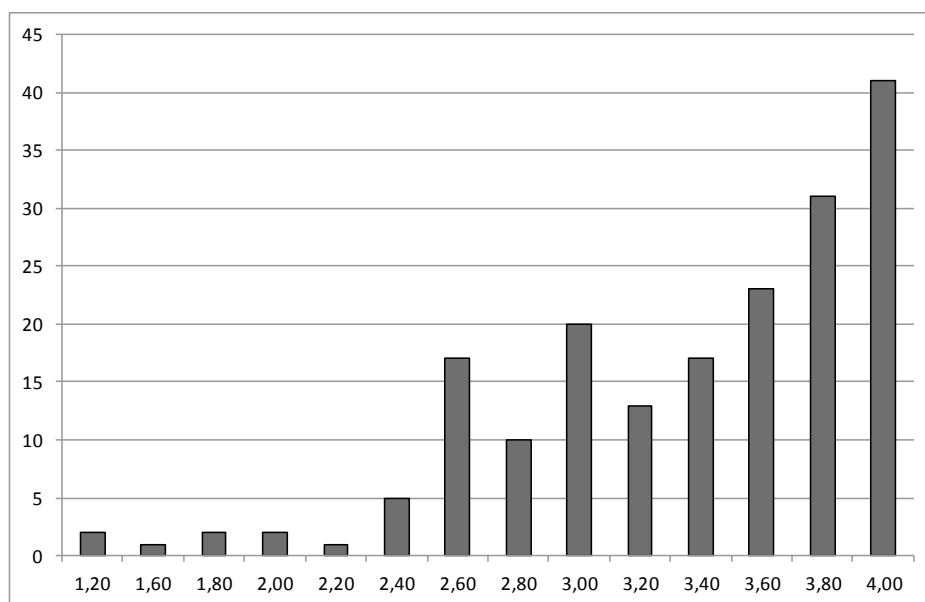
Vi har også inntrykk når det gjelder kvalitetssikring av prosjektenes tematikk. Gjennom samarbeid med UiA var det for eksempel en skole som hadde utviklet spørreundersøkelse med foreldre og intervjuet foreldre om lesing. Det ble ytret ønske om følgeforskning på noen av prosjektene, gjerne med UiA som ekstern ressurs, fordi skolene tidligere hadde hatt nytte av praksisnær forskning i sin skoleutvikling.

Resultater: «Modeller for systematisk bruk av skolebiblioteket»?

Med oppmerksomheten rettet mot prosjekter, modeller og kvalitetssikring er det naturlig å se nærmere på resultatmålene igjen. I resultatmål 3 er det uttrykt et mål om å stimulere til utvikling av «modeller for skolebibliotekararbeid». Gjennom piloteringen av spørreskjemaet kom det frem at uttrykket «modeller» for skolebibliotekararbeid ikke ble entydig forstått – om dette dreide seg om måter å organisere arbeidet på eller om det dreide seg om de pedagogiske idéene og den konkrete fremdriften. I spørreskjemaet ble det derfor stilt fem spørsmål som var ment å avspeile en vid forståelse av begrepet «modell»:

- Arbeidet vårt har vært bygget opp rundt en tydelig og enhetlig idé
- Vår skole har hatt en klar organisering av arbeidet
- Det har vært stor enighet om målsettingene for arbeidet på vår skole
- Arbeidet vårt har fulgt en konkret fremdriftsplan
- Vi har hatt klare resultatmål for arbeidet

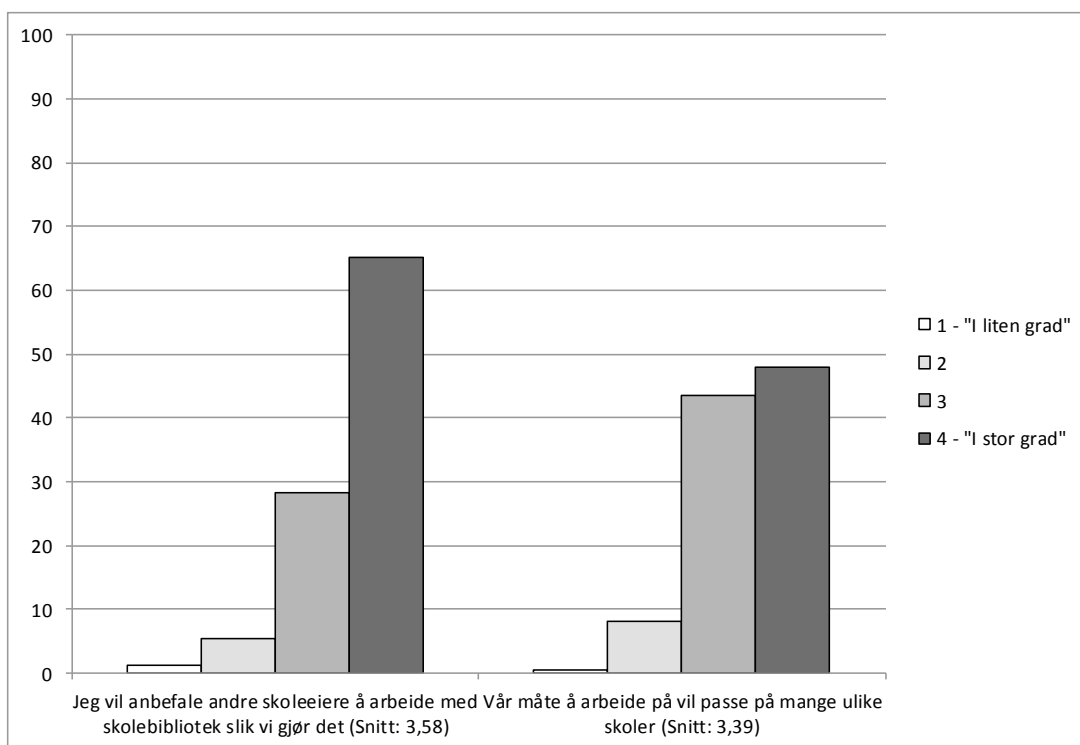
De fem spørsmålene skulle reflektere hvorvidt man hadde en tydelig og konkret idé for hvor man ville og hvordan man skulle komme dit, og spørsmålene skulle vurderes på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad». Samlingen av de fem spørsmålene har en Cronbachs Alpha på 0.88, noe som indikerer at de fem spørsmålene er statistisk knyttet til hverandre. Hvis vi anser samlingen av disse som et mål på om skolen har en «modell», kan vi konstruere en samlevariabel, hvor hver respondent blir tilordnet sin gjennomsnittsverdi for de fem spørsmålene. Figur 5.2 viser verdiene respondentene fikk på en slik samlevariabel.

Figur 5.2: Fordelingen av gjennomsnittverdier til de 185 respondentene som hadde besvart alle fem spørsmål om kjennetegn ved arbeidet som relateres til å arbeide etter en «modell». Responser ble gitt på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4).

Det viktige poenget i figur 5.2 er at det finnes mange respondenter som har svart høyt på *alle* de fem spørsmålene. Om det hadde vært stor variasjon i hvilke personer som svarte høyt på de ulike spørsmålene, måtte man konkludert at få personer arbeidet i tråd med alle de fem kjennetegnene presentert over. Men ettersom figuren viser at det er mange som beskriver arbeidet sitt med alle de nevnte karakteristikene, kan man slå fast at mange arbeider tett opp mot det som her omtales som en «modell». Mer enn hver femte person (22 %) svarer «I stor grad» på alle disse spørsmålene (og har dermed et gjennomsnitt på 4,00). Litt over halvparten (51 %) har et gjennomsnitt på 3,60 eller høyere, noe som betyr at de svart «I stor grad» på minst tre av spørsmålene.

Videre hadde spørreundersøkelsens rektorer, skolebibliotekarer og lærere med skolebibliotekansvar klare oppfatninger av hvorvidt «vår måte å arbeide med skolebibliotek på» hadde potensial for spredning til andre skoler. Det ble stilt to spørsmål i spørreskjemaet: «Jeg vil anbefale andre skoleeiere å arbeide med skolebibliotek slik vi gjør det» og «Vår måte å arbeide på vil passe på mange skoler». Disse utsagnene skulle vurderes på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4), og resultatene er illustrert i figur 5.3:

Figur 5.3: Antall prosent som vurderte to utsagn på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). Gjennomsnittverdier i parentes.

Respondentene så i stor grad for seg at deres måte å jobbe med skolebibliotek på, hadde stort potensial for spredning. To av tre respondenter vil «i stor grad» anbefale andre skoleeiere å arbeide på denne måten, og ni av ti respondenter brukte de to øverste kategoriene da de vurderte hvorvidt deres «modell» passet inn på mange ulike skoler.

For å kunne overføre en måte å arbeide på til en annen skole, er det en styrke at arbeidet har en tydelig og konkret idé for hvor man vil og hvordan man skal komme dit – slik vi over definerte en «modell». Derfor, om vi knytter spørsmålene illustrert i figur 5.3 opp mot resultatene fra figur 5.2, kan vi studere om det er de samme personene som arbeider etter en «modell» som også tenker at arbeidet egner seg for spredning.

Hvis vi benytter samlevariabelen illustrert i figur 5.2, kan vi skille mellom respondenter som arbeider på en måte som ligner på en «modell» og respondenter som ikke gjør dette. I det påfølgende blir de 41 respondentene som svarte «I stor grad» på alle de fem spørsmålene (gjennomsnitt 4,00) omtalt som gruppen «Har modell» og de 40 respondentene som hadde lavest totalskår på disse fem spørsmålene (gjennomsnitt fra 1,20 til 2,80) omtalt som gruppen «Har ikke modell». Om vi nå sammenligner de to gruppene med tanke på deres svar på spørsmålene om arbeidet egner seg for spredning, finner vi en sterk sammenheng:

- «Jeg vil anbefale andre skoleeiere å arbeide med skolebibliotek slik vi gjør det»
 - Gjennomsnitt for respondenter i gruppen «Har modell»: 3,85
 - Gjennomsnitt for respondenter i gruppen «Har ikke modell»: 3,13
 - Cohens $d = 1,2$; forskjellen er å betrakte som stor
- «Vår måte å arbeide på vil passe på mange ulike skoler»
 - Gjennomsnitt for respondenter i gruppen «Har modell»: 3,79
 - Gjennomsnitt for respondenter i gruppen «Har ikke modell»: 2,71
 - Cohens $d = 2,1$; forskjellen er å betrakte som meget stor

Forskjellene vi finner er ikke overraskende. Samtidig gir de en bekreftelse på at det er de samme personene som hevdet å arbeide etter våre kjennetegn på en «modell» og som i størst grad sa at dette er noe som kunne fungert på andre skoler og som kunne anbefales til andre skoleeiere. I så måte opplevde en stor andel av deltakerne i Program for skolebibliotekutvikling at resultatmål 3 delvis var oppnådd. De mente at det var utviklet modeller for arbeid med skolebiblioteket som lar seg overføre til andre skoler.

Figur 5.3 viser at arbeidet har resultert i måter å arbeide med skolebibliotek på som program skolene selv vurderer som velegnet til spredning, mens figur 5.4 viser en tilfredshet med arenaene for erfarings- og kunnskapsdeling i programmet. Det er likevel klart at målet om å etablere modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen som helhet ikke er nådd (jf. kapittel 2).

Under vil vi utdype hvordan rektorene, skolebibliotekarene og lærerne med skolebibliotekansvar som deltok i programmet vurderer sin deltakelse og resultatene av denne. Dette er interessant for å undersøke aspekter ved programimplementeringen fra et brukerperspektiv.

Ikke overraskende var ikke "modellene" like klare i samtaler med skolens personale og med skoleeier. Variasjonen vi beskrev i kapittel 2 når det gjaldt å styrke samarbeid mellom skoler og skoleeier for å etablere modeller og bruke dem systematisk i opplæringen fant vi enda klarere igjen i samtaler og ved skolebesøk. Det var tydelig at det i de kommunene der skoleeier var involvert i både administrative og pedagogiske aspekter ved skolebibliotekutvikling også var høyest grad av spredning av kunnskap og erfaring på tvers av skoler – slik aktørene beskrev dette. Noen skoleeiere hadde delegert ansvaret bort til skolene med gode intensjoner slik de forklarte dette. Likevel var det merkbart at det ikke forelå noen infrastruktur for spredning av modeller selv om skolen i utgangspunktet var positive til å dele sin kompetanse. Følgende sitat er hentet fra en skolebibliotekar:

Det er viktig at skoleeier er pådriver for spredning. Spredning skjer på kommunenivå, i vårt egeninitierte nettverk. Det er fordi vi som jobber med det, er ildsjeler og som vil dette. Men etter ildsjelene...? Det MÅ komme fra ledelsesnivå, det var rektor som pusha det gjennom. Vi er ikke der ennå, hvor lærere kommer frivillig, det er fortsatt pålagt ovenfra. Men nå er det ingen som surmuler, det var det før. Nå savner de meg! Så det er et skritt på veien. Sterk styring ovenfra!

Et annet diskusjonsmoment handlet om i hvilken grad en modell kan overføres fra en skolekontekst til en annen. Dette aspektet var også tydelig framme i intervjuet med UiA der det ble diskutert hvilke momenter i en modell man kan "låne" av andre og hvilke som bør grundigere forankres i skolens egen kultur. Her var det mange ulike synspunkter blant aktørene, og flere av aktørene var også tydelige på hvordan deres syn på modell-overføring hang sammen med deres pedagogiske grunnsyn. Det flere var enige om var at det som er viktigst å dele av kunnskap og erfaring med skolebibliotek er at det er det biblioteket som er åpent og bemannet hele tiden som leder til best resultater.

5.2 Område 2: Kompetanseutvikling

Universitetet i Agder skal bidra til å styrke opplæringstilbudet i skolebibliotek kunnskap ved å utforme et kompetanseutviklingsprogram for skolebibliotekarer og lærere innen etter- og videreutdanning i skolebibliotek kunnskap. Det skal utvikles et særskilt program for skoleeiere og skoler som deltar i prosjektene. (Oppdrag gitt Universitetet i Agder, se kapittel 1 og 3.)

Mål: Etter- og videreutdanning innen skolebibliotek kunnskap

I kapittel 3 ble det nevnt at Universitetet i Agder nå tilbyr et bachelorstudium i skolebibliotek kunnskap. De årlige rapporteringene fra programledelsen til Utdanningsdirektoratet viser hvordan dette studiet vokste frem i gjennom programperioden. Som tidligere nevnt, ble det i 2009 gjort vedtak om

påbyggingsstudiet *Skolebibliotek kunnskap 3 – Informasjonskompetanse og leseutvikling*, og dette bygget på *Skolebibliotek kunnskap 1 (innføringskurs)* og *Skolebibliotek kunnskap 2 – Barne- og ungdomslitteratur*. Året etter ble det bestemt at en bachelorutdanning i skolebibliotek kunnskap skulle ha oppstart høsten 2011. I 2011 ble totalt 100 søkere tatt opp til halvårsstudiet og bachelorstudiet. Våren 2012 var det 84 studenter som tok avsluttende eksamen i Skolebibliotek kunnskap 2, mens høstens kurs i Skolebibliotek kunnskap 1 og 3 hadde henholdsvis 49 og 17 søkere.

I kapittel 2 presenterte vi datamateriale vedrørende utviklingen av skolebibliotekarers kompetanse i perioden 2009-2013. Resultatene antydte at utviklingen var minimal. Det styrkede studietilbudet ved Universitetet i Agder vil i årene som kommer kunne forsyne skolen med flere personer med relevant kompetanse. Her meldte våre informanter at det var mange søkere til studieplasser og stor interesse for UiA som eksternt kompetansesenter for skolebibliotekfag. Det ble også etterspurt om ikke UiA kunne få status som et nasjonalt senter i bibliotek-kunnskap.

Virkemidler: Erfarings- og kunnskapsdeling innen Program for skolebibliotekutvikling

Gjennom Program for skolebibliotekutvikling fikk prosjekt- og ressurskolene tilgang til ulike ressurser og møteplasser for utvikling av skolebibliotekararbeidet. Høsten 2009 ble nettstedet www.skolebibliotek.uia.no reorganisert og arbeidet med å fylle siden med nytt innhold ble startet. Målet var å ha denne klar til utlysning av midler i januar 2010, og informasjon om siden ble sendt til skoler og bibliotek i hele landet. Ved lansering i januar 2010 inneholdt siden informasjon om Program for skolebibliotekutvikling og om eksisterende prosjekter i skolene. Etter hvert kom også informasjon om ressurskolene. Gjennom resten av perioden med Program for skolebibliotekutvikling ble denne nettsiden programmets viktigste informasjonskanal, blant annet med informasjon om alle prosjekt- og ressurskoler, samt nyheter om skolebibliotek, lesing og informasjonskompetanse.

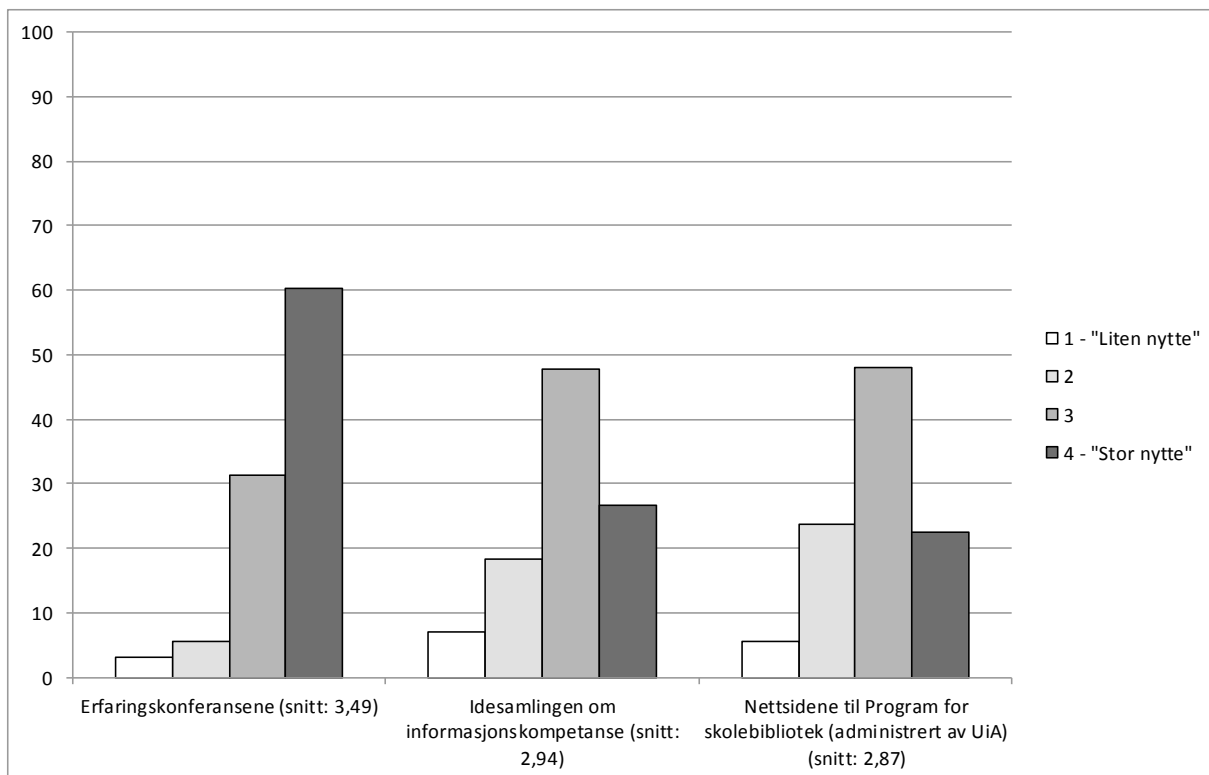
Som nevnt i kapittel 3 var skolene i programmet forpliktet til å delta på to samlinger i året, med rektor, skolebibliotekar og involverte lærere tilstede. I prosjektets oppstartsår ble skolene invitert til samlinger i Tromsø, Bergen og Oslo i februar 2010. Tema for samlingene skulle være lesing av fagtekster og samarbeid mellom lærere og skolebibliotekarere.

Samlingene høsten 2010 fant sted i samme byer, og omhandlet bruk av bibliotek i undervisningen, informasjonskompetanse og skolebiblioteket i møte med et utvidet tekstbegrep. I tillegg var prosjektskolers presentasjoner vektlagt. Annen erfarings- og kunnskapsdeling foregikk elektronisk. Alle prosjektskoler var forpliktet til å lage en liten presentasjon av sitt eget arbeid på programmets nettside. Via kommunikasjon på Classfronter fikk alle skolene individuell oppfølging og veiledning. Kurs og planleggingsmøte med ressurskolene ble avholdt på Universitetet i Agder 4. og 5. november.

Samlingene i 2011 fant også sted i Tromsø, Bergen og Oslo, til samme tid og med samme innhold som i 2010. Da delte den første generasjonen ressurskoler sine erfaringer med nye prosjektskoler. Dette året ble det i tillegg til oppfølging på Classfronter opprettet en gruppe ressurspersoner for å styrke oppfølgingsarbeidet. Disse deltok blant annet på kurs som skolene arrangerte seg i mellom for å dele erfaringer. I mars og oktober 2011 møttes årets nye ressurskoler prosjektledelsen på Gardermoen for prosjekt- og planleggingsmøte, og disse fikk nøkkelroller ved samlingene i 2012.

I tillegg til nevnte samlinger ble det i 2011, 2012 og 2013 avviklet erfaringskonferanser i Kristiansand i begynnelsen av juni. Til disse ble det produsert publikasjoner om ressurskolene som tidligere nevnt. Ressurskolene var aktive med presentasjoner og utstillinger for å dele erfaringer fra prosjektene sine.

I løpet av programperioden ble det utviklet en digital idébank for arbeid med informasjonskompetanse. I spørreundersøkelsen gjennomført i anledning denne evalueringen, ble programskolenes respondenter bedt om å vurdere nytten av disse tre arenaene for erfarings- og kunnskapsdeling på en firedelt skala fra «Liten nytte» til «Stor nytte»: Erfaringskonferansene, idesamlingen om informasjonskompetanse og programmets nettsider.

Figur 5.4: Antall prosent som vurderte tre utsagn på en firedelt skala fra «I liten grad» (kodet 1) til «I stor grad» (kodet 4). De to midterste kategoriene (kodet 2 og 3) var ikke merket. Gjennomsnittverdier i parentes.

Omtrent hver fjerde respondent vurderte nytten av idesamlingen om informasjonskompetanse og programmets nettsider som stor. At idesamlingen ble vurdert så godt, er kanskje overraskende med tanke på at denne først ble lansert mot slutten av programperioden. Det er mulig at informantene ikke har skilt mellom selve nettstedet for informasjonskompetanse og idesamlingen som er lokalisert på siden.

Av figur 5.4 ser vi at respondentene i særlig grad satte pris på erfaringskonferansene som ble avholdt. Her benyttet 9 av 10 respondenter de øverste to kategoriene da de vurderte nytten av disse. Gjennom samtaler med respondenter i forbindelse med piloteringen av spørreundersøkelsen, kom det frem tilsvarende synspunkter. Dette er også bekreftet i gjennom spørreskjemaets åpne spørsmål. Dette bildet ble imidlertid noe mer nyansert da vi samlet inn data ved case-skolene:

Erfaringskonferansene har vært veldig fine, det er mange nyttige tips fra andre skoler. Fine innspill fra eksterne. Har vært på 3 slike. Har stusset over noen av skolene som har presentert. Noen har bare plapra bort. UiA må være flinkere til sette tydelige bestillinger. De skolene som evner å gi en spisset, faglig presentasjon, de har vært svært nyttige. Men det er jo vanskelig å vite dette på forhånd for de som leder. De faglige foredragene har vært veldig gode. Det er fint å få folk som har erfaring fra skole. Gruppearbeidene var ikke særlig matnyttige. Vi skulle gi hverandre feedback på hverandres planer. OK å høre det, men man er så oppslukt av sitt eget, at man ikke ønsker å bruke tid på andre skoler. Vi ble veldig inspirert av å være på samlinger, man fikk innspill og ideer. Ideer til pedagogisk arbeid med biblioteket.

Ifølge informanter var det positivt at hele prosjektgruppen måtte delta sammen. Dette førte til at prosjektgruppen fikk en tettere kontakt med prosjektet og hverandre, og at de så større verdi i det. I motsetning til utsagnet fra UiA om at gruppearbeid var positivt (se kap. 3), var imidlertid ikke alle på

skolenivå like entydige. En informant synes det ble "litt mye kos og litt lite strategi." Andre så ikke verdien i å spre modeller på et nasjonalt nivå, og synes noen prosjekter ble litt for "elementære". De foretrakk å høre på kjente foredragsholdere fremfor å lytte til hvordan en annen skole bygget opp sitt prosjekt. Dette var spesielt en utfordring der skoler som hadde deltatt en stund måtte høre på de som var i oppstartsfasen. Noen kritiske røster mente andre skoler ikke hadde arbeidet nok med presentasjonene sine før de fortalte om sine prosjekter. Alt i alt var informantene likevel positive til UiAs organisering av samlingene. På den annen side fortalte en skolebibliotekar at hun hadde vært svært skeptisk til å delta på samlinger i utgangspunktet, men at hun hadde fått en veldig positiv erfaring gjennom å være med skoleledelsen og lærerne.

5.3 Område 3: Informasjonskompetanse

Universitetet i Agder skal utvikle en nettbasert idésamling for systematisk opplæring i informasjonskompetanse med systematisk progresjon fra 1. trinn i grunnskolen til og med videregående opplæring. Det skal gis eksempler fra flere fag. Oppdraget innebærer et selvstendig ansvar for å utvikle en digital løsning på nettressursen og en digital presentasjon. (Oppdrag gitt Universitetet i Agder, se kapittel 1 og 3).

I desember 2009 presenterte Universitetet i Agder sine planer for utvikling av en idésamling for systematisk opplæring informasjonskompetanse for Utdanningsdirektoratet. Planlagt oppstart var våren 2010, og den 12. mars var det oppstartsseminar på Universitetet i Agder med representanter fra Høgskolen i Oslo og Akershus, Høgskolen i Bergen, Universitetet i Stavanger, prosjektskoler og personer fra dansk og svensk fagmiljø. Høsten 2010 var en egen prosjektmedarbeider ansatt på dette i 2 måneder, og den 1. januar 2011 ble en prosjektkoordinator engasjert i en 25 %-stilling. Sistnevnte stod for administrativ koordinering og oppdatering av prosjekt-wikien.

Den tilsatte nettredektøren samt faglig leder i Program for skolebibliotekutvikling fikk ansvar for innhold og struktur på det ferdige produktet, og et forprosjekt ble gjennomført for å generere idéer til hvordan idésamlingen kunne bli formidlet på nett. I 2011 ble det bestemt at man også skulle utvikle en digital læringsressurs med interaktive oppgaver som skulle rette seg mot utvalgte elevgrupper. Her skulle nye former for formidlingsteknologi tas i bruk, og leveringen av slike løsninger ble lagt ut på anbud. Oppdraget ble tildelt Mediesenteret ved Høgskolen i Bergen, som i samarbeid med Universitetet i Agder lanserte www.informasjonskompetanse.no. På nettsiden ble det lagt ut idéer til undervisningsopplegg, artikler om gjennomførte prosjekt, nettoppdrag for elever, progresjonstrapp og relevante linker. Videre ble det produsert en interaktiv fortelling om informasjonskompetanse som ble lagt ut på www.hvoreralexa.no.

I tråd med oppgaven som ble tildelt, er hele grunnopplæringsløpet omfattet av idésamlingen. I «kompetansetrappen» kan man få oversikt over de ulike trinnes aktuelle kompetansemål, læringsmål, undervisningsopplegg og eksempler på skolers gjennomføring av slike prosjekter. Prosjektene er som oftest knyttet til ett eller flere av fagene norsk, naturfag og samfunnsfag.

I figur 5.4 ser vi hvordan programmets rektorer og skolebibliotekarer ga en positiv vurdering av idésamlingens nytte – dette til tross for at ressursene ikke ble gjort tilgjengelig før i januar 2013 (se avsnitt 3.3 for forklaring av denne tidsforskyvningen).

I forbindelse med andre evalueringer har det vist seg gang på gang at flere lærere ikke bruker slike digitale idesamlinger i den grad man har forventet. Spørsmålet er om dette er den mest optimale måten å spre didaktiske opplegg på, eller om det er andre innfallsvinkler som i større grad tar hensyn til lærere/skolebibliotekarer som ikke har tro på overføring av verken modeller eller "prefabrikerte" undervisningsopplegg. Akkurat dette punktet er noe man kunne ha nytte av å studere videre, ettersom ønsket om kunnskapsspredning er så sentralt i dagens skoledebatt - slik som denne.

5.4 Konklusjon

Det er åpenbart at aktørene vurderer implementering, praksis og resultater i hovedsak som vellykket når det gjelder egen deltagelse i Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013.

Informantene våre rapporterer at de sitter igjen med et godt inntrykk av sammenhenger mellom nasjonale mål og tiltak gjennomført ved UiA, og de har trivdes med prosjektene og opplegget.

Til tross for en del variasjon i opplevelser av sammenhenger mellom tiltak og egen måloppnåelse uttrykker alle vi har snakket med et ønske om at ordningen videreføres med UiA som ressurscenter.

6 Konklusjoner

I denne rapporten har vi presentert funn fra evalueringen av Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013 som NIFU har gjort for Utdanningsdirektoratet i 2013-2014. Vi har også beskrevet og drøftet endringer i sektoren.

De fire problemstillingene var som følger: 1) Måloppnåelsen i programmet skulle evalueres og endringer i sektoren skulle kartlegges og drøftes. Erfarings- og kunnskapsdeling skulle beskrives; 2) Det skulle beskrives hvordan Universitetet i Agder har utformet, iverksatt og gjennomført programmet; 3) Det skulle beskrives hvordan deltakerskoler og kommuner har arbeidet med skolebibliotekutvikling; og 4) Det skulle beskrives hvordan aktørene vurderte implementering, praksis og resultater.

Selv om vi ikke skulle evaluere skolenes prosjekter og organisering som sådan, og ikke har gode nok data til å gi gyldige svar om effekter av deres deltagelse over tid, så har vi likevel registrert noen tendenser som binder det nasjonale nivå sammen med funn på skoleeier og skolenivå. Vi har inkludert noen av disse inntrykkene fra case-besøk, fordi de kan fungere som nyttige illustrasjoner på arbeidet med å utvikle skolebibliotek videre. Inntrykkene er også såpass bekreftende til tidligere forskning at de kan fungere bra som veivisere for fremtidig arbeid med skolebibliotek.

6.1 Hovedkonklusjoner

Hovedkonklusjonen fra evalueringen er at implementering av programmets delmål ved Universitetet i Agder har vært vellykket. Skoleledere, lærere, skolebibliotekarere og skoleeiere som har deltatt i programmet uttaler at Universitetet i Agders arbeid har vært meget godt. Når det gjelder resultater for nasjonale målsetninger for programmet er ikke resultatene like overbevisende. Totalt sett presenterer vi derfor en todelt konklusjon:

- Implementeringsarbeidet i selve programmet for skolebibliotekutvikling ved Universitetet i Agder anses som vellykket og anbefales videreført av brukere av programmet.
- Det nasjonale arbeidet som Universitetet i Agder ikke alene står hovedansvarlig for har dårlig måloppnåelse. Av de tre resultatmålene som er presentert og drøftet i kapittel 3 er svaret på to resultatmål Nei, og det siste av de tre målene som skulle nås innen 2013 er delvis oppnådd. Det er Kunnskapsdepartementet som har ansvar for skolebibliotekene og om skoler har skolebibliotek, jf. Opplæringsloven. Det er Kulturdepartementet som har ansvar for biblioteksektoren. I den norske konteksten får det konsekvenser at kultur og kunnskap er atskilt: Strategier er svakt forankret på kommunenivå fordi lovendringer har svekket graden av forpliktelse, og fordi skolebibliotek ikke er prioritert på nasjonalt nivå utover Program for skolebibliotekutvikling som kun favner 173 av 2 957 grunnskoler i Norge. Strategien er også

uklar når det gjelder målet om å utvikle modeller for spredning av skolebibliotekarbeid. Strategien stopper ved målet om å utvikle modeller, mens ingen – verken på skoleeiernivå eller nasjonalt nivå – har hatt ansvar for å relatere modellene til infrastrukturer for spredning for å nå regionale eller nasjonale mål utenfor programimplementeringen ved UiA.

6.2 Viktige funn

Når det gjelder endringer i sektoren er resultater fra skoler og skoleeiere som har vært tilknyttet programmet positive, mens måloppnåelse på nasjonalt nivå er svakt. Vi har i kapittel 3 oppsummert måloppnåelsen i programperioden på følgende vis:

	Resultatmål	Måloppnåelse
1	50 prosent av skolebibliotekarene i grunnskolen skal ha utdanning innen skolebibliotek.	Nei
2	Det skal være en økning i antall kommuner og skoler som aktivt har tatt i bruk skolebiblioteket i opplæringen og som har forankret skolebiblioteket i sitt langsiktige planarbeid for å styrke leseferdighet.	Nei
3	Det er etablert modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen.	<p>Delvis</p> <hr/> <p>Ja - når det gjelder prosjektskoler. Der er det etablert prosjekter som kan karakteriseres som modeller uten at dette begrepet har vært vektlagt i implementeringen av programmet</p> <hr/> <p>Nei – når det gjelder relasjon til resultatmål 2. Det foreligger ingen kriterier eller planer for hvordan modellene kan brukes systematisk i opplæringen utenfor egen skole, eller hvem som skal ta ansvar for at dette resultatmålet nås på nasjonalt nivå</p>

Viktige funn viser at informantene vurderer implementering, praksis og resultater i hovedsak som vellykket når det gjelder arbeidet Universitetet i Agder har gjort for Program for skolebibliotekutvikling 2009-2013. Universitetet i Agder har ved utforming, iverksetting og gjennomføring av tiltak dekket alle mål og delmål i oppdraget på en overbevisende måte i følge brukere vi har intervjuet.

Evalueringen har samlet betydelig mengder data i tillegg til det kunnskapsgrunnlaget vi allerede har gjennom selvevaluering fra UiA, ved skolene i programfasene og gjennom tidligere studier av Møreforskning (Barstad 2007), NIFU STEP (Vibe mfl 2009) og NIFU (Vibe og Hovdhaugen 2013). Analyser av vårt materiale viser at mye er oppnådd i sektoren i løpet av disse fire programårene som ikke har vært dokumentert tidligere, men at det altså er grunnlag for bekymring for arbeidet som gjenstår for å nå resultatmålene som et nasjonalt ansvar.

Oppfølgingen fra Utdanningsdirektoratet for å sikre nødvendige sammenhenger mellom mål og tiltak ser ut til å ha fungert optimalt gitt rammene fra Kunnskapsdepartementet. Deltakerskoler og kommuner rapporterer om endringer i arbeid med skolebibliotek som en direkte konsekvens av programdeltagelse. Informantene beskriver høy grad av tilfredshet ved arbeidet, og samtlige anbefaler kontinuitet i den statlige satsingen ved å beholde UiA som ressurscenter.

6.3 Gjenstående utfordringer

En hovedutfordring i arbeidet videre er å ta konsekvensen av den lave måloppnåelsen på nasjonalt nivå (jf. tabellen i punkt 6.2). De to første resultatmålene er ikke nådd, og resultatmålet om at det skulle ha blitt etablert modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen er bare delvis nådd. Mangel på politisk prioritering og en tilhørende implementeringsstrategi for å oppskalere til nasjonalt nivå er nevnt av enkelte informanter som bakgrunnen for dette. En nærmere presisering og sammenligning av hva aktører på skoler mener om de politiske prioriteringene og valg av implementeringsstrategi lå ikke direkte inne i vårt mandat. Likevel var det informanter som valgte å ytre sine meninger om dette forholdet:

- "For å kunne nå de nasjonale målene handler det om å bruke penger på en bibliotekar og på et åpent bibliotek. Det er snakk om å prioritere. Da frigjør man seg fra ildsjeler, som må jobbe gratis når skolebiblioteket bare har midler til å ha åpent noen timer per uke."
- "Det er et fint mål å ta skrittet fra en grasrotbevegelse til et nasjonalt program. Men jeg er skeptisk til denne ordningen. Kunne ikke alle skoler ha fått midler?"
- "I skolebiblioteksarbeid er pedagogikk viktigst, og denne pedagogikken skal bidra til at elever lærer på tvers av alle fag. Kanskje kunne dette være en obligatorisk modul i den grunnleggende lærerutdanningen?"

Generelt sett er det funn som viser nedgang snarere enn økning over tid i skolebibliotektilbudet i Norge slik det erfares og vurderes på skolenivå og skoleeiernivå. Det er fremdeles tegn som tyder på at en del skolebibliotek drives i tradisjonell forstand, selv i skoler som har deltatt i programmet. Det betyr at skolebiblioteket ikke er tydelig nok nedfelt i planer, og at det oppfattes av skoleeier, skoleleder og/eller skolens lærere og elever som et bemannet rom der boksamlingen står. Vi har stilt en del oppfølgende kontrollspørsmål i intervjuene for å sikre datagrunnlag for å konkludere på dette punktet: Er skolebibliotek eksplisitt satt i sammenheng med læreplaner og en skoleutviklingsplan som en distribuert læringsarena på tvers av fag? Dersom vi hadde valgt en analytisk ramme som fremhever kognitiv læringsteori er det ikke sikkert vi hadde vært så oppmerksomme på dette forholdet. Valget av å betrakte leseopplæring som en sosial praksis er imidlertid godt fundert i forskningen i dag. Vi ser også at perspektivet hører sammen med nasjonal policy og måten UiA har utformet og gjennomført sitt program. I arbeidet med å videreføre programmet bør man ha disse forholdene in mente, slik at den sosiokulturelle rammen kan drive arbeidet noe tydeligere i retning av å koble ressursbruk til elevresultater. Hvis det ikke er klare føringer for arbeidet med skolebibliotek vet vi fra tidligere forskning, og nå også fra denne evalueringen, at skolene sliter med å prioritere og å utvikle skolebibliotek i forhold til elevers læring.

Metodisk er det noen utfordringer som signaliseres i evalueringen. For det første handler det om å finne målbare størrelser for effekter av statlige satsinger som handler om forhold mellom skolebibliotek og læringsutbytte. I denne evalueringen har informanter uttrykt at de kan vise til positive resultater. Likevel er det ikke mulig å koble disse tilbakemeldingene kausalt til forskningsfunn på nasjonalt nivå i mangel av en klar politisk prioritering på nasjonalt nivå.

Det kan stilles spørsmål ved bruk av statlige midler når ansvaret for det formelle kunnskapsgrunnlaget som er samlet på UiAs nettsider ikke automatisk er tenkt videreført. Det bør sonderes om ikke det kunne være mulig å finne en mer permanent løsning slik at Universitetet i Agder kan videreutvikles som et nasjonalt senter eller et ressurscenter for skolebibliotekutvikling med tilhørende midler. Samtlige informanter i vårt utvalg har beskrevet UiA som et nyttig og profesjonelt kompetansesenter som nå har bygget seg opp ytterligere ekspertise for en mulig nasjonal satsing. Skolebasert utvikling uten profesjonell støtte fra et eksternt kompetansesenter som UiA har representert i perioden ville både vært vanskelig å planlegge og gjennomføre ifølge informantene.

6.4 Anbefalinger

Basert på informantenes innspill, og analyser av egne data og andres forskning på dette feltet anbefaler vi følgende:

1. at Universitetet i Agder bør videreføre de nasjonale internettportalene for informasjonskompetanse og skolebibliotek de allerede har bygget opp
2. at Kunnskapsdepartementet satser på flere virkemidler for å sikre videre satsing på skolebibliotek i retning av de nasjonalt definerte resultatmålene som ikke ble nådd i perioden 2009-2013
3. at Kunnskapsdepartementet vurderer om opplæringsloven bør være tydeligere på at skoler skal ha skolebibliotek der skolebibliotekar har bibliotekfaglig kompetanse og bemanning i skolens åpningstid. Likeledes at det defineres hvilke krav det nasjonalt settes til utrusting av et skolebibliotek, samt en tydeligere presisering av at skolebibliotek og folkebibliotek skal samarbeide om utbygging av skolebibliotek og integrering av skolebibliotek i det pedagogiske arbeidet for å nå de nasjonale resultatmålene som ikke ble nådd i perioden 2009-2013
4. at man setter nasjonale ambisjoner i tydeligere sammenheng med prioritering av virkemidlene: En heving av den skolebibliotekfaglige kompetansen forutsetter utdanning av skolebibliotekarer. Det fordrer at staten setter måltall for dette og bevilger studieplasser til dette over en lengre periode, for eksempel 10 år
5. at en ny programperiode for skolebibliotekutvikling bygger på vellykkede resultater i arbeidet med å oppskalere programmet fra de 173 prosjektskolene til nasjonalt nivå. I større grad bør skoleeiere holdes ansvarlig for spredning av kunnskap om ulike modeller for systematisk bruk av skolebibliotek i opplæringen enten alene eller i samarbeid med eksisterende regionale nettverk

Referanser

- Achterman, D. L. (2008). *Haves, Halves, and Have-Nots: School Libraries and Student Achievement in California*. Denton, Texas. UNT Digital Library.
<http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc9800/>. Lastet ned 6. januar, 2014.
- Barstad, J., Audunson, R., Hjortsæter, E. & Østli, B. (2007). *Skulebibliotek i Norge. Kartlegging av skulebibliotek i grunnskole og vidaregåande opplæring*. Høgskulen i Volda/Møreforskning Volda. Arbeidsrapport nr. 204.
- Carlsten, C. T. (1998) *God lesing – god læring. En aksjonsrettet studie av undervisning i fagtekstlesing*. Doktorgradsavhandling. Stiftelsen Dysleksiforskning/Senter for leseforskning. Bergen: Det psykologiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- Elley, W.B. (1992). *How in the world do students read? IEA Study of Reading Literacy*. The Hague: IEA.
- Francis, B. H., Lance, K. C. & Lietzau, Z. (2010). *School Librarians continue to Help Students Achieve Standards: The Third Colorado Study*. Library Research Service.
- Gamoran, A., Secada, W. G., & Marrett, C. B. (2000). The organizational context of teaching and learning: Changing theoretical perspectives. I: Hallinan, M.T. (Ed.), *Handbook of Sociology of Education* (pp. 37-63). New York: Kluwer Academic/Plenum Press.
- Gee, J. P. (1999). Reading and the New Literacy Studies: Framing the National Academy of Sciences report on reading. I: *Journal of Literacy Research*, 31 (3), pp. 355-74.
- Hoel, T. (red) (2010). *Lesing i skolebiblioteket*. Lesesenteret. Universitetet i Stavanger. Utdanningsdirektoratet.
- Holderried, A. & Lücke, B. (Hrsg.) (2012). *Handbuch Schulbibliothek: Planung – Betrieb – Nutzung*. Wochenschau-Verlag; Opplag 1 (Mars 2012).
- Ingmarson, J. H. (2010). *Elevers kunnskapsarbeite i skolbiblioteket. En kunnskapsöversikt*. Nationella Skolbiblioteksgruppen.
- Ingvaldsen, S. (2012). Skulebibliotekutvikling. I: *Nynorskopplæring. Nr. 26. Sjette årgang. s. 12-14*.
- Ingvaldsen, S. (2013). The Norwegian School Library Programme. The library as a tool for literacy training and education. I: *Scandinavian Library Quarterly. vol 46 no 1*.
- Jensen, O. og Feragen, A. (1858): Om Nyttens af et Børnebibliotek i Forbindelse med Almueskolen. I: *Den norske folkeskole, s. 257-258*.
- Jensinger, E. (2013). Headmaster's view of the school library. I: *Scandinavian Library Quarterly. vol 46 no 1*.
- Kulturdepartementet (2013). *Prop 135 L (2012–2013) Endringer i lov om folkebibliotek*.
- Lance, K.C. Hamilton-Pennell, C & Rodney, M. J. (2005). *Powerful libraries make powerful learners: the Illinois study*. Canton, Illinois: Illinois School Library Media Association.
- Lie, S., Kjærnsli, M., Roe, A. & Turmo, A. (2001). *Godt rustet for framtida? Norske 15-åringers kompetanse i lesing og realfag i et internasjonalt perspektiv*, Acta Didactica 4/2001
- Limberg, L. (2002). *Skolbibliotekets pedagogiske roll. En kunnskapsöversikt*. Skolverket.
- Mancall, J. C. (1985). An overview of research on the impact of school library media programs on student achievement. I: *School Library Media Quarterly, 14 (1) pp. 33-35*.
- Moore, D. S. & G. P. McCabe (2001). *Introduction to the practice of statistics*. Third edition. New York: W. H. Freeman and Company.
- National Center for Educational Statistics (NCES) (2005) *Fifty Years of Supporting Children's Learning: A History of Public School Libraries and Federal Legislation from 1953–2000*. NCES Number: 2005311. Release Date: March 10, 2005.
- National Center for Educational Statistics (NCES) (2009). *Characteristics of Public and Bureau of Indian Education Elementary and Secondary School Library Media Centers in the United States: Results from the 2007-08 Schools and Staffing Survey*. NCES Number: 2009322 Lansert 30. juni 2009.
- OECD (2009). *PISA 2009 Results: What Makes a School Successful? Resources, Policies and Practices. Volume IV*. Paris: OECD.

- Ogawa, R. T, Crain, R., Loomis, M. & Ball, T. (2008). CHAT-IT: Towards Conceptualizing Learning in the Context of Formal Organizations. In: *Educational Researcher*, 37 (2) pp. 83-95.
- Pihl, J. (2011). Literacy Education and Interprofessional Collaboration. I: *Professions & Professionalism. Vol 1, No.1* pp. 52-66.
- Pihl, J. (2012). Can library use enhance intercultural education? I: *Issues in educational research. Vol. 22*. <http://hdl.handle.net/10642/1477>.
- Roth, W.-M. (2012). Societal Mediation of Mathematical Cognition and Learning. I: *Orbis Scholae*, 2012, 6 (2) pp. 7-22.
- Schlamp, G. (2013). *Die Schulbibliothek im Zentrum. Erfahrungen, Berichte, Visionen*. Bibspider; Opplag 1 (11. mars 2013).
- Skolverket (2007). *Redovisning av uppdrag till Myndigheten för skolutveckling att utveckla skolbiblioteken och deras pedagogiska roll*.
- Solheim, R. G. & Tønnessen, F. E. (2003). *PIRLS. Ein kortversjon av den internasjonale rapporten om 10-åringers lesekunnskaper*. Stavanger: Senter for leseforskning.
- Stake, R. (1975). *Program Evaluation. Particularly Responsive Evaluation*. Paper #5 Occasional Paper Series. Paper presented at a conference on "New Trends in Evaluation", Goteborg, Sweden, October 1975.
- Svensk biblioteksforening (2007). *Skolbiblioteken: en underutnyttjad och underprioriterad resurs*.
- Tallaksen, E.R., Sætre, T. P & Sundt, E. (2006) *Norwegian Policy: Empowering School Libraries*. IFLA 2005.
- Universitetet i Agder (2011). *Tekstmangfold og tilpasset opplæring i skolebiblioteket. Ressursskoler 2010-2011 i Program for skolebibliotekutvikling*.
- Universitetet i Agder (2012). *Lærelyst og leseglede i skolebiblioteket. Ressursskular 2011-2012 i Program for skolebibliotekutvikling*.
- Universitetet i Agder (2013a). *Undre og spørje, skape og dele... skolebiblioteket i undervisninga. Ressursskular 2012-2013 i Program for skolebibliotekutvikling*.
- Universitetet i Agder (2013b). *Program for skolebibliotekutvikling. Sluttrapport. 25.11.2013*.
- Utdanningsdirektoratet (2013). *Kommentar til midtveisrapport fra NIFU vedr ansvarsforhold for resultatmål i kontrakten mellom Utdanningsdirektoratet og Universitetet i Agder*. Offentlig notat.
- Utdanningsforbundet (2009). *Skolebiblioteket: Kunnskapskilde og møteplass*.
- Vedung, E. (2010). Four Waves of Evaluation Diffusion. I: *Evaluation 16 (1) pp. 263-277*.
- Vedung, E. (2003). Models of Evaluation. I: Haug, Peder & Schwandt, Thomas A. (eds) *Evaluating Educational Reforms. Scandinavian perspectives. A volume in evaluation and society series* University of Illinois at Urbana-Champaign. CT: IAP.
- Vibe, N., Evensen, M. & Hovdhaugen, E. (2009). *Spørsmål til Skole-Norge våren 2009*. NIFU STEP rapport 22/2009.
- Vibe, N. & Hovdhaugen, E. (2013). *Spørsmål til Skole-Norge våren 2013*. NIFU rapport 25/2013.
- Yin, R.K. (2013). *Case Study Research: Design and Methods*. 5th Ed. SAGE Publications, Inc.

Vedlegg 1: Spørreskjema til prosjektskoler

Spørsmål til alle

1. Er du rektor, skolebibliotekar eller lærer med ansvar for skolebiblioteket?

- Rektor
- Skolebibliotekar
- Lærer med ansvar for skolebiblioteket

2. Ved hvilken skole? (Skriv inn)

3. Hvilken målform er dominerende ved deres skole?

- Bokmål
- Nynorsk
- Majoriteten er fremmedspråklig
- Vet ikke

4. Hvilket skoleår var deres første i Program for skolebibliotekutvikling?

- 2009-2010
- 2010-2011
- 2011-2012
- 2012-2013
- Vet ikke

5. Var du ansatt ved skolen dette skoleåret?

- Ja
- Nei

6. Var dere også med som andreårsskole/ressursskole?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

7. Har dere samarbeidet med ett eller flere lokale bibliotek i deres skolebibliotekarbeid?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

8. I hvilken grad beskriver det følgende din skoles arbeid med skolebiblioteket?

- Skolebiblioteket er tatt aktivt i bruk i skolens pedagogiske arbeid
- Det har vært stor enighet om målsettingene for arbeidet på vår skole
- Skolebiblioteket er forankret i skolens langsiktige planarbeid for å styrke elevenes leseferdighet
- Arbeidet med skolebiblioteket er fortsatt under utvikling
- Jeg vil anbefale andre skoleeiere å arbeide med skolebibliotek slik vi gjør det

(Utsagnene ovenfor ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad» og «Vet ikke»)

9. I hvilken grad beskriver det følgende din skoles arbeid med skolebiblioteket?

- Vi har hatt klare resultatmål for arbeidet
- Arbeidet vårt har fulgt en konkret fremdriftsplan
- Arbeidet vårt har vært bygget opp rundt en tydelig og enhetlig idé
- Vår skole har hatt en klar organisering av arbeidet
- Vår måte å arbeide på vil passe på mange ulike skoler

(Utsagnene ovenfor ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad» og «Vet ikke»)

10. I hvilken grad har deres deltakelse i programmet ført til endringer i skolebiblioteket...

- ... som arena for å utvikle elevenes leseferdigheter?
- ... som arena for å utjevne sosiale skiller mellom elevene?
- ... som arena for å utjevne digitale skiller mellom elevene?
- ... som arena for å fremme elevenes leselyst?
- ... som arena for læring i alle fag og på tvers av fag?
- ... som arena for å utvikle informasjonskompetanse (nettvett, kildekritikk, etc.)?
- ... som arena for å formidle litteratur og digitale læringsressurser?
- ... som arena for spre ideer mellom lokale bibliotek?

(Utsagnene ovenfor ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad» og «Vet ikke»)

11. Hvor stor nytte har dere hatt av følgende tilbud?

- Idesamlingen om informasjonskompetanse
- Nettsidene til Program for skolebibliotek (administrert av UiA)
- Erfaringskonferansene
- Annen kontakt med UiA (mail, telefon, etc.)

(Utsagnene ovenfor ble rangert på en firedelt skala fra «Liten nytte» til «Stor nytte», samt «Har ikke benyttet» og «Vet ikke»)

12. I hvilken grad har dere deltatt med kunnskaps- og erfaringsdeling i programmet?

(Utsagnet ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad» og «Vet ikke»)

13. Hvilke av følgende grep er gjennomført for å utvikle og implementere deres skolebibliotekarbeid?

- Økt stillingsprosent for arbeid med skolebibliotek
- Enkeltstående aktiviteter og begivenheter
- Opprettelse av permanente pedagogiske tilbud
- Oppgradert skolebibliotekets fysiske rom, møbler og inventar
- Fornyelse av bokbeholdningen
- Innkjøp av datautstyr, software, nettbrett, etc.

(Svaralternativene for punktene over var «Ja, ved bruk av prosjektmidler», «Ja, uten bruk av prosjektmidler», «Nei» og «Vet ikke»)

14. Ved innkjøp av lesemateriell, har det vært bevissthet rundt målformen i materiellet? (Bokmål / nynorsk / utbredte fremmedspråk ved skolen)

- Ja
- Nei
- Vet ikke
- Har ikke gjort innkjøp av lesemateriell i prosjektperioden

15. Er det noe du har på hjertet angående Program for skolebibliotekutvikling som du ønsker å dele?
(Skriv inn)

Spørsmål kun til rektorer

Rek1. Har deres skolebibliotekansvarlig utdanning innen skolebibliotek?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

Rek2. Hvis ja; spesifiser: (Skriv inn)

Rek3. I hvilken grad følger du opp arbeidet til den skolebibliotekansvarlige?

(Utsagnet ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad»)

Rek4. I hvilken grad er du enig i følgende uttalelser?

- Søknadsprosessen for å bli med i programmet var ryddig og enkel
- Vår skole har hatt et spesifisert budsjett for arbeidet
- Vi har fått nødvendig opplæring og støtte for økonomistyringen i prosjektet
- Det var enkelt å dokumentere/rapportere bruken av de økonomiske midlene

(Utsagnene ovenfor ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad» og «Vet ikke»)

Spørsmål kun til skolebibliotekar/lærere med skolebibliotekansvar

S1. Hvor stor er stillingen din som skolebibliotekar / hvor mye av stillingen din er knyttet til skolebiblioteket?

- Full stilling (96 % - 100 %)
- 50 % - 95 %
- Under 50 %

S2. Har du utdanning innen skolebibliotek?

- Ja
- Nei

S3. Hvis ja; spesifiser: (Skriv inn)

S4. I hvilken grad har du fått økt kompetanse om skolebibliotekfaglige emner og bruk av skolebibliotek i opplæringen gjennom programmet?

(Utsagnet ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad»)

S5. I hvilken grad opplever du at ledelsen/rektor følger opp ditt arbeid med skolebiblioteket?

(Utsagnet ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad»)

S6. I hvilken grad er følgende en del at ditt arbeid med skolebiblioteket?

- Bistå lærere i leseopplæringen
- Administrere biblioteket og bokbeholdningen
- Veilede elever i informasjonskompetanse (nettvett, kildekritikk, etc.)
- Presentere ny litteratur for elevene

- Arrangere aktiviteter knyttet til lesing og litteratur

(Utsagnene ovenfor ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad» og «Vet ikke»)

Spørsmål kun til ressursskoler

Res1. I hvilken grad var andreåret i programmet nødvendig for de resultatene dere har oppnådd?

(Utsagnet ble rangert på en firedelt skala fra «I liten grad» til «I stor grad» og «Vet ikke»)

Vedlegg 2: Kommentarer til den statistiske analysen

Respondenter og responsrater

Invitasjon til deltakelse ble sendt til alle 173 rektorer som hadde deltatt i programmet. Disse ble oppfordret til å svare selv, samt å videresende mailen slik at ansvarlig for skolebiblioteket (en lærer eller en skolebibliotekar) også kunne besvare undersøkelsen. Dette ble gjort ettersom NIFU ikke hadde oversikt over hvilke personer som hadde ansvar for de ulike skolebibliotekene, og metoden kan til en viss grad anses som en komplisert datainnsamling. Når deltakelse krever videresending av mailer, øker sannsynligheten for frafall for hvert ledd. På denne bakgrunn oppnådde man i denne elektroniske undersøkelsen en tilfredsstillende responsrate:

- 195 av 346 personer besvarte undersøkelsen, noe som gir en responsrate på individnivå på 56 %.
- 133 av 173 skoler er representert i datamaterialet. Responsraten på skolenivå er dermed 77 %.

Blant de 195 respondentene hadde vi

- 97 rektorer
- 98 personer med ansvar for skolebiblioteket, hvorav
 - 55 skolebibliotekarer
 - 43 lærere med ansvar for skolebiblioteket

Den jevne fordelingen av rektorer og personer med ansvar for skolebiblioteket la til rette for analyser hvor disse to gruppene kunne sammenlignes. Videre kunne vi studere sammenfallet mellom en rektors responser og responsene til skolebibliotekansvarlig ved samme skole, ettersom vi hadde

- 62 skoler hvor både rektor og skolebibliotekansvarlig har besvart spørreskjemaet

Blant de 133 skolene representert var det

- 30 ressurskoler (deltatt i programmet i to år) og 103 prosjektskoler (deltatt i ett år)
- 21 nynorskskoler, 108 bokmålsskoler og 4 skoler hvor majoriteten er minoritetsspråklig
- Tilfredsstillende fordeling mellom hvilke år skolen først deltok i programmet
 - 2009-2010: 19 skoler
 - 2010-2011: 27 skoler
 - 2011-2012: 37 skoler
 - 2012-2013: 40 skoler
 - Ved 3 skoler vet ikke respondenten når skolen deltok
 - Ved 7 skoler er svarer rektor og skolebibliotekansvarlig ulikt på år for deltakelse

Statistisk beskrivelse av datamaterialet i denne rapporten

Med få unntak var spørsmålene i spørreskjemaet lukkede spørsmål. Dette betyr at bestemte svarkategorier ble oppgitt som respondentene kunne velge mellom. Stor sett ble det benyttet firedelte skalaer for responsene, hvor de fleste gikk fra «I liten grad» til «I stor grad». De to kategoriene mellom hadde ingen merkelapp. Dette ble gjort for lede respondentene til å tolke svaralternativene som en kontinuerlig skala fra lite til mye, uten at subjektive oppfatninger av eventuelle begreper som «noe» og «ganske» skulle påvirke responsene. I kodingen av datamaterialet ble de fire svarkategoriene gitt verdier fra 1 («I liten grad») til 4 («I stor grad»).

Presentasjonen av datamaterialet i denne rapporten vil hovedsakelig skje ved å rapportere frekvenser; hvor mange som har benyttet de ulike svarkategoriene. Stolpediagrammer blir benyttet til å visualisere dette. Videre blir det her antatt at respondentene tolket skalaen som kontinuerlig. Dermed gir det mening å regne ut gjennomsnittsverdier; enten snittet for en person på en samling spørsmål eller

snittet for en samling personer på ett spørsmål. Med en skala fra 1 til 4 blir midtpunktet 2,5. I noen av analysene er hensikten å sammenligne to gruppers gjennomsnittsverdier mot hverandre. Når man uttaler seg om forskjeller mellom gruppers gjennomsnittsverdier, er det vesentlig at forskjellen både er *statistisk signifikant* og at *størrelsen* på forskjellen er vesentlig.

For å undersøke om forskjellene er statistisk signifikante, har vi her benyttet t-tester. Siden det her er snakk om å sammenligne to uavhengige grupper mot hverandre, er *independent samples t-tests* et hensiktsmessig valg (Moore og McCabe 2001). Resultatet av slike tester beskriver blant annet om eventuelle forskjeller er statistisk signifikante.

Det er en utbredt misforståelse at signifikante forskjeller er ensbetydende med at forskjellene er store eller interessante. Den statistiske betydningen av ordet signifikant er derimot ikke «betydningsfull», men «pålitelig». Eksempelvis vil en liten, uinteressant forskjell bli signifikant så lenge man har et stor nok utvalg; det er pålitelig informasjon at forskjellen faktisk finnes der ute. Men for å undersøke om forskjellen er interessant – om den har noen betydning for personene den omhandler – må man betrakte størrelsen på forskjellen opp mot skalaen totalt og personenes spredning på skalaen. For å gjøre slike vurderinger, har her vi benyttet det statistiske målet *Cohens d*. Kort fortalt gir Cohens *d* et mål på om gjennomsnittsforskjellen mellom to grupper er å regne som ubetydelig ($d < 0.2$), liten ($0.2 < d < 0.5$), moderat ($0.5 < d < 0.8$) eller stor ($0.8 < d$). Den versjonen av Cohens *d* benyttet her tar høyde for antallet respondenter, spredningen i datamaterialet og forskjellen mellom gjennomsnittene.

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no